

מנהגי בית הכנסת לבני אשכנז בארץ ישראל ובחוץ לארץ

לשנת תשפ"ג

23.....	בחון לארץ : ישיבת סוכה בשמיני עצרת
23.....	בחון לארץ : שחרית של שמיני עצרת
24.....	בחון לארץ : מתנת יד
24.....	בחון לארץ : תפילת גשם
24.....	בחון לארץ : מנחה של יום טוב
25.....	ליל שמחת תורה
25.....	שירה וריקודים ('הקפות')
26.....	שמחה בליל יום טוב לכבודה של תורה
26.....	שחרית של שמחת תורה
27.....	קריאת התורה של שמחת תורה
28.....	'מתנת יד' בארץ ישראל
28.....	שירה וזמרה עם ספרי התורה והכנסתם
29.....	בארץ ישראל : מוסף ותפילת גשם
29.....	בחון לארץ : מוסף דשמחת תורה
29.....	ממתקים לילדים
29.....	מנחה של יום טוב
29.....	שמחה לכבוד התורה
29.....	מוצאי יום טוב
30.....	אסרו חג וסוף חודש תשרי
30.....	שבת בראשית

30..... מרחשון

30.....	ראש חודש מרחשון
31.....	פרשת נח
31.....	שאלה' בארץ ישראל
31.....	פרשת לך לך
31.....	ט"ו במרחשון
31.....	פרשת וירא
32.....	תענית שני קמא (של בה"ב)
32.....	תענית חמישי
32.....	פרשת חיי שרה
33.....	תענית שני בתרא

33..... כסלו

33.....	ראש חודש כסלו
33.....	פרשת תולדות
33.....	פרשת ויצא
33.....	שאלה' בחון לארץ
34.....	פרשת וישלח
34.....	פרשת וישב
34.....	הדלקת נר חנוכה
34.....	לילי חנוכה
34.....	שחרית ימי חנוכה
35.....	קריאת התורה של חנוכה
35.....	ליל שבת חנוכה וראש חודש
35.....	שחרית שבת חנוכה וראש חודש
36.....	מנחה בשבת חנוכה
36.....	מוצאי שבת חנוכה

36..... טבת

36.....	ב' דראש חודש טבת
37.....	פרשת ויגש
37.....	עשרה בטבת
37.....	פרשת ויחי
38.....	פרשת שמות
38.....	פרשת וארא

38..... שבט

38.....	ראש חודש שבט
38.....	פרשת בא
38.....	פרשת בשלח
39.....	ט"ו בשבט ('חמשה עשר')
39.....	פרשת יתרו
39.....	פרשת משפטים – פרשת שקלים

4..... תשרי

4.....	ערב ראש השנה
4.....	גירסאות התפילה
4.....	הוספות ופיוטים
5.....	פתיחת ארון הקודש וסגירתו בראש השנה ויום הכפורים
5.....	סדר 'אבינו מלכנו'
5.....	'סארגנטי' (קיסל)
5.....	ליל ראש השנה
6.....	שחרית של ראש השנה
6.....	קריאת התורה
6.....	ברית מילה בראש השנה
6.....	תקיעות דמיושב
7.....	מוסף של ראש השנה
7.....	תקיעות בסוף התפילה
8.....	מנחה של ראש השנה
9.....	תשלך
9.....	ליל שני של ראש השנה
9.....	שחרית יום שני של ראש השנה
9.....	מוסף יום שני של ראש השנה
9.....	מוצאי ראש השנה
9.....	תפילות וסליחות בעשרת ימי תשובה
10.....	צום גדליה
10.....	שבת שובה – וילך
11.....	כפרות
11.....	סליחות ערב יום הכפורים
12.....	שחרית ערב יום הכפורים
12.....	מנחה של ערב יום הכפורים
12.....	מלקות
12.....	נרות יום הכפורים
13.....	הפיוטים, הפסוקים, והסליחות
13.....	הוידוים
13.....	כל נדרי
14.....	ליל יום הכפורים
14.....	שחרית של יום הכפורים
14.....	קריאת התורה
15.....	מוסף של יום הכפורים
15.....	מנחה של יום הכפורים
16.....	נעילה
16.....	שמות ותקיעה
16.....	מוצאי יום הכפורים
16.....	בין יום הכפורים לסוכות
16.....	י"א בתשרי
17.....	פרשת האזינו
17.....	ערב יום טוב
17.....	נוסחי תפילה בחג ובחול המועד
17.....	ליל ראשון של סוכות
17.....	שחרית יום ראשון של סוכות
18.....	נענועים והלל
18.....	קריאת התורה בראשון של סוכות
18.....	מוסף והושענות
19.....	מנחה של יום טוב
19.....	בחון לארץ : ליל שני של סוכות
19.....	בחון לארץ : שחרית יום שני של סוכות
19.....	ערבית לילי חול המועד
19.....	תפילין בחול המועד
20.....	שחרית של חול המועד סוכות
20.....	קריאת התורה של חול המועד סוכות
20.....	מוסף של חול המועד סוכות
20.....	שבת חול המועד סוכות
21.....	תיקון ליל הושענא רבה
22.....	שחרית של הושענא רבה
22.....	קריאת התורה בהושענא רבה
22.....	מוסף של הושענא רבה
23.....	בחון לארץ : ליל שמיני עצרת

בין ראש חודש סיון לשבועות..... 59

ערב שבועות..... 59

עשבים ואילנות..... 59

נוסחי תפילה בחג..... 59

ליל שבועות..... 60

תיקון ליל שבועות – 'שבועות לערנען'..... 60

שחרית של שבועות..... 60

בארץ ישראל: הלל ומגילה..... 61

בחוץ לארץ: הלל..... 61

אקדמות וקריאת התורה..... 61

בארץ ישראל: מתנת יד..... 62

מוסף של שבועות..... 62

מנחה של יום טוב וקבלת שבת..... 62

בארץ ישראל: פרשת נשא – אסרו חג של שבועות..... 63

בחוץ לארץ: ליל שני של שבועות בשבת..... 63

בחוץ לארץ: שחרית יום שני של שבועות בשבת..... 63

בחוץ לארץ: מגילה וקריאת התורה בשבת..... 64

בחוץ לארץ: מוסף יום שני של שבועות בשבת..... 64

בחוץ לארץ: מנחה יום שני של שבועות בשבת..... 64

מוצאי שבת (ויום טוב בחוץ לארץ) וימי התשלומים..... 65

בארץ ישראל: פרשת בהעלתך..... 65

בארץ ישראל: פרשת שלח..... 65

בחוץ לארץ: אסרו חג של שבועות..... 65

בחוץ לארץ: פרשת נשא..... 65

בחוץ לארץ: פרשת בהעלתך..... 65

פרשת קרח בארץ ישראל / שלח בחוץ לארץ..... 65

תמוז..... 66

ראש חודש תמוז..... 66

בארץ ישראל: פרשת חוקת..... 66

בארץ ישראל: פרשת בלק..... 66

בחוץ לארץ: פרשת קרח..... 66

בחוץ לארץ: פרשת חוקת-בלק..... 66

שבעה עשר בתמוז..... 67

בין המצרים..... 67

פרשת פינחס..... 67

פרשת מטות-מסעי..... 68

מנחם אב..... 68

ערב ראש חודש אב..... 68

ראש חודש אב..... 68

שבת חזון – 'שווארץ שבת'..... 69

ליל תשעה באב..... 69

שחרית בתשעה באב..... 70

ברית מילה בתשעה באב..... 71

מנחה בתשעה באב..... 71

מוצאי תשעה באב..... 71

פרשת ואתחנן – שבת נחמו..... 72

ט"ו באב ('חמשה עשר')..... 72

פרשת עקב..... 72

פרשת ראה..... 73

אלול..... 73

ימי חול ושבחות..... 73

ראש חודש אלול..... 73

פרשת שופטים..... 73

פרשת כי תצא..... 74

פרשת כי תבא..... 74

פרשת נצבים-וילך..... 74

סליחות..... 75

יום רביעי של סליחות..... 75

יום חמישי של סליחות..... 76

ערב ראש השנה..... 76

ברית מילה בערב ראש השנה..... 76

אדר..... 40

ראש חודש אדר..... 40

פרשת תרומה – הפסקה ראשונה..... 40

פרשת תצוה – פרשת זכור..... 41

שחרית של תענית אסתר..... 41

מחצית השקל..... 42

מנחה של תענית אסתר..... 42

ליל פורים..... 42

קריאת המגילה..... 42

שחרית של פורים..... 43

סעודת פורים..... 43

שושן פורים בערי הפרושים..... 44

פרשת כי תשא – פרשת פרה..... 44

פרשת ויקהל-פקודי – פרשת החודש..... 44

ניסן..... 45

ימי חול..... 45

ראש חודש ניסן..... 45

פרשת ויקרא – הפסקה שניה..... 45

פרשת צו – שבת הגדול..... 45

ערב פסח..... 46

תענית בכורות..... 46

עירובי חצרות..... 47

נוסחי תפילות בחג ובחול המועד..... 48

ליל ראשון של פסח..... 48

שחרית ראשון של פסח..... 48

תפילת טל..... 48

מנחה של יום טוב..... 49

בארץ ישראל: ערבית מוצאי יום טוב ראשון של פסח..... 49

ספירת העומר..... 49

בחוץ לארץ: ליל יום טוב שני של פסח..... 50

בחוץ לארץ: שחרית יום שני של פסח..... 50

תפילין בחול המועד..... 50

חול המועד פסח..... 50

שבת חול המועד פסח..... 51

ליל שביעי של פסח..... 52

שחרית שביעי של פסח..... 52

קריאת התורה – שביעי של פסח..... 52

בארץ ישראל: מתנת יד..... 53

מוסף שביעי של פסח..... 53

מנחה של יום טוב..... 53

שמיני של פסח בחוץ לארץ: ליל שמיני של פסח..... 54

שמיני של פסח בחוץ לארץ: שחרית שמיני של פסח..... 54

שמיני של פסח בחוץ לארץ: מתנת יד ומוסף..... 54

מוצאי פסח..... 55

אסרו חג של פסח..... 55

פרשת שמיני..... 55

פרקי אבות..... 55

אייר..... 55

א' דראש חודש אייר..... 55

פרשת תזריע-מצורע – ב' דראש חודש אייר..... 56

תקופת האבלות..... 56

פרשת אחרי מות-קדושים..... 56

תענית בה'ב'..... 57

פסח שני..... 57

פרשת אמור..... 57

ל"ג בעומר..... 57

פרשת בהר-בחוקתי..... 57

שבת לפני שבועות פרשת במדבר – 'שווארץ שבת'..... 58

סיון..... 59

ראש חודש סיון..... 59

תשרי

ערב ראש השנה

מחליפים את הפרוכת, המעילים, כסויי עמוד החזן והבימה, בכיסויים לבנים, ומשאירים אותם עד אחרי יום הכפורים. בדורות האחרונים נהגו לכסות גם את עמודי המתפללים במפות לבנות.

גירסאות התפילה

בתפילות ראש השנה כופלים 'לעילא ולעילא' רק בקדישים שנתקנו לאמירת הש"ץ, והיינו: בערבית לפני תפילת העמידה ולאחריה; בשחרית – לפני 'ברכו' ולאחר חזרת הש"ץ; לאחר קריאת התורה; במוסף לפני תפילת העמידה ולאחר חזרת הש"ץ. אך בקדישי מנחה של ש"ץ וכן בכל קדיש יתום אין כופלים. בשאר ימי התשובה, מלבד יום הכפורים, אין כופלים 'לעילא' כלל.

להלן גירסאות התפלה בכל עשרת ימי תשובה:

וְכָתוּב לַחַיִּים טוֹבִים בְּנֵי בְרִיתְךָ (בלא המלה 'כל').

בְּסֵפֶר חַיִּים וְכוּלִּיה לְפָנֶיךָ אָנֹכִי (ולא אנחנו) וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לַחַיִּים וְלְשָׁלוֹם (בלא המלה 'טובים').
סיום העמידה: עוֹשֶׂה הַשָּׁלוֹם. במקום 'המברך את עמו ישראל בשלום'.

בסוף קדיש ובסוף העמידה אומרים את הנוסח הרגיל: עוֹשֶׂה שָׁלוֹם (בלא הוספת ה"א הידיעה – 'השלום').

אָבִינוּ מְלַכְנוּ פְּלֶה דְבָר וְחָרַב וְרָעַב וְשָׂבִי וּמְשַׁחֲתִית וּמַגְפָּה וּמַכְנִי בְרִיתְךָ.

אָבִינוּ מְלַכְנוּ כְּתַבְנוּ בְּסֵפֶר מַחִילָה וְסִלְיָחָה (ולא 'סליחה ומחילה').

להלן גירסאות התפלה בימים הנוראים:

וְאֵץ צְדִיקִים יִרְאוּ וַיִּשְׁמְחוּ (ולא 'ובכן צדיקים').

וּנְאָמַר נִינְבָה הוּ צָב־אוֹת בְּמִשְׁפָּט (ולא 'בפכתוב ויגבה').

וְדָבָרְךָ מְלַכְנוּ אָמֶת (ולא 'ודברך אמת').

בתחילת הקדושה אחר כל סילוק: בְּכַתוּב וְקָרָא זֶה אֵל זֶה (בלא 'על יד נביאך').

במוסף ב'ומפני חטאינו': שְׁנַשְׁתַּלְחָה (ולא 'השלוחה').

וְתַעֲרַב לְפָנֶיךָ עֲתִירְתָּנוּ (ולא 'ותערב עליך').

הַשֵּׁב שְׂכִינְתְּךָ לְצִיּוֹן עִירְךָ (ולא בהשמטת המילה 'עירך').

הוספות ופיוטים

בכל עשרת ימי התשובה בחזרת הש"ץ אין הקהל אומר 'זכרנו', 'מי כמוך', 'וכתוב', אך הקהל עונה: 'אמן' על אמירת 'וכתוב לחיים טובים בני בריתך', וכן הקהל מקדים לומר 'בספר חיים' לפני הש"ץ.

בימים הנוראים אומרים את הפיוטים אשר במחזורי אשכנז המובהקים, לפי מנהג פפד"מ ובנותיה, ואין מדלגים בהם, לא בברכות קריאת שמע ולא בתפילות העמידה. הפיוטים של ראש השנה כמעט כולם שוים במחזורי אשכנז ופולין-ליטא.

חלקי הפיוטים נאמרים בדרך כלל לפי ההנחיות המצוינות במחזור. מה שמצוין בו לאמירת חזן, נאמר על ידי החזן בקול רם, ומה שמצוין בו לאמירת הקהל, נאמר על ידי הקהל. לעתים, חזן אומר את חלקו הראשון של החרוז, וקהל עונה את חלקו השני. מקפידים על כך בפיוטים 'וכל מאמינים', 'אדירי איזמה', 'לא עורך דין', 'ודומיהם' (ונוהרים שלא לחבר בהם בניגוד לכוונת הפייטן ומשמעות העניין, סוף חרוז עם תחילת חרוז שאחריו, אף שפשטה אמירה או שירה כזו בכמה מקומות).

תפילות קבליות לש"ץ שנדפסו במחזורים בדורות האחרונים, 'הנני העני' וכדומה, לא נתקנו דווקא לתפילת מוסף, ואינן נאמרות בדרך חזנות. הן תפילות אישיות לשליחי הציבור של כל התפילות בימים נוראים. האומרם – אומרם בלחש, ובמקום שאין בו חשש הפסק. ולכן הש"ץ של שחרית צריך להקדים אמירתם לפני 'ברוך שאמר'.

כתב ה'חתם סופר' שמנהג הנשים גם בימים נוראים להתפלל על הפרנסה, וכן ראוי להן, ואילו לבעליהן ראוי לבקש על לב פתוח לעבודת ה' ולתורתו, והעיד שכן מנהג הישרים.

פתיחת ארון הקודש וסגירתו בראש השנה ויום הכפורים

בשחרית ומוסף של ראש השנה, ובכל תפילות יום הכפורים, נשאר ארון הקודש פתוח בחזרת הש"ץ מלבד בקדושה וברכת כהנים (שלא כציון המחזוריים המאוחרים להרבות בפתיחות וסגירות). מכבדים כמה מתפללים וכהנים בפתיחות ספורות אלה:

מתפלל פותח – לקראת תחילת חזרת הש"ץ; מתפלל סוגר – לפני קדושה.

מתפלל פותח – בתחילת אמירת 'לדור ודור'; כהן סוגר – בתחילת אמירת 'רצה'.

פתיחות וסגירות ארון הקודש אחר ברכת כהנים בכל תפילה ותפילה לפי טיבה כפי המצוין בכל אחת במקומה.

סדר 'אבינו מלכנו'

סדר 'אבינו מלכנו' נאמר בנחת, פיסקה פיסקה. כל פיסקה אומרה הש"ץ בנעימה מיוחדת (כל קהילה בנעימה המקובלת אצלה) ואחריו אומרה הקהל באותה נעימה. הפיסקה האחרונה 'חננו ועננו' נאמרת בלחש.

בראש השנה ויום הכפורים, בפיסקאות אחדות מאריכים יותר בנעימה, בעיקר: 'חטאנו לפניך'; 'חדש עלינו שנה טובה'; 'כלה דבר וחרב'; 'קרע רוע'; 'כתבנו בספר' (כל החמש); 'שמע קולנו'; 'קבל ברחמים'; 'למען באי באש'; 'עשה למען שמך'.

בשאר ימי התשובה, כל הפיסקאות נאמרות בניגון שווה.

סדר 'אבינו מלכנו' במנהג אשכנז שונה מסדר מנהג פולין-ליטא.

'סארגנס' (קיטל)

בתפילות הבוקר של ראש השנה, ובתפילות יום הכפורים מכוניסו ועד צאתו, לובשים 'סארגנס' (קיטל) ומצנפת לבנה. ה'סארגנס' המקורי, שצורתו כתכריכי אשכנז המקובלים, סגור מלפנים ומאחור, ומשלשלים אותו על הגוף דרך בית הצוואר הפתוח למעלה. חוגרים עליו אבנט לבן.

רבים נהגו להתעטף בטלית לבנה לגמרי שפסיה לבנים.

נערים ובחורים, וכן חתן בשנה ראשונה, חובשים מצנפת לבנה אך לא 'סארגנס'.

נשים מהדרות אחר בגדים לבנים.

אבל ב"מ לובש את ה'סארגנס' תחת חליפתו ואת המצנפת הלבנה תחת כיסוי ראש שחור, ומתעטף בטלית חול עם עטרה שחורה.

בתפילות בהן האבל משמש כש"ץ, כשאין לו מחליף, לובש בגלוי את ה'סארגנס' והמצנפת הלבנה ומתעטף בטלית לבנה.

ליל ראש השנה

ברכת 'השכיבנו' נאמרת על ידי הש"ץ בנעימה, ולאחריה אומרים את הפסוק 'תקעו בחודש'.

מקדשים על הכוס ומברכים 'שהחיינו'.
 'יגדל' אחר התפילה נאמר בניגון מיוחד של ימים נוראים.
 בליל ראשון של ראש השנה מברך איש את רעהו: 'לשנה טובה תכתב' (בלא: 'ותחתם') ועונה המתברך: 'גם אתה'.

שחרית של ראש השנה

אחת מחמש ההשכמות.
 הש"ץ אומר בניגוני ימים נוראים: 'אדון עולם', ברכות 'על נטילת ידיים', 'להתעטף בציצית' ו'ברוך שאמר'. את שאר ברכות השחר ופסוקי דזמרה, אומר בניגון שבת.
 לפני 'ברוך שאמר' מתעטפים בטלית. הרב, ואחריו בזה אחר זה בעלי התפלה לפי סדר תפילותיהם, מברכים, בקול רם, בניגון ימים נוראים, את ברכת 'להתעטף בציצית'.
 בסוף 'נשמת' הש"ץ של שחרית יורד לפני התיבה, ורק בעמדו לפני מתחיל לנגן: 'המלך', ובמלה ראשונה זו מרים קולו ביותר.
 בראש השנה ויום הכפורים היו שהקפידו לכבד בנטילת ידי הכהנים רק לויים נשואים. בקהילות גדולות שבהן מספר כהנים רב, הש"ץ אינו מתחיל 'רצה' עד שהלוי הנוטל מודיע לו בהכרזת: 'רצה!', שכל הכהנים גמרו ליטול ידיהם.
 אחר ברכת כהנים פותחים הכהנים את ארון הקודש, ואחד המתפללים סוגר אחר 'אבינו מלכנו' לפני קדיש 'תתקבל'.

קריאת התורה

סדר הוצאת ספרי התורה והכנסתם בניגוני ימים נוראים.
 אומרים י"ג מידות בנעימה (שלוש פעמים), תחינת 'רבונו של עולם' ('רבון העולם') בלחש, ופסוק 'ואני תפילתי בנעימה (שלוש פעמים).
 חיובים לעלות לתורה: התוקע, ואם אפשר, גם המקרא ובעלי התפילה של שחרית ומוסף.
 קריאת התורה היא בטעמי המקרא המיוחדים לימים נוראים. העולים לתורה מברכים את ברכות התורה בניגון הדומה לניגון קריאת התורה, וכן ה'מי שברך' וקריאת העולים לעלות 'יעמוד', וכוליה, נאמרים בניגון זה.
 קריאת המפטיר וברכותיו ואמירת ה'מי שברך' בשבילו – בניגון הרגיל.
 ב'מי שברך' מסיימים בתוספת המילים: "ויכתבו בספר החיים עם כל ישראל אחיו, ונאמר אמן".
 חצי קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בניגון ימים נוראים. ה'מי שברך' לעולה האחרון בספר הראשון נאמר אחר הגבתו. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני.
 מכבדים את המקרא בגלילת ספר שני.

ברית מילה בראש השנה

מלים אחר ההפטרה, לפני התקיעות. בחזרת הש"ץ של מוסף בסוף זכרונות לפני 'כי זוכר כל הנשכחות', אומרים את חרוז הפזמון 'זכור ברית אברהם'.

תקיעות דמיושב

לחולים בלבד הותר לקדש ולאכול לפני התקיעות, לפיכך לא נהגו לערוך הפסקה כלשהי לפניו.
 הרב דורש לפני התקיעות של יום ראשון.

אין הציבור אומר 'למנצח לבני קורח'. התוקע אומר לעצמו **בלחש** פסוקי קר"ע שט"ן, וגומר. תוקעים בשופר אצל הבימה ולפני התקיעות מכריזים: "שתיקה יפה עד אחר גמר כל התקיעות". המקרא יושב בעת הברכות וכל התקיעות דמיושב, וכן מחזיקי ספרי התורה ממשיכים לשבת בשעת התקיעות.

התוקע מברך את ברכת השופר, וביום ראשון של ראש השנה גם ברכת 'שהחיינו', אך ביום שני אין מברכים 'שהחיינו' (מלבד כאשר יום א' חל בשבת).

קול התקיעה, השברים והתרועה, מושמעים לפי מסורת קדומים המקובלת באשכנז:

- **תקיעה**. תחילת התקיעה בצליל ריגל, ומיד יורד התוקע לצליל נמוך יותר ותיכף עולה חזרה לצליל הראשון וממשיך בו עד סוף התקיעה שמסתיימת בהתחזקות קצרה של הנשיפה (שנשמע כצליל עולה).
- **שברים**. שלושה קולות מחוברים עולים ויורדים.
- **תרועה**. תשעה קולות מחוברים ורועדים.

מפסיקים קמעה בין 'שברים' ו'תרועה' של סדר תשר"ת. המקרא קורא: 'שברים', ותיכף אחר השמעתם קורא: 'תרועה' והתוקע מריע. אך אין המקרא קורא 'שברים תרועה' יחד. בין סדר תשר"ת לתש"ת ובין סדר תש"ת לתר"ת אומר המקרא: "שב!". התוקע מסיר את השופר מפיו ומניחו בסודר שהיה נתון בו לפני התקיעות, ונח התוקע כשליש דקה ואז חוזר ונוטל את השופר ומשיבו אל פיו.

אחר תקיעה גדולה אומר הקהל 'אשרי העם' עד 'יהלכון' בניגון ימים נוראים. המקרא חוזר על פסוק זה באותו ניגון וממשיך בו את הפסוק הראשון של 'אשרי'. בסוף אמירת 'אשרי' המקרא אומר את שני הפסוקים האחרונים 'תהלת ה' ידבר' וכן 'ואנחנו נברך' בניגון ימים נוראים, נוטל את ספר התורה השני ואומר בניגון 'אשרי העם': 'יהללו', ואומרים 'לדוד מזמור' בניגון יום טוב. המקרא בעצמו מניח את הספרים בתוך הארון ואומרים 'ובנחה' בניגון ימים נוראים.

מוסף של ראש השנה

הש"ץ של מוסף אומר התחינות לש"ץ בלחש.

זיכרונות לקראת סוף הברכה הגירסא היא: על נְפִי המזבח (ולא: על נב המזבח). בסוף ברכת זכרונות הנוסח הוא: וְעָקְרָה יִצְחָק. לְזִרְעוֹ שֶׁל יַעֲקֹב הַיּוֹם בְּרַחֲמִים תִּזְכָּר.

יש נוהגים, כפי המצוין במחזורים, שהקהל אומר את הסילוק 'ונתנה תקף' מתחילתו ברצף אחד עד 'את רוע הגזרה', ולאחר מכן הש"ץ חוזר ואומר בניגנה עד 'הגזרה', בלא להפסיק לפני 'תשובה ותפלה' וגומר, וכאשר הש"ץ מסיים לומר 'הגזרה', פותח הקהל ואומר: 'כי כשמך', עד 'על מקדישי שמך', והש"ץ אומר זאת אחריהם בנעימה. ויש נוהגים שהקהל ממתין לפני הקטעים המודפסים באותיות גדולות ביותר: 'תשובה ותפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזרה', וכן: 'ואתה הוא מלך א' חי וקים', כדי לומר אותם במשותף בהתעוררות גדולה.

סגרת הארון לקראת קדושה היא לפני שהש"ץ אומר 'כסוד שיח'.

אין אומרים 'תושגב' ולא 'ויאתיו' (אחר 'וכל מאמינים').

הש"ץ מתחיל לומר בקול רם ובנעימה 'עלינו לשבח' עד 'וגורלנו ככל המונס', והקהל אומר עמו. מוסיפים את הנשמט מאימת הצנורה: שָׁחַם מִשְׁתַּחֲוִים לְהִקָּל וְרִיק וּמִתְפַּלְלִים אֶל אֵל לֹא יוֹשִׁיעַ. סוגרים את ארון הקודש באמירת 'שלא שם חלקנו' עד 'לא יושיע'.

על הש"ץ להזהר שלא להפסיק בין מלת 'שלא' למילים שאחריה.

הכריעה והנפילה על הפנים מתחילה באמירת 'ואנחנו כורעים'. יש הזוקפים תוך כדי אמירת המילים 'לפני מלך', ויש הזוקפים אחר אמירת 'הקב"ה'.

הש"ץ ממשיך לנגן, והקהל אומר עמו 'שהוא נוטה שמים' עד 'בגבהי מרומים'. ואז אומר הקהל בקול עם הש"ץ 'הוא אֵהינו אֵין אחר' וכולם קוראים בקול גדול: 'אמת!', וממשיך הקהל יחד עם הש"ץ: 'מלכנו אפס זולתו וכוליה עד אֵין עוד'.

גם הנשים בעזרה שלהן כורעות ומשתחוות.

תוקעים פעם אחת תשר"ת לפסוקי מלכות; פעם אחת תש"ת לזכרונות; פעם אחת תר"ת לשופרות. לאחר התקיעות הקהל אומר 'היום הרת עולם' והש"ץ חוזר עליו בניגון, וכן נוהגים באמירת 'ארשת שפתינו'.

בראש השנה ויום הכפורים היו שהקפידו לכבד בנטילת ידי הכהנים רק לויים נשואים. בקהילות גדולות שבהן מספר כהנים רב, הש"ץ אינו מתחיל 'רצה' עד שהלוי הנוטל מודיע לו בהכרזת: 'רצה!', שכל הכהנים גמרו ליטול ידיהם.

לפני 'וכל החיים' אין אומרים 'אבינו מלכנו זכור רחמיד'.

אחר ברכת כהנים פותחים הכהנים את ארון הקודש, והם סוגרים לפני קדיש 'תקבל'.

הקהל מקדים לומר 'בספר חיים' והש"ץ חוזר עליו וממשיך לומר: 'ונאמר', עד: 'לחיים טובים תכתבנו', והקהל עונה 'אמן'. הש"ץ ממשיך: 'אֵהים חיים כתבנו בספר החיים' והקהל עונה: 'אמן'.

'היום תאמצנו' וגומר אומר הש"ץ בניעימה, והקהל עונה 'אמן' בלבד. אין אומרים 'היום תתמכנו', וכן בשחרית, מוסף ונעילה ביום הכפורים.

'אין כֵּאֵהינו' ו'אנעים זמירות' בניגונים מיוחדים לימים נוראים.

אחר התפילה מברך איש את רעהו: 'גוט יום טוב'.

תקיעות בסוף התפילה

כפי שהתקבלה ההנהגה בדורות האחרונים, תוקעים בגמר התפילה ששים תקיעות נוספות, בקרבת מקום למושב הרב ולא על הבימה, להורות שכבר יצאו ידי חובה בארבעים התקיעות דמיושב ודמעומד.

לפני 'עלינו לשבח' תוקעים שלושים תקיעות, ואחר 'אנעים זמירות' תוקעים שוב שלושים תקיעות, ולאחריהן אומרים שיר של יום ו'שיר מזמור לאסף'.

בכל התקיעות שאחר חזרת הש"ץ – שהונהג לתקען רק בדורות האחרונים – תוקעים 'שברים-תרועה' בנשימה אחת, וכך מקריאים המקרא.

בימינו יש נוהגים בתקיעות שאחר 'אנעים זמירות' להשמיע את הקולות של 'תקיעה', 'שברים' ו'תרועה' כמנהג מזרח אירופה.

מנחה של ראש השנה

'אשרי' ו'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת, מלבד סוף 'ובא לציון' וכן חצי קדיש שאחריו שנאמרים בניגון יום חול.

אין הש"ץ כופל 'לעילא' בקדישים של מנחה.

שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ וכן הקדושה נאמרות בניגון יום חול, אבל את ההוספות 'זכרנו' ו'מי כמוד', וכן מ'לדור ודור' עד סוף הברכה האמצעית, אומר הש"ץ בניגוני ימים נוראים שלהם. את שלוש הברכות האחרונות של חזרת הש"ץ, כולל ההוספות 'וכתוב לחיים' ו'בספר חיים' וכן קדיש 'תקבל', אומר בניגון יום חול.

אומרים 'אבינו מלכנו' בלא פתיחת ארון הקודש.

תשליך

ביום א' של ראש השנה אחר הצהריים הולכים אל הנהר לאמירת 'תשליך'. ב'תשליך' אומרים רק את ארבעת הפסוקים 'מי י' כמוך' וגומר.

ליל שני של ראש השנה

שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'.
לפני 'עלינו' מקדשים על הכוס. מניחים פרי חדש לפני הש"ץ לברכת 'שהחיינו'.
אחר התפילה מברך איש את רעהו: 'גוט יום טוב'.

שחרית יום שני של ראש השנה

בפיוט 'מלך עליון', הקהל מקדים ואומר בנעימה את החרוז האחרון, 'שופט האמת', ואחריו הש"ץ. כל פעם שהש"ץ מזכיר את המלה: 'אמת', הקהל אומר אותה עמו בקול רם. אחר כך הש"ץ אומר: 'ובכן נמליכך, השם מְלֶךְ השם מְלֶךְ', ואינו כופל את המילים: 'השם מְלֶךְ'.

מוסף יום שני של ראש השנה

חצי קדיש לפני העמידה ושתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ נאמרים בניגון שבת. 'זכרנו' ו'מי כמוך' – בניגוני ימים נוראים.

מוצאי ראש השנה

ש"ץ אומר 'והוא רחום' ו'ברכו' בניגון הארוך של מוצאי שבת בימי הסליחות.
מבדילים בבית הכנסת לפני 'עלינו'.
לאחר התפילה, וכן בשאר הימים עד ליום הכפורים, מברך איש את רעהו: 'חתימה טובה' (ולא 'גמר חתימה טובה').

תפילות וסליחות בעשרת ימי תשובה

ש"ץ של סליחות עובר לפני התיבה ערבית שלפניהן ושחרית שאחריהן, אך לא למנחה.
אָבֵל אינו עובר לפני התיבה בעשרת ימי תשובה.
אין כופלים 'לעילא ולעילא' באף תפילה בימים שבין ראש השנה ויום הכפורים.
הפזמון 'רועה ישראל' של יום ב' דעשי"ת, נאמר בניגון פזמון 'מלאכי רחמים' של יום ב' דסליחות.
הפזמון 'באשמרת הבוקר' של יום ג' דעשי"ת והפזמון 'שחר קמתי' של יום ד' דעשי"ת, נאמרים בניגון פזמון 'שופט כל הארץ' של ערב ראש השנה.
כל פזמון נאמר בקול רם על ידי הש"ץ בנעימתו. בגמר אמירת הבית הראשון, חוזר עליו הקהל באותה נעימה. הש"ץ ממשיך בניגון לומר את שאר הבתים, והקהל עמו בקול נמוך. לפי המנהג הישן בכל פזמון הנאמר בימי סליחות ותעניות מוסיפים אחר כל קטע את החרוז החוזר, שבדפוסי רעדלהיים נדפס רק בבית הראשון ובבית האחרון, כגון בפזמון יום א' דסליחות 'במוצאי מנוחה', מוסיפים בכל בית את החרוז החוזר: 'לשמוע אל הרנה ואל התפלה', ויש שאינם מוסיפים את החרוז הזה שנשמט על ידי המדפיסים. בסוף הפזמון חוזר הקהל לומר את הבית הראשון בקול רם ובנעימה.
לאמירת 'אבינו מלכנו' אין פותחים את ארון הקודש.

בהוצאת ספר תורה אין אומרים י"ג מידות ותחינת 'רבונו של עולם' ('רבונו העולם') מלבד בראש השנה ויום הכפורים.
ב'מי שברך' לעולי התורה מסיימים בתוספת המילים: "ויכתבהו בספר החיים עם כל ישראל אחיו, ונאמר אמן".

צום גדליה

עוטפים את ספר התורה במעיל שחור עד אחרי קריאת התורה של מנחה שאז מחזירים את המעיל הרגיל. הפזמון נאמר בניגון מיוחד לפזמונים של צום גדליה, עשרה בטבת ותענית אסתר.
לפני ברכת 'רפאנו' אומר הש"ץ ברכת 'עננו'.
יש שנהגו שהש"ץ מסיים ברכת 'עננו' בניגון 'שומע תפלה'.
לאחר נפילת אפים אומרים את הפיוט 'שומר ישראל', אף שכבר אמרוהו בסוף סליחות. באמירתו אחר שמונה עשרה, הש"ץ אומר כל חרוז בנעימת תענית ציבור, והציבור חוזר עליו באותה נעימה.
לפני הוצאת ספר התורה של שחרית אומר הש"ץ 'א' ארץ אפים', והקהל חוזר ואומרו אחריו, אך אין אומרים י"ג מידות ותחינת 'רבונו של עולם' ('רבונו העולם').
במנחה, קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא הזכרת שמו, במילים: "יעמוד מפטיר".
'עננו'. 'שים שלום' במקום 'שלוש רב'. 'רבונו העולמים' של תענית.
בארץ ישראל: הכהנים עולים לדוכן. **בחוץ לארץ:** הש"ץ אומר 'או"א ברכנו'.
לאחר נפילת אפים של מנחה חוזרים ואומרים את הפיוט 'שומר ישראל' כבשחרית.

שבת שובה – וילך

בערבית אומרים את ברכת 'השכיבנו' בניגון מיוחד. לפני העמידה סוף הקדיש נאמר בניגון המסולסל דמוי התקיעות.
בברכת 'מגן אבות' אומרים 'המלך הקדוש'.
בשחרית אומרים יוצר 'אור עולם קראו', אופן 'כי אם שם' באחת מן הנעימות הידועות, נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אל אלהינו'.
את ההוספות 'זכרנו', 'מי כמוך', 'וכתוב לחיים', ו'בספר חיים', אומר הש"ץ בניגון הברכה שבה הן מופיעות.
אחר קדיש 'תתקבל', לפני הוצאת ספר תורה, הרב דורש דרשת שבת שובה. את דרשתו פותח באגדה, ממשיך בהלכה ומשלים באגדה. הוא מסיים במילים: 'ובא לציון גואל במהרה בימינו אמן'. אחר הדרשה אומרים קדיש דרבנן.
ב'מי שברך' לעולי התורה, בשחרית ובמנחה, מסיימים בתוספת המילים: "ויכתבהו בספר החיים עם כל ישראל אחיו, ונאמר אמן".
הרב חיוב לעלות לתורה.
חצי קדיש שלאחר קריאת התורה נאמר בניגון המיוחד לראש חודש אלול ושבת שובה.
מפטירים 'שובה' עד 'יכשלו בס' וממשיכים בהפטרות 'תקעו שופר' (בכמה חומשים נסדרה לפרשת האזינו) ומסיימים במילים: 'וידעתם... ולא יבושו עמי לעולם'. אין אומרים את פסוקי 'מי א' כמוך'.
להפטרה זו אין מעלים פנוי.
מזכירים נשמות גם בשבת זו, אף שיש בה יוצרות.
בסוף ה'מי שברך' לקהל, לאחר המילים 'בכל מעשה ידיהם', מוסיף הש"ץ את הברכה: 'ויכתבם בספר החיים'.
בקדושת מוסף אחר עניית הקהל 'אני ה' אלהיכם', יש האומרים את הפיוט: 'אליהם שופט'.

קדיש 'תתקבל' שלאחר מוסף בניגון נבחר, ויש בניגון ימים נוראים. בשבת זו אין אומרים שיר היחוד, מפני שעתיד להיאמר בליל יום הכפורים. בקריאת התורה של מנחה, הפסוק האחרון, 'ה' בדד ינחנו', נקרא בהרמת קול. אין אומרים 'צדקתך', ואף על פי כן אין אומרים את סופו של קדיש שלם בניגון נבחר. בערבית של מוצאי שבת אומרים את 'והוא רחום' ו'ברכו' בניגון הארוך של מוצאי שבת בימי הסליחות. אין אומרים 'ויהי נעם' ו'ואתה קדוש'.

כפרות

בקהילות קטנות בהן מספר התרנגולים לכפרה מועט, נהגו לעשות כפרות ולשחטן בעלות השחר של ערב יום הכפורים בין סליחות לשחרית, ויש מקומות שעשו כן לפני הליכה לסליחות, ויש – אחר שחרית. בקהילות גדולות בהן התרנגולים מרובים והשוחטים מועטים, ויש לחץ מופרז על השוחטים, העדיפו לשחוט את הכפרות לפני ערב יום הכפורים, כי כל עשרת ימי תשובה שוים לענין הכפרות, מצום גדליה עד ערב יום הכפורים לעת ערב, מלבד הרגע של עלות השחר בערב יום הכפורים. אם לא עשה כפרות לפני יום הכפורים, יכול לעשותן בהושענא רבה.

בכל המקומות באשכנז נהגו לעשות כפרות (Kapores schlagen) על תרנגולים. בימי מלחמת העולם הראשונה היה מחסור בתרנגולים ויש שעשו אז כפרות על דגים או תחליפים אחרים. כאשר עלו הנאצים לשלטון בגרמניה בשנת תרצ"ג, חוקקו חוק ארצי האוסר שחיטה ללא הימום. מאז נמנע מיהודי גרמניה לעשות כפרות על תרנגולים, והכל הוכרחו לעשות על דגים או תחליפים אחרים. לכן יש כיום הסבורים שכך היה המנהג באשכנז מקדם.

לוקחים תרנגול לבן לזכר ותרנגולת לבנה לנקבה, ונהגו ליקח עוף אחד לכמה זכרים או לכמה נקבות. במעוברת יש הנוטלים עבורה תרנגול ותרנגולת.

אומרים את סדר הפסוקים החל מ'בני אדם', ובשעה שמסובבים סביב הראש אומרים 'זה חליפתי', כפי הסדר שמוצא בסידורים והמחזורים.

את פדיון הכפרות, כלומר את תמורתן, נותנים צדקה לעניים, ויש הנותנים את העוף עצמו.

סליחות ערב יום הכפורים

משכימים לפני עלות השחר ומרבים בסליחות כמו בערב ראש השנה.

הסליחה 'אני עבדך' (אחרונה לפני הפזמון הראשון), נדפסה בספרי הסליחות כפי צורת אמירתה בערב ראש השנה, אבל אומרים אותה בהתאמה לערב יום הכפורים. במקום לומר: בכסה ליום חננו, אומרים: **בְּעָשׂוֹר לְחַדְשׁ מָחָר**. מדלגים את הקטע המודפס באותיות קטנות: 'קדושים המליכוני'. בחרוז האחרון, במקום הכתוב: למחר בראש השנה, אומרים: **לְמָחָר בְּעָשׂוֹר לְשָׁנָה**. [הצנוורה השמיטה חרוזים אחדים מתוך סליחה זו לפני החרוז 'רחום הכינה לך'].

נוסח כל הסליחות לערב יום הכפורים בלי שיבושי הצנוורה מופיע בקובץ מיוחד של 'מכון מורשת אשכנז'.

בשני הפזמונים פותחים את ארון הקודש. פזמון 'ירצה צום עמד' נאמר בניגון 'שופט כל הארץ', לפזמון 'זכור ברית אברהם' יש ניגון משלו. בערב יום הכפורים, צורת אמירתו היא כמו של הפזמונים של שאר ימי הסליחות.

את הוידי אומרים פעם אחת בלבד, דהיינו אומרים מ'או"א תבוא לפניך' עד 'ואנחנו הרשענו'. מדלגים 'אשמנו מכל עם' וגומר, וממשיכים החל מ'משיח צדקך' עד 'הרחמים והסליחות'. משם ואילך, אף בעוד לילה, אין אומרים את הפיוטים והתחנון, אלא תיכף אומר ש"ק קדיש 'תתקבל'.

שחרית ערב יום הכפורים

בין סליחות לברכות השחר, הולכים כל המתפללים – שהשכימו לפני עלות השחר – ליטול ידיהם כדי להעביר רוח רעה השורה על הידים.
מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.
אין אומרים 'מזמור לתודה', 'אבינו מלכנו', תחנון ו'למנצח'.
אחר יציאת בית הכנסת, הולכים לבית הקברות, אומרים שם תחינות לבית הקברות (ולא תהלים שנאסרה אמירתם ליד קברים מחמת 'לועג לרש') ונותנים צדקה לעניים.

מנחה של ערב יום הכפורים

מתפללים מנחה גדולה עם וידוי.
אין אומרים 'יהיו רצון' לפני הוידוי.
בפתיחה לוידוי אומרים 'אנא (ולא או"א) תבוא לפניך תפילתנו', כנהוג ביום הכפורים.

מלקות

אחר מנחה כל אחד בורר לו חבר למלקות.
מלקים איש את רעהו, בחגורה של עור, מלקות ארבעים, מכות קלות על הגב.
הנלקה כורע לצד צפון, כריעה גמורה, כשברכיו נשענות ארצה ופלג גופו העליון נשען על הרצפה באמצעות זרועו השמאלית, כשידו הימנית פנויה להכאת לבו.
המלקה אומר את הפסוק 'הוא רחום' עד 'כל חמתו', ובאמירת כל מלה מי"ג תיבות הפסוק נותן מכה אחת. בזמן שהמלקה אומר את כל הפסוק 'הוא רחום', אומר הנלקה את כל הוידוי 'אשמנו'. וחוזרים שניהם על כך שלוש פעמים.

נרות יום הכפורים

במקום שאין חשש דליקה, מרבים בבית הכנסת בנרות שעוה גדולים הדולקים מעת לעת.
כל זכר (ולא נקבה), גדול או קטן, מביא נר אחד לבית הכנסת לעת תפילת מנחה של ערב יום הכפורים.
הממונים על תאורת בית הכנסת מדליקים את כל הנרות, בלא ברכה, אחר הסעודה המפסקת, בעוד היום גדול. יש מקומות בהם נהגו למכור את זכות ההדלקה הזו.
לא נהגו להדליק נרות לכפרת הורים שמתו, ובדורות האחרונים יש שהנהיגו להדליק נרות לכפרתם בבית הכנסת או בבית.
יש מקומות שכל אחד הניח את נרו לפני מקומו, ויש מקומות שקבעו להם כלי קיבול לאורך קיר. כדי למנוע שריפה יש מקומות שהגבילו את מספר הנרות לח"י, והטילו כל שנה גורל מי יזכה בכל אחד מהם. יש מקומות שמינו שומר נכרי לשמור על הנרות, והלה קיבל הוראה מערב יום הכפורים להדליק את כל הנרות שכבו, הוראה שאסור ליתן לו ביום הכפורים עצמו.
אין להניח את הנרות במקום בו כל פתיחת דלת או חלון יוצרת משב-רוח ומגבירה את בעירת הנרות. אם לא נמצא מקום מוגן בתוך בית הכנסת, יש להניח את הנרות מחוץ לבית הכנסת בחדר נפרד. בבית נותנים נר אחד בחדר השינה.
הנשים מדליקות את הנרות שבבית כבכל שבת ומועד, ומברכות עליהם 'להדליק נר של יום הכפורים' וברכת 'שהחיינו'.

הפיוטים, הפסוקים, והסליחות

פיוטי יום הכפורים של מנהג פולין-ליטא שונים ממנהג אשכנז, והמתפללים זקוקים למחזורי אשכנז המובהקים. (לתשומת לב: מחזורי רעדליים, בפרט הדפוסים המאוחרים, מלאים שיבושים וטעויות דפוס. כיום מומלץ להשתמש במחזור בעריכת הרב אברהם אומן שיצא לאור על ידי 'מכון מורשת אשכנז'). הפיוטים והתפילות נאמרים לפי מסורת פפד"מ ובנותיה.

חלק מהפיוטים ניתקן על ידי קדמונינו הפייטנים באופן שהש"ץ אומר משפט אחד, והקהל עונה עליו, וחוזר חלילה. סדר האמירה מצוין בתוך המחזורים.

בפסוקים והסליחות שצוין לאומרים באמירת סירוגין חזן וקהל, ראוי לקהל לומר בלחש גם את פסוקו של הש"ץ, וכן לש"ץ את פסוקו של הקהל.

הפסוקים שבין הסליחות הם הקדמה לסליחה הבאה, ולא תוספת לסליחה הקודמת, לפיכך יש לומר לפני כל סליחה את הפסוקים שלפניה. כל סליחה מתחילה במילים "אהינו ואהי אבותינו", מלבד אותן סליחות שפותחות בשם ה' או בתוארו כגון 'אדון'.

התפילות שנאמרות גם בראש השנה, כגון 'זכרנו לחיים' ו'אבינו מלכנו' – מנהגן כבראש השנה. בכל הקדישים שנתקנו לאמירת הש"ץ, כופלים בהם: 'לעילא ולעילא'.

מבואר בגאונים ובראשונים שעיקר התפילה ביום הכפורים היא אמירת סליחות עם י"ג מידות של רחמים שאינן חוזרות ריקם, לכן מקפידים מאוד לומר גם בתפילות שחרית, מוסף ומנחה לפחות שלוש סליחות נבחרות מלבד הפזמון הקבוע, וכל המרבים בסליחות כפי המנהג הישן הרי זה משובח. מתוך כלל הסליחות המודפסות במחזוריים נבחרות כמה סליחות מידי שנה לפני יום הכפורים, על ידי הרב או השמש. בין סליחות מוסף בוחרים כל שנה את הסליחה 'אני הוא השואל' הנאמרת בניגון מיוחד. בין סליחות מנחה בוחרים כל שנה את הסליחה 'משאת כפי'. משתדלים שבמשך יום הכפורים תיאמר עקידה אחת, לכל הפחות. את הסליחה 'רבת צרוננו' רצוי לומר בשלוש תפילות של יום הכפורים (שחרית, מוסף ומנחה).

הוידוים

הפתיחה לכל וידוי ביום הכפורים מתחילה במילים 'אנא תבוא לפניך' ולא במילים 'אהינו ואהי אבותינו תבוא'. את הפתיחה הזו אומר הקהל כולו בניגון, וכן את הוידוי 'אשמנו' אומרים יחד בניגון מיוחד. נוסח הבקשה שבין פיסקאות 'על חטא' הוא: 'ועל כולם סלח לנו מחל לנו כפר לנו' (בלא המילים: 'אזה סליחות'), מלבד בקשת 'ועל כולם' שבסוף 'ועל חטאים', שמוסיפים בה את המילים: 'אזה סליחות'. אחר 'בעזות מצח' אין אומרים את בקשת 'ועל כולם', אלא ממשיכים עד 'בתמהון לבב'.

אומרים את סדר 'ועל חטאים' כמנהג פפד"מ (במחזורי רעדליים מודפס בתחתית העמוד).

בסדר 'ועל חטאים' הש"ץ אומר כל פיסקה בניגון מיוחד, והקהל חוזר עליה בקול רם. מכים על הלב גם באמירה זו, במילים: 'שאנו חייבים'.

כל נדרי

בכניסת יום הכפורים, בהליכה לבית הכנסת, מברך איש את רעהו: 'לשנה טובה תחתם', והמתברך עונה: 'גם אתה'.

לפני 'כל נדרי' מתעטפים בטלית. הרב, ואחריו בזה אחר זה בעלי התפלה לפי סדר תפילותיהם, מברכים, בקול רם, בניגון ימים נוראים, את ברכת 'להתעטף בציצית'.

פותחים את ארון הקודש עד גמר 'כל נדרי', אבל אין מוציאים ספרי תורה ואין מקיפים עמם ואין אומרים 'אור זרוע לצדיק'.

שנים מנכבדי הקהל עומדים לצדי הש"ץ אחד לימינו ואחד לשמאלו, ואומרים עמו שלוש פעמים 'בישיבה של מעלה'.

ש"ץ אומר בנעימה ידועה 'כל נדרי' שלוש פעמים ובכל פעם מרים קולו יותר. הקהל אומר עמו בקול נמוך.
 נוסח 'כל נדרי' הוא כדעת רבנו תם, לשון עתיד בלבד: "מיום כפורים זה עד יום כפורים הבא עלינו לטובה".
 'ונסלח' אומרים רק פעם אחת. את ברכת 'שהחינו' אומרים כל המתפללים, והם מקדימים לסיים אותה לפני הש"ץ כדי לענות 'אמן' על ברכתו.

ליל יום הכפורים

ברכת 'השכיבנו' נאמרת על ידי הש"ץ בנעימה, ולאחריה אומרים בניגון את הפסוק 'כי ביום הזה יכפר'. פותחים את ארון הקודש לפני אמירת 'יעלה', וסוגרים אותו לפני קדיש 'תתקבל'. בגמר התפילה שרים 'יגדל' ו'אדון עולם' בניגוני ימים נוראים. רבים נשארים בבית הכנסת לאמירה משותפת של 'שיר היחוד' ו'שיר הכבוד'. בגמר 'שיר הכבוד' אומרים מזמור פ"ג 'שיר מזמור לאסף'. קדיש יתום.

שחרית של יום הכפורים

אחת מחמש ההשכמות.
 סדר ברכות השחר הוא כבכל יום, ואין משמיטים את ברכת 'שעשה לי כל צרכי'.
 הש"ץ אומר 'אדון עולם' בניגון המיוחד, ובניגון ימים נוראים ברכות 'על נטילת ידים', 'להתעטף בציצית' ו'ברוך שאמר'. את שאר ברכות השחר ופסוקי דזמרה אומר בניגון שבת.
 לפני 'ברוך שאמר' מתעטפים בטלית. הרב, ואחריו בזה אחר זה בעלי התפלה לפי סדר תפילותיהם, מברכים, בקול רם, בניגון ימים נוראים, את ברכת 'להתעטף בציצית'.
 בברכת יוצר גורסים 'ומאיר עיני המחכים לו' (ולא 'המחכים לסליחתו').
 פותחים את ארון הקודש אחר 'ברכו', וסוגרים אותו לפני העמידה בלחש. בחזרת הש"ץ פותחים וסוגרים אותו כמו בראש השנה (ראה לעיל).

הפיוט 'הגוים אָפֶס וְתָהוּ נִגְדָד חֲשׂוּבִים' שנקבע לאומרו בין 'מלך תר' לבין 'כי תודה', נדפס במחזורים המאוחרים בצורה חלקית ומשובשת מחמת יד הצנזורה; הפיוט 'הגוים אימים זְמוּמִים קָדֵר וְאֲדוּמִים' שנקבע לאומרו בין הפיוט 'חכמי תום' לבין 'ובכל תוקף' נשמט לגמרי מחמת הצנזורה; גם הפיוט 'מְלֻכּוֹתָם בְּאֲבָדָד עוֹבְדֵי פְסִילֵי נְסֻכִים תְּכוֹן מְלֻכּוֹתָד מְלֻד מְלֻכֵי הַמְּלָכִים', שנקבע לאומרו בין 'ובכל תוקף' לבין 'מאין כמוך באמצע', נדפס במחזורים עם ליקויי הצנזורה. בפפד"מ נמנעו מאמירת שלושתם מחמת השתבשותם. נוסחי הפיוטים בשלמותם מופיעים במחזור בעריכת הרב אברהם אומן שיצא לאור על ידי 'מכון מורשת אשכנז'.

בראש השנה ויום הכפורים היו שהקפידו לכבד בנטילת ידי הכהנים רק לויים נשואים. בקהילות גדולות שבהן מספר כהנים רב, הש"ץ אינו מתחיל 'רצה' עד שהלוי הנוטל מודיע לו בהכרזת: 'רצה!', שכל הכהנים גמרו ליטול ידיהם.

אחר 'רצה' אומרים 'ותערב לפניך' במקום 'ותחזינה'.

אחר ברכת כהנים פותחים הכהנים את ארון הקודש, ואחד המתפללים סוגר אחר 'אבינו מלכנו' לפני קדיש 'תתקבל'.

קריאת התורה

סדר הוצאת ספרי התורה והכנסתם בניגוני ימים נוראים.

אומרים י"ג מידות בנעימה (שלוש פעמים), תחינת 'רבנו של עולם' ('רבון העולם') בלחש, ופסוק 'ואני תפילתי' בנעימה (שלוש פעמים).

קריאת התורה היא בטעמי המקרא המיוחדים לימים נוראים. העולים לתורה מברכים את ברכות התורה בניגון הדומה לניגון הקריאה, וכן ה'מי שברך' וקריאת העולים לעלות – 'יעמוד' וכוליה, נאמרים בניגון זה.

קריאת המפטיר וברכותיו ואמירת ה'מי שברך' בשבילו – בניגון הרגיל.
ב'מי שברך' לעולי התורה מסיימים: 'ויברכהו ויכתבהו בספר מחילה וסליחה עם כל ישראל אחיו, ונאמר אמן'.

ראוי להעלות לתורה את בעלי שחרית ומוסף, אם לא קיבלו עליה בראש השנה.
חצי קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בניגון ימים נוראים. 'מי שברך' לעולה האחרון בספר הראשון נאמר אחר הגבהתו. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני.

סוף הברכה האחרונה של ההפטרה היא בנוסח זה: "ודברך מלכנו אמת, וקים לעד, בא"י מלך מוחל וסולח לעונותינו ולעונות עמו בית ישראל ומעביר אשמותינו בכל שנה ושנה, מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הכפורים".

אחר ההפטרה מיחדים זמן קצר מאוד להזכרת נשמות, בו מזכיר כל אחד בעצמו את נשמות אבותיו ובני משפחתו בנוסח: 'זיכור אלהים נשמת', וכוליה. אין יחיד או הש"ץ אומר 'א' מלא רחמים', אין קוראים נשמות מתוך 'ממורבוך', ואין אומרים 'אב הרחמים'. מי שהוריהם בחיים, אף הם נשארים בבית הכנסת. גם אבלים תוך שלושים וי"ב חודש אומרים 'זיכור'.

בגמר הזכרה קצרה זו, הש"ץ של שחרית ממשיך עד סוף ההכנסה.

מוסף של יום הכפורים

אמירת 'עלינו לשבח' בחזרת הש"ץ נעשית באותה דרך שנעשית בראש השנה.

סדר הכריעות של עבודת יום הכפורים:

הש"ץ מתחיל לומר בניגון: 'וכך היה אומר', והקהל אומר עמו מלה במלה עד 'לפני ה'". אחר כך אומר הקהל בלבד 'הכהנים והעם', ובאמירת 'היו כורעים' הקהל כורע על הברכים, ובאמירת 'ומשתחוים ומודים' כופפים ראשיהם, ובאמירת 'ונופלים על פניהם' מניחים פניהם על חציצה שעל הרצפה, ובגמר אמירת 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' זוקפים.

בסיימם, חוזר הש"ץ על הקטע 'הכהנים והעם', כורע ומשתחוה כמותם. כשאומר 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', אומר זאת הקהל עמו.

גם הנשים בעזרה שלהן כורעות ומשתחוות.

מכים על הלב במילים הבאות: 'חטאתי, עויתי, פשעתי', 'כפר נא, לחטאים, ולעונות, ולפשעים, שחטאתי, ושעויתי, ושפשעתי'.

כאשר מונים את הזריקות, הקהל אומרם בנעימה יחד עם הש"ץ ולא אחריו.

אחר ברכת כהנים פותחים הכהנים את ארון הקודש, והם סוגרים לפני קדיש 'תקבל'.

מנחה של יום הכפורים

הוצאת ספר תורה בניגון שחרית שבת.

טעמי המקרא וברכות התורה בניגון רגיל ולא של ימים נוראים.

ב'מי שברך' לעולי התורה מסיימים: 'ויברכהו ויכתבהו בספר מחילה וסליחה עם כל ישראל אחיו, ונאמר אמן'.

קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא הזכרת שמו, במילים: "יעמוד מפטיר".

בסוף ההפטרה אין מוסיפים 'מי ל' כמוך'.
לאחר קדושה ארון הקודש נשאר פתוח עד לפני קדיש 'תתקבל' ואז סוגרו אחד המתפללים.

נעילה

הרב עובר לפני התיבה, אם הוא מוכשר לכך.
'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' בניגון מנחה של שבת. קדיש בניגון מיוחד לנעילה.
ראשי הפזמונים הנאמרים בסליחות, נאמרים כל אחד בניגונו הקבוע כבעת אמירתו בימי הסליחות. אם הזמן קצר אומרים הקהל יחד עם הש"ץ.
אחר 'רצה' אומרים 'ותערב' במקום 'ותחזינה'.
כהנים עולים לדוכן אף אם נמשכת תפילת נעילה לתוך הלילה, כהוראת הראב"ה, אור זרוע, יראים, מהרי"ל, חות יאיר, שאילת יעב"ץ וסיעתם.
אחר ברכת כהנים פותחים הכהנים את ארון הקודש, ואחד המתפללים סוגר אחר 'אבינו מלכנו' לפני קדיש 'תתקבל'.

שמות ותקיעה

אחר קדיש 'תתקבל' אומרים את ה'שמות'. לפני אמירתם חוזרים ופותחים את ארון הקודש וסוגרים אותו אחר התקיעה. סדר ה'שמות' של פפד"מ נרפס במחזורי רעדלהיים בתחתית העמוד, הוא הסדר דלהלן:
ש"ץ אומר: 'ה' הוא האלים', והקהל חוזר ואומר פסוק זה. על אמירה זו חוזרים ש"ץ וקהל עוד שש פעמים ובכל פעם מגביהים את הקול יותר מבפעם הקודמת.
ש"ץ אומר פעם אחת: 'שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד', וקהל חוזר אחריו.
כולם יחד אומרים פעם אחת בלחש: 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'.
אין תוקעים לפני צאת הכוכבים. הרב קורא: 'תקיעה', והתוקע משמיע תקיעה אחת בלבד אצל הבימה. מיד אחר כך פותחים בתפילת ערבית.

מוצאי יום הכפורים

אומרים 'והוא רחום' ו'ברכו' בניגון מוצאי שבת.
מבדילים בבית הכנסת, ומברכים על יין ונר ששבת ולא על בשמים.
מברכים ברכת הלבנה מיד אחר ערבית, ולא ממתנינים עד אחר אכילה.
אחר התפילה מברך איש את רעהו: 'גוט יום טוב'.
מחליפים את הפרוכת המעילים והכסויים לאלו של ימות השנה.

בין יום הכפורים לסוכות

יש שנהגו שאין אָבֵל עובר לפני התיבה מפני שהם ימים שאין אומרים בהם תחנון. בעל 'יארצייט' עובר מאריכים ב'ברכו' של ערבית ושחרית בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.
אין אומרים תחנון.

י"א בתשרי

למחרת יום הכפורים (מכונה גם בשם: 'אסרו חג של יום הכפורים') משכימים לשחרית יותר משאר הימים, השכמה המכונה: 'אין גאטעס נאמען', היינו 'בשם השם'.

לפני הוצאת ספר התורה אומר הש"ץ 'א' ארך אפים' בניגון הימים שאין אומרים בהם תחנון, והקהל חוזר ואומר אחריו.
בקריאת התורה, הפסוק האחרון, 'ה' בדד ינחנו', נקרא בהרמת קול.
אין אומרים 'למנצח'.

פרשת האזינו

הפסוק האחרון של קריאת לוי 'השם בדד ינחנו' נקרא בהרמת קול.
חמישי קורא עד 'וחש עתדות למו'.
מפטירים 'וידבר דוד'.
אין מזכירים נשמות.
קדיש 'תתקבל' שלאחר מוסף בניגון נבחר.
במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.
במוצאי שבת אין אומרים 'יהי נועם' ו'ואתה קדוש'.

ערב יום טוב

בשחרית אין אומרים 'למנצח'.
מחליפים את הפרוכת, המעילים, כסווי עמוד החזן והבימה באלה המיוחדים לחג.

נוסחי תפילה בחג ובחול המועד

הנוסח בסוף 'והשיאנו' כבשבת: 'וישמחו בך ישראל אוהבי שמך'.
במוסף, בברכה האמצעית, ב'ומפני חטאינו': שְׁשַׁתְּלָחָה (ולא 'השלוחה'), ובקטע 'או"א מלך רחמן', הנוסח הוא: שׁוֹכֵה עֲלֵינוּ (ולא 'אלינו').
בחזרת הש"ץ של מוסף ביום טוב הנוסח הוא: וְתַעֲרַב לְפָנֶיךָ עֲתִירְתָּנוּ (ולא 'ותערב עליך'), וכן קָשַׁב שְׁכִינְתְּךָ לְצִיּוֹן עִירְךָ (ולא בהשמטת המילה 'עירך').

ליל ראשון של סוכות

בארץ ישראל: שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'.
אומרים מערבות 'אוחזי בידם'. (נמצאות גם במחזורי פולין-ליטא).
אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק: 'וידבר משה'.
קידוש בתוך בית הכנסת עם ברכת 'שהחיינו'. 'עלינו'. 'יגדל' בניגון יום טוב.

שחרית יום ראשון של סוכות

'אדון עולם' נאמר בניגון סוכות (ניגון הנענועים בהלל). 'ברוך שאמר' – בניגון יום טוב.
הש"ץ פותח בנעימת יום טוב באמירת 'הגדול בכבוד שמך' ולא פותח ב'הא' בתעצומות'. את סוף 'ישתבח' החל מ'א' ההודאות' אומר בניגון סוכות וממשיך בו עד סוף חצי הקדיש.
אומרים יוצר 'אכתיר זר', אופן 'אאמיר אותך'. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אנא הושיעה' (גם במחזורי פולין-ליטא).
אומרים בחזרת הש"ץ את הקרובות 'אוימתי'. (קרובות אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא). אומרים גם 'עד לא מצוקי רגב' (רק במחזורי אשכנז המובהקים) ו'א נא', ואין מדלגים אותם. הש"ץ אומר בניגון 'מכלכל חיים בחסד' ואת סוף הסילוק.

ברכת כהנים בשחרית נאמרת בניגון סוכות.

נענועים והלל

לפי גדולי הפוסקים באשכנז אין לברך על אתרוג שאין לו מסורת מדור דור, אף שיש לו סימנים. מסורת כזו היתה לבני אשכנז רק על אתרוגי קאלאבריה-יענעווע.
 לפני אמירת הלל הש"ץ מברך בקול רם את ברכת 'על נטילת לולב' בניגון של ברכת הלל, וביום הראשון מברך כן גם את ברכת 'שהחיינו'.
 את פסוקי 'הודו' ו'אנא' אומרים ש"ץ ואחריו הקהל בניגון הנענועים של סוכות.
 פני המנענע למזרח, וסדר הרוחות: מזרח, דרום, מערב, צפון, מעלה, מטה.
 בנוסף לנענועיו באמירת 'הודו' ו'יאמר נא ישראל', הש"ץ מנענע גם ב'יאמרו נא בית אהרן' ו'יאמרו נא יראי ה'', והציבור מנענע בכל פעם שעונים 'הודו'.
 בכל אמירת הלל בפסוקי 'יאמרו נא' מכיין הש"ץ להוציא את הציבור כאשר הוא אומרם בקול רם והציבור שותק. יש הנוהגים לומר בלחש גם את פסוקי 'יאמרו נא', אבל מקפידים על ענייה משותפת ומסודרת של 'הודו' על כל אמירת 'יאמרו' של הש"ץ, כפי הדין, ואין משבשים את סדר העניה מתוך רצון לומר את פסוקו של הש"ץ בקול רם.
 במלה 'אנא' מנענעים לשתי רוחות, וכן במלה 'הושיעה' לשתי רוחות וכן במלה 'נא' לשתי רוחות, הן הש"ץ והן הקהל. אין מנענעים ב'אנא ה' הצליחה נא'.
 ביום טוב, קדיש 'תתקבל' שלאחר הלל – בניגון נבחר.

קריאת התורה בראשון של סוכות

פסוקי הוצאת ספרי התורה והכנסתם נאמרים בניגוני יום טוב.
 יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבנו של עולם' ('רבון העולם').
 חצי קדיש אחרי קריאת התורה בניגון סוכות.
 'מי שברך' לעולה האחרון בספר הראשון נאמר אחר הגבהתו. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני.

מוסף והושענות

ברכת כהנים נאמרת בניגון סוכות או בניגון נבחר.
 אחר חזרת הש"ץ של מוסף, לפני קדיש 'תתקבל', אומרים סדר הושענות.
 מוציאים ספר תורה אחד ומחזיקים אותו על הבימה עד גמר ההקפה. אחרי הוצאת ספר התורה סוגרים את הארון מיד.
 ש"ץ אומר: 'הושענא', וקהל עונה: 'הושענא'; ש"ץ אומר: 'למענד איהינו', וקהל עונה: 'הושענא'. וכן עונה הקהל בשאר שלוש אמירות 'למענד' של ש"ץ. לאחריו אומר הש"ץ בנעימה ידועה את הפיוט 'אערוד שועי' כולו (וכן בכל יום בפיוט שנאמר בו), וקהל עמו. אין אומרים 'הושענא' אחר כל צמד מלים, מלבד בשני החרוזים האחרונים, אותם אומר הש"ץ בקול ובניגון של 'למענד' ואחרי כל אחד מהם עונה הקהל: 'הושענא', וכפי שנדפס בסידורים והמחזורים.
 סדר פיוטי הושענות לפי מי החג הוא קבוע בכל השנים, ונמצא בסדורי ומחזורי אשכנז המובהקים.
 בתחילת ההקפה ש"ץ פונה לצפון, ואחריו הולך הרב, ואחריהם שאר המתפללים.
 כאשר הציבור כולו סיים להקיף, המחזיק בספר התורה יורד ומחזירו לארון וסוגרו. לכן בקהילות גדולות חוזר ספר התורה רק סמוך לקדיש.

כשחוזר הש"ץ למקומו לפני התיבה אחר ההקפה אחרי ההושענא, אומר בקול רם: "אני והו הושיעה נא", והקהל אחרייו. הש"ץ אומר בניגון כל חרוז של 'כהושעת אלים', וקהל עונה על כל חרוז: 'כן הושע נא'. לאחר מכן הש"ץ אומר בקול רם: "אני והו הושיעה נא", והקהל אחרייו. האָבֵל איננו מקיף.

ביום טוב ובשבת, קדיש 'תתקבל' שלאחר ההושענות נאמר בניגון נבחר ובחול המועד בניגון יום חול. את שירת 'אין כלהינו' ושיר הכבוד, יש שנהגו לאמר בניגונים שנתייחדו לימים טובים.

מנחה של יום טוב

'אשרי' ו'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ והקדושה – בניגון יום חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' – בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.

בחוף לארץ

ליל שני של סוכות

שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'.
אומרים מערבות 'חג האסיף' (במחזורי אשכנז המובהקים).
בברכת 'השכיבנו' אומרים את הביכור 'אדברה ואעירה'.
אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'וידבר משה'.
קידוש עם ברכת 'שהחיינו' בתוך בית הכנסת. 'עלינו'. 'יגדל' בניגון יום טוב.

שחרית יום שני של סוכות

אומרים יוצר 'אאמיץ לנורא ואיום', אופן 'אאמיר אותך' (גם במחזורי פולין-ליטא). נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אנא הושיעה' (במחזורי פולין-ליטא נמצא ביום א' דסוכות).
בחזרת הש"ץ אומרים את הקרובות 'ארחץ' (קרובות אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא). אומרים גם 'א' נא'. הש"ץ אומר בניגון 'מכלכל חיים בחסד' ואת סוף הסילוק.

ערבית לילי חול המועד

אָבֵל אינו עובר לפני התיבה בכל תפילות חול המועד. בעל 'ארציט' עובר. במוצאי יום טוב אין אומרים 'לדוד ברוך' אך מאריכים באמירת 'הוא רחום' ו'ברכו' כבמוצאי שבת. מבדילים בתוך בית הכנסת לפני 'עלינו'. בשאר לילי חול המועד מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, אך לא מאריכים באמירת 'הוא רחום'.

תפילין בחול המועד

הנחת תפילין בחול המועד, לשיטת רבותינו הראשונים והאחרונים באשכנז בכל הדורות, היא חובה גמורה הקיימת בארץ ישראל כמו בחוף לארץ (ורבינו עקיבא איגר הורה שגם מי שאבותיו חדלו מהנחת תפילין, עליו לחזור לקבלת אבות אבותיו ולהניחם). בן אשכנז המתפלל בציבור שאינו מניח תפילין, מניחם בצנעה. מי שמנהג אבותיו בברכה, כפי שהיה המנהג בקהילות אשכנז, מברך על התפילין גם בארץ ישראל. הש"ץ מברך על התפילין בלחש ולא בקול כבשאר ימים.

לפני נטילת לולב, וכן לפני הושענות, ראוי להתיר הרצועה מהיד, כדי שלא תחצוץ באחיזת ארבעת המינים, או ישתדל לכתחילה שלא להחזיקם במקום הרצועה. אין הפסקה לפני מוסף לצורך חליצת תפילין. יש החולצים אותן לפני הלל, יש החולצים לפני 'ובא לציון', יש החולצים לפני חצי קדיש ויש החולצים כמנהג הישן אחר מוסף, והורו פוסקי אשכנז שמועדי החליצה השונים בבית כנסת אחד אין בהם משום 'לא תתגודדו'.

שחרית של חול המועד סוכות

'אדון עולם' בניגון סוכות.
מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.
הלל ונענועים כמו ביום טוב של סוכות.
קדיש 'תתקבל' שאחר הלל, בניגון יום חול.

קריאת התורה של חול המועד סוכות

בקריאת התורה יש הנהגים בארץ ישראל כבחזוץ לארץ לקרוא גם את הקריאה של יום אתמול ויום המחר, כמסורת אשכנז שהובאה להלכה ברמ"א (כשיטת 'מור וקציעה', 'ביכורי יעקב' ו'בהר יראה', שגם בארץ ישראל יש מקום לקריאה לפי הסדר הזה, מפני שאינה מחמת ספיקא דיומא, וכעין סדר זה נהגו לקרוא גם הספרדים בארץ ישראל בימי מהרלב"ח). כך סדר הקריאה:
בארץ ישראל: ביום א' של חול המועד הכהן קורא 'וביום השני', הלוי קורא 'וביום השלישי', ישראל ראשון קורא 'וביום הרביעי', וישראל שני קורא שוב 'וביום השני'. מיום שני של חול המועד והלאה, הכהן קורא את ה'יום' של אתמול, הלוי קורא את ה'יום' הנוכחי, ישראל ראשון קורא את ה'יום' של מחר, וישראל שני קורא שוב ה'יום' הנוכחי.
בחזוץ לארץ: הכהן קורא את ה'יום' של אתמול, הלוי קורא את ה'יום' הנוכחי, ישראל ראשון קורא את ה'יום' של מחר, וישראל שני קורא את ספיקא דיומא.
חצי קדיש בגמר הקריאה בכל ימי חול המועד נאמר בניגון סוכות.

מוסף של חול המועד סוכות

חצי קדיש לפני העמידה בניגון יום חול, ומ'לעילא' – בניגון יום טוב ויש שנהגו בניגון שבת.
בחזרת הש"ץ אומרים קדושת 'נקדש'.
הש"ץ אומר את שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ והקדושה – בניגון יום חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; סיום הברכה האחרונה – בניגון יום טוב, להודיע על אמירת הושענות.
פיוטי ה'הושענות' נאמרים לפני קדיש 'תתקבל', באופן שנאמרו בראשון של חג.
קדיש 'תתקבל' בניגון יום חול.

שבת חול המועד סוכות

סדר קבלת שבת נאמר בשלמות, כבכל שבתות השנה.
בערבית, 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה.
אומרים 'במה מדליקין' ואחר קידוש 'אמר רבי אלעזר'.
מקדשים בתוך בית הכנסת.

בשחרית, 'אדון עולם' בניגון סוכות.

'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שקוראים בהן בשני ספרי תורה. אומרים יוצר 'את השם הנכבד', נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אזכרה מקדם פלאך'. (פיוטים אלה מופיעים רק במחזורי אשכנז המובהקים).

פסוקי 'הודו' ו'אנא ה' הושיעה נא' נאמרים בניגון נבחר או בניגון הנענועים של סוכות. קדיש 'תתקבל' נאמר בניגון מיוחד לקדיש שלפני קריאת מגילה במועד, ויש שמתחילים בניגון זה כבר מ'אנא ה' הצליחה נא' ובאותו ניגון מסיים הש"ץ את הברכה החל מהמילים 'כי לך טוב', וממשיך בו ואומר קדיש 'תתקבל'.

לפני הוצאת ספרי התורה קוראים קהלת בברכה מתוך מגילה של קלף. אין מברכים 'שהחיינו'. ובמקום בו נוהגים שהציבור כולו קורא את המגילה מתוך מחזורים מודפסים, אין מברכים עליה כלל. אחר הקריאה, קדיש יתום.

חצי קדיש אחר קריאת התורה נאמר בניגון סוכות. 'מי שברך' לעולה השביעי נאמר אחרי הגבהת הספר הראשון. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני. אין מזכירים נשמות.

בעמידה של מוסף בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן החג אומרים: **זֶה קָרְבַּן שֶׁבֶת וְקָרְבַּן יוֹם חַג הַסֻּכּוֹת קָאָמֵר.**

בחזרת הש"ץ של מוסף, אומר הש"ץ את שתי הברכות הראשונות והקדושה – בניגון שבת; 'לדוד ודוד' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב (מלבד הקטעים 'וביום השבת' ו'ישמחו' שנאמרים בניגון שבת); שלוש הברכות האחרונות מ'רצה' – בניגון שבת; סיום הברכה האחרונה – בניגון יום טוב, להודיע על אמירת ההושענות.

בסוף קדושה אחר עניית הקהל 'אני ה' אלהיכם', אומרים את הפיוט: 'אליהם ישיב'. נוסח מלא ומדויק על פי כתבי יד מופיע בתדפיס בפני עצמו וכן בספר 'מערכים וקרבנות' ובסידור 'תפילת ישורון'.

בגמר חזרת הש"ץ אומרים את סדר ההושענות. אין מוציאים ספר תורה ואף אין פותחים את ארון הקודש.

ההושענות נאמרות באותה נעימה כמו בשאר ימי החג בהם מקיפים עם הלולב. הש"ץ אומר בניגון את הפיוט 'אום נצורה', והקהל עמו. אין אומרים 'הושענא' אחר כל צמד מלים. את שני החרוזים האחרונים אומר הש"ץ בקול ובניגון של 'למענד' **ושלא כבשאר הימים עונה הקהל: 'הושענא'** רק בפעם האחרונה בסוף הפיוט וכפי שנדפס בסידורים ובמחזורים.

הש"ץ אומר בניגון כל חרוז של 'כהושעת אב המון', וקהל עונה על כל חרוז: 'כן הושע נא'.

קדיש 'תתקבל' לאחר ההושענות – בניגון נבחר. במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף. במוצאי שבת מזמרים 'לדוד ברוך' ולמנצח בניגון 'ומאריכים באמירת 'והוא רחום' ו'ברכו' כבכל מוצאי שבת. אין אומרים 'ויהי נועם' ו'ואתה קדוש'. אומרים 'ויתן לך' ומבדילים בתוך בית הכנסת.

תיקון ליל הושענא רבה

בליל הושענא רבה נוהגים רבים להיות נעורים עד לאחר חצות, וללמוד את סדר תקון ליל הושענא רבה. קוראים בחבורה בסוכה גדולה (או בבית), את כל ספר דברים ואת כל ספר תהלים. אין קוראים משנה תורה מתוך ספר תורה, אלא מתוך חומשים, ואופן הקריאה דומה לקריאה של ליל שבועות. יושבים כולם סביב שולחן ובראשם הרב. מחלקים את ספר דברים לפרשיות. הרב פותח בקריאת פרשת דברים עד 'שני', וקורא בקול רם בטעמים, ואחריו כל אחד ואחד לפי תורו וסדר ישיבתו קורא בקול רם קטע אחד, והצבור קורא עמו בלחש.

נהגו לעמוד בשעת קריאת עשרת הדברות. יש המקדימים לקום כמה פסוקים לפני כן כדי שלא להבדיל בין דברי תורה.

הרב קורא את עשרת הדברות וכן את פרשת 'וזאת הברכה' כולה. בגמר קריאת ספר דברים, אומרים קדיש יתום.

את מזמורי התהלים קוראים כדרך אמירת תהלים המקובלת מקדמת דנא, היינו המקריא – כל אחד בתורו – קורא פסוק אחד בקול רם (וקהל עמו בקול נמוך), והקהל עונה אחריו בקול רם את הפסוק שאחריו, וחוזר חלילה.

לפני תחילת כל אחד מחמשת ספרי התהלים אומרים את ג' הפסוקים 'לכו נרננה', וגומר. ואחר סיום כל ספר אומרים את ג' הפסוקים 'מי יתן', וגומר, קדיש יתום ונוסח 'יהי רצון המתאים לאותו ספר. במהלך הלימוד עומדים לרשות הלומדים מאכלים ומשקאות. יש העורכים הפסקה להגשתם בין סיום קריאת ספר דברים לבין התחלת אמירת תהלים.

שחרית של הושענא רבה

אחת מחמש ההשכמות.

לפני התפילה מסירים את טבעות הלולב, לפחות את הטבעת העליונה. מחליפים את הערבות של אגד הלולב בחדשות.

שמים פרוכת ומעילים לבנים של ימים נוראים, עד סוף התפילה. הש"ץ אינו לובש 'סארגנס' (קיטל). הש"ץ אומר בניגוני ימים נוראים: 'אדון עולם', ברכות 'על נטילת ידים', 'להתעטף בציצית' ו'ברוך שאמר'. את שאר ברכות השחר ופסוקי דזמרה אומר בניגון יום חול.

אין אומרים פסוקי דזמרה של שבת. 'אור חדש' עד 'לאורו' וכן 'והביאנו' עד 'וליחדך באהבה' אומר הש"ץ בניגון ימים נוראים, סיום הברכה – בניגון יום חול.

קריאת התורה בהושענא רבה

הוצאת ספר התורה בניגוני ימים נוראים. יש אומרים י"ג מדות ו'רבון' של ימים נוראים, 'ואני תפילתי'. אין אומרים 'על הכל'.

ניגון הקריאה וברכות העולים לתורה וכן נוסח ה'מי שברך' – כבכל יום.

כהן קורא 'וביום החמישי', לוי 'וביום הששי', שלישי 'וביום השביעי'.

בארץ ישראל: הרביעי חוזר וקורא 'וביום השביעי'. **בחוץ לארץ:** הרביעי חוזר וקורא 'וביום הששי' ו'וביום השביעי'.

חצי קדיש אחר קריאת התורה בניגון ימים נוראים וכופלים בו 'לעילא'.

הכנסת ספר התורה בניגוני ימים נוראים.

מוסף של הושענא רבה

הניגונים בקדיש שלפני מוסף ובחזרת הש"ץ כבשאר ימי חול המועד ואומרים קדושת 'נקדש'.

להושענות שבעה אנשים מוציאים שבעה ספרי תורה ומחזיקים אותם על הבימה.

ארון הקודש נשאר פתוח במשך ההקפות בלבד. בגמר הקפה ראשונה מחזירים אחד מהספרים, בגמר הקפה שניה מחזירים ספר שני, וכן בגמר כל הקפה, ספר נוסף. ההקפה השניה היא 'אערוד שועי'. אחר הקפה שביעית והחזרת ספר שביעי, סוגרים את ארון הקודש. כשאין בבית הכנסת שבעה ספרי תורה, מחזירים לפי מנין הספרים המצויים, בחישוב שהאחרון יחזור בגמר ההקפה השביעית.

ניגוני הפיוטים של הושענות הם כמו בשאר ימי חג הסוכות.

הש"ץ אומר 'אני והו הושיעה נא', והקהל חוזר אחריו. 'כהושעת אלים' נאמר כבשאר ימי סוכות. לאחר מכן הש"ץ ממשיך 'אנא הושיעה נא'. המנהג הישן היה להחזיק את הערבות כבר מתחילת ההקפות, יש יחד עם ארבעת המינים ויש את הערבות בלבד, והמנהג המאוחר הוא להניח את ארבעת המינים וליטול את הערבות רק לפני אמירת 'תענה אמונים'. בסוף הפיוט 'אז כעיני עבדים', יש האומרים 'שערי שמים פתח' בניגון סוף הפיוט 'אנסיכה' במלכיות של ראש השנה. בגמר אמירת 'הושיעה את עמך', הש"ץ אומר קדיש 'תתקבל' בניגון נבחר של יום טוב. חובטים את הערבות אחר קדיש 'תתקבל'. לאחר החבטות אומרים 'עלינו', שיר של יום ו'שיר מזמור לאסף'. את בדי הערבות והלולב, מצניעים לשריפת חמץ או לאפיית מצות.

בחוף לארץ

ליל שמיני עצרת

אומרים מערבות של שמיני עצרת: 'שמיני אותותיו'. (במחזורי אשכנז המובהקים). אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'וידבר משה'. בעמידה, בקידוש ובברכת המזון אומרים: יום שמיני (ולא 'השמיני') חג העצרת הזה. קידוש עם ברכת 'שהחיינו'. 'עלינו'. 'יגדל' בניגון יום טוב.

ישיבת סוכה בשמיני עצרת

מנהג רוב בני אשכנז שלא לישן בסוכה אבל אוכלים בה את הסעודות בליל שמיני עצרת וביומו, בלא ברכת 'לישב בסוכה'.

שחרית של שמיני עצרת

הש"ץ של שחרית פותח במילים 'הגדול בכבוד שמך' (ולא ב'הא בתעצמות'). את סוף 'ישתבח' החל מ'א הודאות' אומר הש"ץ בניגון מתנת יד' וממשיך בו עד סוף חצי הקדיש (ויש שממשיכים בניגון זה גם באמירת 'ברכו'). בקדיש זה כופלים 'לעילא ולעילא'. אומרים יוצר 'אם כאישון ננצרת', נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון. זולת 'אמונים אשר נאספו'. (גם במחזורי פולין-ליטא). 'הודו' ו'אנא' שבהלל נאמרים בניגון נבחר או בניגון הנענועים של סוכות. קדיש 'תתקבל' שלאחר הלל – בניגון נבחר. הוצאת ספרי התורה בניגוני יום טוב. יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבנו של עולם' ('רבנו העולם'). שרים 'על הכל' לסירוגין הש"ץ והקהל. קוראים לחמשה קרואים בפרשת 'כל הבכור'. ב'מי שברך' לעולי התורה מוסיפים: 'לכבוד התורה ולכבוד הרגל', ויזכהו לעלות לרגל עם כל ישראל אחיו. חצי קדיש אחר קריאת התורה נאמר בניגון סוכות. 'מי שברך' לעולה האחרון בספר הראשון נאמר אחר הגבהתו. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני. הרב הוא חיוב לעלות לתורה וכן מכובד בגלילת ספר שני, משום 'מי שברך' של 'מתנת יד'.

בחוף לארץ

מפטירים 'ויהי ככלות שלמה' ומסיימים במילים: 'ול ישראל עמו'.

מתנת יד

הרב הוא הש"ץ עד סוף הכנסת ספרי התורה.

לאחר ההפטרה מברכים עבור 'מתנת יד'. אחד מראשי הקהל אוהו ספר תורה בידו ומברך את הרב ב'מי שברך' של 'מתנת יד', ואחר כך אוהו הרב את ספר התורה ומברך ב'מי שברך' של 'מתנת יד' את כל הקהל. (המעוֹת שכל אחד קיבל על עצמו לתת כמתנת יד עבור לומדי תורה ועניי ארץ ישראל וירושלים, נאספות אחר החג ונשלחות ליעדן).

אין אומרים 'יזכור' ברגלים, כי אסור לעורר עצב בימי חיוב דאורייתא של שמחה, כמבואר בראשונים. המורגלים באמירתו כמנהג פולין-ליטא, יכולים לאומרו בזמן 'מי שברך' של 'מתנת יד'. הכנסת ספרי התורה, כולל 'אשרי' ו'תהילת ה' ידבר', בניגוני ימים נוראים. הרב בעצמו מניח את הספרים בתוך הארון.

תפילת גשם

לפני מוסף תולים פרוכת לבנה. הש"ץ אינו לובש סארגנס (קיטל).

קדיש לפני מוסף – בניגון ימים נוראים, כופלים בו 'לעילא', ואומרים מ'לעילא' בניגון מיוחד לתפילות גשם וטל.

לפני תפילה בלחש מכריז הש"ץ: "משיב הרוח ומוריד הגשם". הקהל אומר: מְשִׁיב הַרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם (הַגֶּשֶׁם – גימל בסגול ולא בקמץ) בתפילה זו ואילך. תפילת גשם נאמרת בתוך חזרת הש"ץ.

פותחים את ארון הקודש בתחילת חזרת הש"ץ וסוגרים אותו לפני קדושה. ברכה ראשונה של חזרת הש"ץ נאמרת בניגון שבת.

אחרי 'אתה רב להושיע', עדיין אין אומרים 'יטריח לפלג', אלא ש"ץ אומר: 'משיב הרוח ומוריד הגשם', וממשיך 'מכלכל חיים בחסד' בניגון שבת עד אחרי 'ונאמן אתה להחיות מתים', ורק אז אומרים 'יטריח לפלג' וכל הפיוטים הנלוים לפי ניגוניהם המיוחדים. (כולם גם במחזורי פולין-ליטא השלמים, מלבד האחרון 'איום זכור').

בסוף הפיוטים מקדימים: לְשׁוֹבֵעַ וְלֹא לְרִיזוֹן, ואחר כך אומרים: לְחַיִּים וְלֹא לְמָוֶת. אז ממשיך הש"ץ ואומר בניגון מיוחד: מְמִית וּמְחַיֶּה וּמְצַמְחֵה וְשׁוֹמֵר וְאֵין דּוּמָה לָךְ, ומסיים בניגון שבת: "בא"י מחיה המתים".

את הקדושה החל מ'כבודו מלא' אומר הש"ץ בניגון 'איום זכור נא'.

קדיש 'תתקבל' בניגון נבחר, וכופלים בו 'לעילא'.

'אין כלהינו' ו'אנעים זמירות', בניגון ימים נוראים.

מנחה של יום טוב

'אשרי' ו'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ והקדושה – בניגון יום חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' – בניגוני פזמונים של סליחות (פזמונים קדיש').

ליל שמחת תורה

מכירת מצוות לכל השנה: יין לקידוש, יין להבדלה, נר להבדלה, חיפוש, קיפול מפה והושטה, עץ חיים, וכיוצא באלה.

שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'.

בארץ ישראל: אומרים מערבות של שמיני עצרת: 'שמיני אותיו'. (במחזורי אשכנז המובהקים).

בחוף לארץ: אומרים מערבות של שמחת תורה: 'את יום השמיני'. (גם במחזורי פולין-ליטא).

אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'ודבר משה'.

בעמידה, בקידוש ובברכת המזון אומרים: יום שמיני (ולא 'השמיני') חג העצרת הזה.

קדיש 'תתקבל' בניגוני מועדי השנה ('יאהרעס קדיש').

קידוש עם ברכת שהחיינו. 'עלינו'. 'יגדל' בניגון יום טוב.

שירה וריקודים ('הקפות')

מקום המחולות. ריקודים בתוך בית הכנסת לא היו נהוגים בדורות שלפנינו. מאז ימות רבותינו הראשונים נהגו באשכנז לצאת במחולות שיר לכבוד התורה, בשעות אחר הצהרים של שמחת תורה, סביב מדורה בחצר בית הכנסת, בלא לטלטל את ספרי התורה ובלא לקפץ עמם. היו עורכים שולחן לצד המחוללים וכל החפץ בכך היה מטיב את לבו במיני תרגימא ומשקה המונחים שם. בדורות האחרונים בטלה שמחה זו בצו השלטונות, שאסרו על עריכת מדורות מפני חשש דליקות ושריפות. מני אז לא היו מנהיג מחול קבועים בשמחת תורה בקהילות אשכנז. יש שלא רקדו כלל, ויש שבליל שמחת תורה יצאו במחולות באולמות מיוחדים, ויש שבאותו לילה עשו הקפות עם מחולות בבית הכנסת עם קריאה לילדים, זה בכה וזה בכה.

איסור קיפוף וריקוד בשבת ויום טוב. אסרו חז"ל לרקוד בשבת ויום טוב, והוא באופן ששתי רגלי הרוקד הן באויר בבת אחת, כמבואר בירושלמי ביצה פ"ה ה"ב: "ולא מרקדין, רבי ירמיה רבי זעורה בשם רב חונה 'קיפוף' – עוקר שתי רגליו כאחת, 'ריקוד' – עוקר אחת ומניח אחת". היינו ששתי הרגלים באויר, ועקירת הרגל השניה נעשית לפני הנחת הרגל הראשונה. ונפסק להלכה בחידושי דינין והלכות למהר"י ווייל סי' ז': "אותם דעבדי חינגי ביום טוב... אסור, ותנן: אין מטפחין ואין מרקדין, אף על גב דמפרש בירושלמי: 'קיפוף עוקר שתי רגליו כאחת, ריקוד עוקר רגלו אחת ומניח אחת', הא עבדי הכי כדעבדי חינגי, ואי איישר חילי אבטליניה". לפיכך קפיצות וריקודים אלה האסורים מעיקר הדין, לא נהגו בהן באשכנז אף בשמחת תורה שביום טוב שני של גליות, ואותן קפיצות גבוהות בעקירת שתי רגלים יחד, שהונהגו בכמה מקומות בזמננו גם בשבת וביום טוב ראשון, באמירת 'משה אמת ותורתו אמת', וקפיצות אחרות כיוצא בהן, אין להן שורש במסורת אשכנז המובהקת. יסוד ההיתר לרקוד בשמחת תורה הוא בתשובת רב האי גאון (שו"ת הגאונים – שערי תשובה, סי' שי"ד): "ביום תשיעי ספק שמיני לחג... שהוא אחרון, רגליו אצלנו שמרקדים אפילו כמה זקנים בשעה שאומרים קלוסין לתורה, אלא שזו משום שבות הוא, ונהגו בו היתר ביום זה בלבד לכבוד התורה". על תשובה זו סמכו המהרי"ק וכל הפוסקים שבאו אחריו להתיר את הריקודים בשמחת תורה. ברם, התיירו אותם הגאונים רק ביום טוב שני של גליות, שהוא מדרבנן, ולא ביום טוב ראשון ובודאי לא בשבת, שאין יום שמחת תורה חל בשבת בחוף לארץ. (בני ארץ ישראל עד לימי רבותינו הראשונים נהגו בקריאת תורה תלת-שנתית, ובשמיני עצרת לא סיימו את התורה ולא ערכו בו שום שמחה לגמר קריאתה).

היתר מחול בשבת ויום טוב. היתר גמור הוא לעסוק בשירה הנעשית בהקפות סביב הבימה במעגל, כדרך שמקיפין בלולב, כי אין בה מדיני הריקוד. לפיכך היו אבותינו 'מחנגין' בשמחת תורה, היינו יוצאים במחול, כי "המחול הוא שהולכים רבים איש ביד חברו סביב סביב", וכל אחד "נמשך לו תנועת רגליו ללכת מתנועת קול השיר התנועה במחולות".

איסור שירת פסוקים. באשכנז הקפידו על שורת הדין שלא להשמיע פסוקים דרך שיר, אלא בתוך התפילה בלבד דרך העבודה שקבעו חז"ל. בזמני שמחה הרבו לזמר פיוטים וזמירות אך לא פסוקים. לפיכך בעת ריקודי שמחת תורה שרים רק מילים של קדושה שאינם פסוקים, הן פיוטים והן מילות תפילה והתעוררות. בין ההקפות שרים שירים שונים בלשון הקודש ואף בלשון אשכנז, כגון 'עס גיבט קיין גאט וויא אונזער גאט אין כאלקיננו', 'נחית כצאן עמד', 'ויאתיו כל לעבדך', וכן אומרים בנעימה יפה את שני מזמורי התהלים קיא וקיב, 'אודה השם בכל לבב' ו'אשרי איש ירא את השם'.

נשים ונערות בבית הכנסת. היות ולפי עיקר המסורת לא נערכו ריקודים ומחולות בתוך בית הכנסת, לא הורגלו באשכנז להחיר כניסת נשים ונערות לבית הכנסת בשמחת תורה, מלבד ילדות קטנות בגיל שאין מונעים מהן את הכניסה לבית הכנסת בכל השנה כולה.

שמחה בליל יום טוב לכבודה של תורה

בבתי הכנסת כמנהג אשכנז המובהק בארץ ישראל, התקבלה ההנהגה לסיים את תפילת ערבית לגמרי, והחפץ ללכת לביתו, לקדש ולסעוד, יכול לעשות כן. האחרים נשארים בבית הכנסת ונוהגים לפי הסדר דלהלן שאינו חלק מתפילת ערבית, ושאוזב מהנהגות של קהילות אחדות באשכנז בדורות האחרונים. פסוקי 'אתה הראת' נאמרים בקול רם על ידי הש"ץ בזה אחר זה והקהל אומרים עמו בקול נמוך. לפני 'שמע ישראל' פותחים את ארון הקודש, ואומרים את הפסוק 'שמע' בניגון ימים נוראים ואת הפסוק 'יהי בנסוע' בניגון שבת. לפני 'גדלו' מוציאים ספרי תורה לשם 'חיפוש' (ועמם את שאר הספרים, "דרך כבוד של מעלה").

בתוך ארון הקודש הריק, נהגו לשים נר דולק, עד שיוחזרו ספרי התורה.

הש"ץ אוזז את אחד מספרי התורה ואומר 'גדלו' בניגון ימים נוראים.

הקפות בשירה ורננה. 'אנא ה', 'אהי הרוחות' וכוליה, אומרים בניגון הקפות שמחת תורה ('אנא ה' הושיעה נא').

כל מי שמכובד באחזית ספר תורה בהקפות, מתעטף בטלית.

בין ההקפות שרים שירים שונים, כגון 'אודה ה' בכל לבב', 'עס גיבט קיין גאט וויא אונזער גאט אין כאלקיננו', 'נחית כצאן עמד', 'ויאתיו כל לעבדך' (השירים מופיעים בתדפיס מיוחד).

אחר ההקפות עושים את ה'חיפוש', היינו שגוללים את ג' ספרי התורה למקום הקריאה של מחר. נערים שאינם בני מצוה, שהתכוננו והודיעו לגבאים לפני החג, קוראים בספרי התורה הללו בלא ברכה בטעמי המקרא בפרשיות שעומדים לקרוא מחר. כל נער קורא כשלושה פסוקים ולאחר מכן הקהל אומר לו בקול: 'יישר כח'.

בשעת הקריאה, על הקהל לישב במקומות מסודרים, כבקריאה רגילה, לכבוד המקום ולכבוד התורה, ולא להסתובב ולהרעיש.

הכנסת ספרי התורה בשירה: 'יהללו', 'לדוד מזמור', 'ובנחה יאמר'. מוציאים את הנר מן הארון לפני הכנסת ספרי התורה.

שחרית של שמחת תורה

'אדון עולם' נאמר בניגון הקפות שמחת תורה ('אנא ה' הושיעה נא'), 'ברוך שאמר' – בניגון יום טוב. הש"ץ של שחרית פותח במילים 'הגדול בכבוד שמך' (ולא ב'הא' בתעצמות). 'הגדול' נאמר בניגון יום טוב, 'המלך' – בניגון ימים נוראים, 'שוכן עד' – בניגון שבת, 'וכתוב' – בניגון ברכת המגילה, 'בפי ישרים' – בניגון שבתות שקוראים בהן בשני ספרי תורה, וסופו בניגון יום טוב.

בארץ ישראל: את סוף 'ישתבח' החל מ'א' ההודאות' אומר הש"ץ בניגון הקפות שמחת תורה או בניגון 'מתנת יד'. קדיש בניגון 'מתנת יד' (ויש שממשיכים בניגון זה גם באמירת 'ברכו'). בקדיש זה כופלים 'לעילא ולעילא'.

בחוצ לארץ: את סוף 'ישתבח' החל מ'א' ההודאות' אומר הש"ץ בניגון הקפות שמחת תורה וממשיך בו עד סוף חצי הקדיש.

תפילת שחרית מברכת יוצר עד 'הבוחר בעמו ישראל באהבה' מורכבת מניגוני השנה. אומרים יוצרות של שמחת תורה: יוצר 'אשרי העם' (גם במחזורי פולין-ליטא), סלוק היוצר 'אשריך ישראל' (רק במחזורי אשכנז), אופן 'אשרי אום קדוש' (רק במחזורי אשכנז). נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון. אומרים בניגון את הזולת 'או בקשוב' (נמצא גם במחזורי פולין-ליטא). את הקטע המתחיל במילים 'ממצרים גאלתנו' אומר הש"ץ בניגון שביעי של פסח, ו'שירה חדשה' – בניגון ברית מילה.

ברכת כהנים וקדיש 'תתקבל' – בניגוני מועדי השנה ('יאהרעס קדיש').

את פסוקי 'הודו' ו'אנא' אומרים ש"ץ ואחריו הקהל בניגוני מועדי השנה.

פסוקי 'אתה הראת' נאמרים בעת שהש"ץ והמכובד בהוצאה עומדים לפני ארון הקודש. הש"ץ אומר בקול רם את הפסוקים בזה אחר זה והקהל אומרם עמו בקול נמוך. לפני 'שמע ישראל' פותחים את ארון הקודש, והש"ץ אומר את הפסוק 'שמע' בניגון ימים נוראים. לפני 'גדלו' מוציאים את כל ספרי התורה ואין מכבדים בחורים בנשיאתם.

בתוך ארון הקודש הריק, נהגו לשים נר דולק, עד שיוחזרו ספרי התורה.

הש"ץ מחזיק את אחד מספרי התורה ואומר 'גדלו'. אחר כך אומרים 'רוממו' עד 'בישועתו'.

נושאי ספרי התורה מקיפים סביב הבימה ג' פעמים, הקפות ממש "כמו שמקיפים עם הלולב" (כמבואר ברמ"א), והקהל אינו מקיף אלא מנשק את ספרי התורה בעברם על פניהם. בכל אחת מהקפות אלה אומר הש"ץ 'אנא ה', 'אהי הרוחות', בניגון הידוע של הקפות אלה.

בגמר הקפה שלישית מחזירים את רוב ספרי התורה לארון הקודש, מלבד ג' ספרי התורה שקוראים בהם. מוציאים את הנר מן הארון לפני הכנסת ספרי התורה.

הש"ץ ושנים שעמו מביאים את ג' הספרים לבימה, ושרים 'על הכל' לסירוגין הש"ץ והקהל.

קריאת התורה של שמחת תורה

'ויעזור ויגן' אומרים בניגון בר מצוה.

לקריאת התורה בפרשת 'וזאת הברכה' עולים חמשה קרואים בלבד לפני עליית חתן תורה.

כהן עולה עם כל הכהנים החפצים לצאת בברכתו ולוי עולה עם כל הלויים החפצים לצאת בברכתו וישראל עם כל הישראלים החפצים לצאת בברכתו.

כהן קורא עד 'מצריו תהיה', לוי – עד 'ובין כתפיו שכן', שלישי – עד 'אלפי מנשה', רביעי – עד 'עם ישראל', חמישי עם כל הנערים – עד 'ובגאותו שחקים'.

ברכות עולי התורה וקריאתה הן בניגון הרגיל ולא בניגון של ימים נוראים.

בארץ ישראל: ב'מי שברך' לעולי התורה מוסיפים: 'לכבוד התורה ולכבוד הרגל', 'ויזכהו לעלות לרגל עם כל ישראל אחיו'. הרב הוא חיוב לעלות לתורה וכן מכובד בגלילת ספר שלישי, משום 'מי שברך' של 'מתנת יד'.

העולה ל'כל הנערים' מברך את ברכות התורה במתן מהרגיל, כדי שיוכלו הנערים הרכים לברך עמו. אחר ברכה אחרונה של 'כל הנערים' אומר כל הקהל את הפסוק 'המלאך הגואל' בטעמי המקרא. ש"ץ מברך ב'מי שברך' משותף את העולה החמישי עם כל הנערים.

בימינו יש בתי כנסת בהם נהגו אחר אמירת 'מרשות' לחתן תורה (וכן לחתן בראשית), לילך אל מושב החתן, לפרוס מעליו טלית ולהוליכו אל הבימה בשירת הפסוק 'ויהי בישורן מלך'.

את שלושת הפסוקים האחרונים מקדים הקהל ואומרם בקול רם, ולאחר מכן חוזר הקורא בתורה על שני הפסוקים שלפני הפסוק האחרון, ואז חתן התורה קורא בעצמו את הפסוק האחרון 'ולכל היד החזקה'. בסיום הספר קורא הציבור בקול רם כלפי המסיים את שתי המילים: "חֶזֶק וְנִתְחַזַּק", כלשון המקרא ודקדוקו בשמואל-ב-י, יב (ולא שלוש מילים: "חזק חזק ונתחזק"), חתן תורה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה.

שרים את החרוז הראשון של הפיוט 'אחד יחיד' לחתן תורה מיד אחר סיום ברכת 'אשר נתן'. לפני הגבהת ספר התורה הראשון, מניחים על הבימה את ספר התורה השני לשמאל הראשון. אחר גלילת ספר התורה הראשון, מברכים את חתן התורה ב'מי שברך', ואז אומרים 'מרשות' של חתן בראשית. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני.

חתן בראשית קורא בעצמו את פרשתו אם הוא מסוגל לכך. כשמגיע הקורא ל'ויהי ערב' של כל אחד מימי הבריאה, מקדים הקהל לומר בנעימה ידועה: 'ויהי ערב ויהי בוקר יום...'. וחוזר על כך הקורא.

אחר קריאת 'יום הששי', ממשיך הקהל לומר 'ויכלו' עד 'ברא אלהים לעשות', וחוזר הקורא על ניגון הקהל של 'ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי', וממשיך לקרוא בטעמי המקרא את פרשת 'ויכלו' בהרמת קול יתירה.

שרים את החרוז הראשון של הפיוט 'אחד יחיד' לחתן בראשית אחרי חצי קדיש. לפני אמירת חצי הקדיש מכסים את ספר התורה השני ומניחים את ספר התורה השלישי לשמאל השני. אך אין חוזרים להניח את ספר התורה הראשון על הבימה.

חצי קדיש אחר הקריאה נאמר בניגון הקפות שמחת תורה (ויש – בניגוני 'יאהרעס קדיש'). לאחר גלילת ספר שני מברכים את חתן בראשית ב'מי שברך'. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השלישי.

לחתן תורה ולחתן בראשית בשבוע מן הבימה למקומם אומר להם כל אחד מהעומדים בדרכם: 'מזל טוב', והם עונים: 'ברוך תהיה'.

'מתנת יד' בארץ ישראל

הרב הוא הש"ץ עד סוף הכנסת ספרי התורה. לאחר ההפטרה מברכים עבור 'מתנת יד'. אחד מראשי הקהל אוחז ספר תורה בידו ומברך את הרב ב'מי שברך' של 'מתנת יד', ואחר כך אוחז הרב את ספר התורה ומברך ב'מי שברך' של 'מתנת יד' את כל הקהל. (המעוּת שכל אחד קיבל על עצמו לתת כמתנת יד עבור לומדי תורה ועניי ארץ ישראל וירושלים, נאספות אחר החג ונשלחות ליעדן).

אין אומרים 'יזכור' ברגלים, כי אסור לעורר עצב בימי חיוב דאורייתא של שמחה, כמבואר בראשונים. המורגלים באמירתו כמנהג פולין-ליטא, יכולים לאומרו בזמן 'מי שברך' של 'מתנת יד'.

שירה וזמרה עם ספרי התורה והכנסתם

בארץ ישראל: 'אשרי', תחילתו וסופו, בניגון ימים נוראים. הש"ץ נוטל ספר תורה של מפטי"ר, חתן תורה נוטל ספרו וחתן בראשית נוטל ספרו, ובעמדם יחד כשבידיהם ג' ספרי התורה אומרים בנעימה: 'אשר בגלל אבות', 'שישו וגילו', 'אשריכם ישראל' ו'אגל ואשמח'. באמרם את החרוז החוזר: 'נגיל ונשיש', הם מכרכרים קלות וסובבים במקומם, וכן מכרכרים באמרם: 'תורה היא עץ חיים'.

בפיוט 'התקבצו מלאכים', אחר כל אחד מעשר שמותיו של משה רבנו ע"ה, אומרים: '...עלה למרום והוריד עז מבטחה', ואומרים שוב בנעימה: 'התקבצו' ו'מי עלה' לפני השם הבא אחריו, לפי הסדר. בפיוט

'אגיל ואשמח' מזמרים לכל אחד משמות אבות העולם את כל הבית: '...שמח בשמחת תורה בא יבוא צמח בשמחת תורה, תורה היא עץ חיים לכולם חיים כי עמך מקור חיים', ובמחזורים קיצרו המדפיסים.

בחוץ לארץ	בארץ ישראל
<p>פסוקי הכנסת ספרי התורה נאמרים בניגוני יום נוראים. הרב בעצמו מניח את הספרים בתוך הארון.</p> <p>מוסף דשמחת תורה</p> <p>כהנים עולים לדוכן גם בתפילה זו, ואומרים את ברכת כהנים בניגוני מועדי השנה. קדיש 'תתקבל' בניגוני מועדי השנה ('יאהרעס קדיש').</p>	<p>פסוקי הכנסת ספרי התורה נאמרים בניגוני ימים נוראים. הרב בעצמו מניח את הספרים בתוך הארון.</p> <p>מוסף ותפילת גשם</p> <p>ראה בלוח המקביל לבני חוץ לארץ בשמיני עצרת, אלא שקדיש 'תתקבל' נאמר בניגוני מועדי השנה ('יאהרעס קדיש').</p>

ממתקים לילדים

מחמת ההקפדה לא לאכול בתוך בית הכנסת, חלוקת חבילות תשורה-מזכרת מחתני תורה ובראשית לילדים, נעשית בצורה מסודרת מחוץ לבית הכנסת, אחר סיום תפילת מוסף.

מנחה של יום טוב

'אשרי' ו'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ והקדושה – בניגון יום חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול.

בארץ ישראל: קדיש 'תתקבל' – בניגוני פזמונים של סליחות ('פזמונים קדיש').
בחוץ לארץ ביום טוב שני: קדיש 'תתקבל' – בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.

שמחה לכבוד התורה

בשעות אחר הצהריים, לפני מנחה או לאחריה, מתאסף הקהל למחולות לכבוד התורה. אין מוציאים ספרי תורה, ואין אומרים 'אתה הראת'.

אל חוץ לבית הכנסת מביא חתן תורה מזונות, פירות ומיני מתיקה עם משקאות, ואוכלים ושותים ושמים שמחה של מצוה.

יש שחזרו והנהיגו את המנהג הישן (שנתבטל בדורות עברו בגזרת השלטונות הגרמניים בתואנה של בטיחות) לצאת במחולות שיר לכבוד התורה סביב מדורה בחצר בית הכנסת, לצד השולחן הערוך במיני תרגימא.

מוצאי יום טוב

אין אומרים 'לדוד ברוך' אך מאריכים באמירת 'והוא רחום' ו'ברכו' כבמוצאי שבת. מבדילים לפני 'עלינו'.

אסרו חג וסוף חודש תשרי

יש שנהגו שאין אָבֵל עובר לפני התיבה מפני שהם ימים שאין אומרים בהם תחנון. בעל 'ארציט' עובר. מאריכים ב'ברכו' של ערבית ושחרית בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון, אך לא מאריכים באמירת 'הוא רחום'.
אין אומרים תחנון עד סוף החודש ובאסרו חג אין אומרים 'למנצח'.
בב' וה' לפני הוצאת ספר התורה אומר הש"ץ 'א' ארך אפים' בניגון הימים שאין אומרים בהם תחנון, והקהל חוזר ואומר אחריו.

שבת בראשית

אומרים יוצר 'א' נשא', אופן 'לבעל התפארת' בניגון ידוע, נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אחשבה לדעת'. לפני ישראל היו שאמרו את הזולת בניגון הפזמון של צום גדליה 'הורית דרך תשובה'.
חתן בראשית עולה לתורה.
כהן קורא עד 'יום שלישי', לוי עד 'יום חמישי', שלישי עד 'לעשות', רביעי עד 'הוא שמו', חמישי עד 'וילבשם', ששי עד 'לקח אתו אֵהים'.
שלישי נחשבת לעליה חשובה, בגלל קריאת 'ויכולו' שבסופה, ויש מקומות שהיא נמכרת בפני עצמה, ויש שמעלים בה את הרב.
מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה נאמרת באחת מהנגינות הידועות.
מפטירים 'כה אמר ה' ומסיימים במילים: 'יגדיל תורה ויאדיר'.
אין מזכירים נשמות ואין אומרים 'מי שברך' לקהל.
מברכים החודש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חודש מרחשון יהיה ביום השלישי וביום הרביעי". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף את בקשת 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליה, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרה בניגון 'הלכה ותוספות', וממשיך בו בתחילת 'אשרי'.
בסוף קדושה של מוסף אחר עניית הקהל 'אני ה' אֵהיכם', אומרים את הפיוט: 'אֵהיכם ישכיל'. נוסח מלא ומדויק על פי כתבי יד מופיע בתדפיס מיוחד, וכן באוצר פיוטי שבתות השנה 'השיר והשבח' ובסידור 'תפילת ישורון'.
הש"ץ אומר קדיש 'תתקבל' בניגון נבחר.
מסיבת חתן בראשית לכל הקהל אחר תפילת מוסף.
במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

מרחשון

ראש חודש מרחשון

בראש חודש אין אָבֵל עובר לפני התיבה בכל התפילות. בעל 'ארציט' עובר. בערבית ובשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון, אך לא מאריכים באמירת 'הוא רחום'.
בליל א' דראש חודש לפני שמונה עשרה מכריזים: 'יעלה ויבא'; בליל ב' דראש חודש מכריזים: 'ראש חודש'.
'אדון עולם' בניגון מיוחד.
'הודו' ו'אנא' שבהלל נאמרים בניגון נבחר.

אין הפסקה בין חצי קדיש למוסף. יש החולצים תפילין לפני הקדיש, ויש שחולצים אחר מוסף. בחזרת הש"ץ של מוסף, הש"ץ אומר את הקטע מ'לששון ולשמחה' עד 'ולסליחת עון' בניגון 'הלכה ותוספות' (כמו ב'יחדשהו' של ברכת חודש מרחשון), וממשיך בניגון יום חול.

פרשת נח

בקבלת שבת יש שאומרים את הפסוק ה' למבול ישב' בניגון מיוחד לשבת זו. מפטירים 'רני עקרה' ומסיימים במילים: 'כי פארך'.

תענית בה"ב של מרחשון מאחרים למחצית השניה של החודש. בקהילות שאין להם ציבור בפני עצמו לתענית בה"ב, ומתענים בה"ב עם בני פולין-ליטא בתחילת החודש, אז ב'מי שברך' של קהל, אחר 'וצדקה לעניים', מוסיפים בשבת זו את המילים: 'וכל מי שיתענה שני וחמישי ושני'. במנחה, לוי קורא עד 'ונסוע הנגבה'.

'שאלה' בארץ ישראל

בערבית ליל שלישי אור לז' במרחשון, לפני שמונה עשרה, מכריזים בקול רם: 'שאלה', כדי להזכיר לקהל לומר: 'ותן טל ומטר'.

פרשת לך לך

מפטירים 'למה תאמר יעקב' ומסיימים במילים: 'בקדוש ישראל תתהלל'. במנחה כהן קורא עד 'מעל עבדך'.

ט"ז במרחשון

בליל ט"ז במרחשון תרצ"ט חרבו בתי הכנסת בגרמניה והחלה רדיפת היהודים באכזריות חמה, שהמשיכה בהשמדתם בשנות הזעם הנוראות ת"ש-תש"ה. הקפידו הרבנים שלא לכנות את ליל שריפת קדשי ישראל בשם 'ליל הבדולח', שהוא השם שניתן על ידי הפושעים הנאצים מתוך לעג, אלא בשם 'ט"ז במרחשון' (כמו ט' באב, י' בטבת, י"ז בתמוז וכיוצא בזה). לזכר ליל פורענות זה הנהיגו רבני גרמניה הניצולים כמה ענינים, זה בכה וזה בכה, והבוחר יבחר:

תענית יחידים.

תענית חברה קדישא שנקבעה דוקא ליום זה.

השמעת דברי הספד.

אמירת מזמור תהלים אחר ערבית, היינו מזמור ע"ד (או מזמור ע"ט, או מזמור פ', או מזמור פ"ג). סיום ש"ס משניות מצטבר של בני קהילה מלווה בדברי הספד וזכרון (בלא סעודה, שנערכת רק כאשר הציבור למד בצוותא את אותה מסכת).

אמירת סליחה ה' אהי רבת' ביום שני של תענית בה"ב הסמוך לט"ז במרחשון.

פרשת וירא

מפטירים 'ואשה אחת' ומסיימים במילים: 'ותאמר שלום'.

ב'מי שברך' של קהל, אחר 'וצדקה לעניים', מוסיפים את המילים: 'וכל מי שיתענה שני וחמישי ושני' (מלבד באותן קהילות שעשו כן כבר בפרשת נח).

תענית שני קמא (של בה"ב)

יש המתענים כל היום כולו כמבואר בשולחן ערוך, ויש המתענים רק תענית שעות. כאשר יש עשרה מתענים בבית הכנסת, אומרים סליחות בברכת 'סלח לנו' של חזרת הש"ץ אחר המילים 'כי פשענו'. לפני ברכת 'רפאנו' אומר הש"ץ ברכת 'עננו'. כאשר אין עשרה מתענים, אין הש"ץ אומר 'עננו' ואת הסליחות אומרים לאחר חזרת הש"ץ, ובתחילתן משמיטים את משפט הפתיחה 'סלח לנו' ופותחים מיד באמירת 'א' ארך אפים'.

סדר הסליחות הוא כמנהג אשכנז המובהק.

בסליחה המתחילה 'ישראל עמד תחינה עורכים' יש הרבה שיבושי צנזורה. הנוסח המקורי מופיע בקובץ מיוחד של 'מכון מורשת אשכנז'.

התחינות שנתקנו לימי הסליחות ועשרת ימי תשובה, 'עננו' וכוליה, אינן נאמרות לאחר סליחות של תעניות ציבור ובה"ב.

סדר 'אבינו מלכנו' ניתקן לאמירה בעשרת ימי תשובה בלבד, ואין אומרים אותו בתעניות ציבור בשאר ימות השנה.

אחר 'והוא רחום' הגדול, נפילת אפים ו'ה' אלהי ישראל', אומרים 'שומר ישראל' שהוא פיוט הנועד לימי תענית ציבור בלבד. ש"ץ אומר כל חרוז של 'שומר ישראל' בנעימת תענית ציבור, והציבור חוזר עליו באותה נעימה.

כאשר יש עשרה מתענים קוראים בתורה בפרשת 'ויחל'.

במנחה כאשר יש עשרה מתענים בבית הכנסת מוציאים ספר תורה וקוראים בו 'ויחל'. קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא הזכרת שמו, במילים: "יעמוד מפטיר" ומפטירים 'דרשו'.

בתפילת שמונה עשרה המתענה (אפילו כשמתפלל בציבור שאינם מתענים) אומר 'עננו' ב'שומע תפילה' ו'רבון העולמים' של תענית.

בציבור המתענים אומרים 'שים שלום' במקום 'שלום רב' מפני שקראו בתורה, ש"ץ אומר ברכת 'עננו' לפני ברכת 'רפאנו', **בארץ ישראל**: הכהנים עולים לדוכן. **בחוצ לארץ**: הש"ץ אומר 'או'א ברכנו'.

אין אומרים 'שומר ישראל' אחר נפילת אפים אלא ממשכים כרגיל ואנחנו לא נדע'.

תענית חמישי

נוהגים כבשני קמא, ואומרים את הסליחות המיוחדות לתענית חמישי, כמנהג אשכנז המובהק. בסליחה המתחילה 'איה כל נפלאותיך' ובחטאנו 'גדול עוני' יש שיבושי צנזורה. הנוסח המקורי מופיע בקובץ מיוחד של 'מכון מורשת אשכנז'.

הפזמון 'רעה ישראל' נאמר בניגון 'מלאכי רחמים'. החרוז החוזר הוא: 'ה' אהים סלח נא, מי יקום יעקב כי קטן הוא'.

פרשת חיי שרה

לוי קורא עד 'עם אדני אברהם', רביעי - עד 'לבן אדני', חמישי - עד 'וישתחו ארצה לה', ששי - עד 'אחרי אמו'.

מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, נאמרת בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש. מפטירים 'והמלך דוד זקן'.

אין מזכירים נשמות ואין אומרים 'מי שברך' לקהל.

מברכים החודש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חודש כסלו יהיה ביום החמישי וביום הששי". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף את בקשת 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר

עליה, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרה בניגון נבחר ויש שנהגו בניגון 'מעוז צור', וממשיך בו בתחילת 'אשרי'.

תענית שני בתרא

נוהגים כבשני קמא, ואומרים את הסליחות המיוחדות לתענית שני בתרא, כמנהג אשכנז המובהק. בסוף הסליחה המתחילה 'אזון תחן' יש שיבושי צנזורה רבים. הנוסח המקורי מופיע בקובץ מיוחד של 'מכון מורשת אשכנז'.

כסלו

ראש חודש כסלו

בראש חודש אין אָבֶל עובר לפני התיבה בכל התפילות. בעל 'יארצייט' עובר. בערבית ובשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון, אך לא מאריכים באמירת 'הוא רחום'. בליל א' דראש חודש לפני שמונה עשרה מכריזים: 'יעלה ויבא'; בליל ב' דראש חודש מכריזים: 'ראש חודש'.

'אדון עולם' בניגון מיוחד. 'הודו' ו'אנא' שבהלל נאמרים בניגון של חנוכה. אין הפסקה בין חצי קדיש למוסף. יש החולצים תפילין לפני הקדיש, ויש שחולצים אחר מוסף. בחזרת הש"ץ של מוסף, הש"ץ אומר את הקטע מ'לששון ולשמחה' עד 'ולסליחת עון' בניגון חנוכה, וממשיך בניגון יום חול.

פרשת תולדות

חמישי קורא עד 'ויברכהו', ששי – עד 'ברוך יהיה'. ששי נחשבת לעליה חשובה בגלל הברכות שבפסוקי 'ויתן לך', ויש מקומות שהיא נמכרת בפני עצמה, ויש שמעלים בה את הרב. מפטירים 'משא דבר ה' ומסיימים במילים: 'כי מלאך ה' צבאות הוא'.

פרשת ויצא

בשם 'יששכר' קוראים רק שי"ן אחת, וכן בכל 'יששכר' בתורה כולה. מפטירים 'ויברח יעקב' ומסיימים במילים: 'יכשלו בס' בלי להוסיף שום פסוקים מספר יואל מאלו שמוסיפים בשבת שובה.

'שאלה' בחוץ לארץ

בחוץ לארץ בערבית ליל שני אור לי"א בכסלו, לפני שמונה עשרה, מכריזים בקול רם: 'שאלה', כדי להזכיר לקהל לומר: 'ותן טל ומטר'.

פרשת וישלח

מפטירים 'חזון עובדיה'.

פרשת וישב

מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, נאמרת בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש. מפטירים 'כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל'.

אין מזכירים נשמות ואין אומרים 'מי שברך' לקהל.

מברכים החודש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: 'ראש חודש טבת יהיה ביום שבת קודש הבא עלינו לטובה ולמחרתו ביום הראשון'. הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף את בקשת 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליה, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרה באחד מניגוני חנוכה, וממשיך בו בתחילת 'אשר'.

הדלקת נר חנוכה

נהגו בכל תפוצות אשכנז להדליק נר חנוכה בבית לאחר צאת הכוכבים.

מאז ימות רבותינו הראשונים נהגו בכל תפוצות האשכנזים להתפלל ערבית מבעוד יום, והדלקת נר חנוכה אחרי תפילת ערבית. בדורות האחרונים מעת שנוסדו חברות 'מעריב בזמנו', יש שהקדימו את הדלקת נר חנוכה לערבית, ויש שהקדימו ערבית לנר חנוכה.

בבית הכנסת מדליקים לפני ערבית.

מדליקים בבית הכנסת נרות זקופים, הן של שעוה הן של שמן בבזיכים זקופים בהם הלהב עולה כבמנורת בית המקדש.

המנורה מוצבת דרומית לארון הקודש, והמדליק עומד כשאחוריו לדרום ופניו לצפון. ביום הראשון מתחיל מימינו, שהוא הנר הסמוך לארון הקודש, ובשאר ימים מתחיל מהשמאלי הנוסף ופונה לימינו. הש"ץ אומר בניגנה מיוחדת את הברכות ולאחריהן: 'הנרות הללו'.

לילי חנוכה

נהגו שהציבור כולו מגיע להדלקת הש"ץ, בפרט בלילה הראשון, להגדיל את פרסום הנס ברוב עם.

לפני ערבית אומרים: 'שיר המעלות הנה ברכו' וחצי קדיש, כבכל מעריב בזמנו בחול.

'ברכו' מאריכים לומר בניגון כבמוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין אומרים בו תחנון.

אין מכריזים 'על הנסים' לפני שמונה עשרה. הנוסח הוא 'על הנסים' בלא ו'יו החיבור ('ועל הנסים').

בגמר התפילה שרים 'מעוז צור' בציבור.

מהפיזט 'מעוז צור' שרים רק את חמשת הבתים שבודאי נתחברו על ידי הפייטן ר' מרדכי, בלא

תוספות שנתפרסמו בתקופה מאוחרת כמו 'חשוף זרוע' ודומיו.

נרות חנוכה של בית הכנסת דולקים ברציפות מעת לעת, ואם אי אפשר, חוזרים ומדליקים אותם בשחרית.

אָבֵל אינו עובר לפני התיבה בכל תפילות חנוכה. בעל 'ארציט' עובר, מלבד בקהילות גדולות שתיקנו שרק החזן מתפלל לפני התיבה.

שחרית ימי חנוכה

'אדון עולם' נאמר בניגון 'מעוז צור'. 'ועלו מושיעים בהר ציון' – בניגון ה'מאורה' של שבת חנוכה 'שני זיתים'.

מארכיכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. 'הודו' ו'אנא' שבהלל – בניגון 'מעוז צור'.

קריאת התורה של חנוכה

ביום הראשון כהן קורא מ'ויהי ביום כלות' עד 'אהרן הכהן'; לוי עד 'לחנכת המזבח'; ישראל עד 'קרבת נחשון בן עמינדב'.

אף בארץ ישראל קוראים כנהוג בחוץ לארץ, היינו מיום שני עד יום חמישי של חנוכה, כהן ולוי קוראים בנשיא של אותו יום וישראל בנשיא של מחר. ביום אחרון של חנוכה, כהן ולוי קוראים בנשיא של יום שמיני וישראל גומר את פרשת נשא ואינו מוסיף פסוקים מתחילת פרשת בהעלותך. חצי קדיש אחרי קריאת התורה נאמר בניגון ה'מאורה' 'שני זיתים'.

ליל שבת חנוכה וראש חודש

לפני שבת, מעמידים את שלושת ספרי התורה לקריאה של מחר באמצע השורה הראשונה של ארון הקודש. הספר שבו קוראים את פרשת השבוע מוצב באמצע, מימינו הספר לקריאת פרשת ראש חודש, ומשמאלו הספר לקריאת מפטיה.

בערב שבת לפני מנחה מדליקים נר חנוכה בבית הכנסת.

'לכה דודי', לפחות את החרוז האחרון, מזמרים בניגון מיוחד לשבת זו.

'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות שקוראים בהן בשני ספרי תורה. סיום ברכת 'השכיבנו' והחלק הראשון של חצי קדיש – בניגון מיוחד לשבת זו.

לפני העמידה, מכריזים: 'יעלה ויבא'.

אחר 'יגדל' שרים 'מעוז צור' בציבור.

שחרית שבת חנוכה וראש חודש

'אדון עולם' נאמר בניגון 'מעוז צור'. 'ועלו מושיעים בהר ציון' – בניגון המאורה 'שני זיתים'. 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שקוראים בהן בשני ספרי תורה.

אומרים יוצר של שבת חנוכה 'אודך כי אנפת', אופן 'לך אלים' של שבת וראש חודש בניגון, מאורה של שבת חנוכה 'שני זיתים' בניגון. חתימת הברכה מ'אור חדש' נאמרת בניגון 'כי א' שומרנו' של שבת חנוכה. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת של שבת חנוכה 'אין צור חלף'.

מוציאים שלושה ספרי תורה, וששה קרואים עולים בספר ראשון.

ששי קורא עד סוף פרשת השבוע. לפני הגבהת ספר התורה הראשון, מניחים על הבימה את ספר התורה השני לשמאל הראשון. 'מי שברך' לעולה הששי נאמר אחרי הגבהת ספר התורה הראשון. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת ספר התורה השני.

לעולה השביעי קוראים את פרשת ראש חודש. באמירת חצי קדיש אחר עליית שביעי בספר התורה השני מכסים את הספר השני ומניחים את ספר התורה השלישי לשמאל השני. אך אין חוזרים להניח את ספר התורה הראשון על הבימה.

החלק הראשון של חצי קדיש אחרי קריאת התורה נאמר בניגון ראש חודש, וחלקו השני – בניגון מיוחד לשבת חנוכה. 'מי שברך' לעולה השביעי נאמר אחרי הגבהת ספר התורה השני. המגביה מוסר את ספר התורה למכובד בהוצאת ספר התורה השלישי.

למפטיה קוראים בספר שלישי בפרשת נשא, מ'ביום הששי' עד 'קרבת אליסף בן דעואל'.

מפטירים הפטרת שבת חנוכה 'רני ושמחי'.

אין מזכירים נשמות.

בהחזרת הספרים לארון הקודש, ש"ץ נוטל מידי המגביה האחרון את ספר התורה בו קראו מפטיר. אחר הש"ץ הולכים שני מחזיקי הספרים הנוספים, וכשמגיעים לארון הקודש, נוטל המכניס מהש"ץ את ספר התורה שבידו ומניחו בארון בצד ימין, את הספר של קריאת פרשת ראש חודש מניח בצד שמאל ואת של פרשת השבוע מניח באמצע.

בעמידה של מוסף, בברכת 'אתה יצרת', בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן ראש חודש, אומרים: זַה קָרְבַּן שֶׁבֶת וְקָרְבַּן רֵאשִׁי הַיָּדֵשׁ קָאָמֹר.

בסוף קדושה אחר עניית הקהל 'אני ה' אלהיכם', אומרים את הפיוט של שבת וראש חודש: 'אֵהִיכֶם יִזְרִיחַ'.

'לדור ודור' נאמר בניגון שבת, 'הא הקדוש' – בניגון יום טוב, עד 'כאמור', 'וביום השבת' – בניגון שבת, עד 'זה קרבן שבת', ומ'וקרבן ראש חודש כאמור, ובראשי חדשיכם' ממשיך בניגון יום טוב, 'שמחו' – בניגון שבת, 'אֵהִינֹו' עד 'לטובה ולברכה' – בניגון יום טוב, 'לששון ולשמחה' עד 'ולסליחת עון' – בניגון 'שני זיתים', 'כי בעמך' עד סוף העמידה – בניגון שבת. קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר.

מנחה בשבת חנוכה

במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

מוצאי שבת חנוכה

לפני שמונה עשרה מכריזים 'ראש חודש'.

בעת אמירת 'ויהי נועם' עורכים את הנרות.

אחר קדיש 'תתקבל', לפני 'ויתן לך', מדליק ש"ץ נר חנוכה, ומבדיל לפני 'שיר המעלות' כבכל מוצאי שבת.

אף במוצאי שבת בגמר התפילה שרים 'מעוז צור' בציבור.

טבת

ב' דראש חודש טבת

בראש חודש אין אָבֵל עובר לפני התיבה בכל התפילות, אף לא בערבית של מוצאי שבת. בעל 'יארצייט' עובר, מלבד בקהילות גדולות שתיקנו שרק החזן מתפלל לפני התיבה בחנוכה.

'אדון עולם' בניגון 'מעוז צור'.

גם בשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.

'הודו' ו'אנא' שבהלל נאמרים בניגון 'מעוז צור'.

כהן קורא בפרשת ראש חודש עד 'רביעית ההין', לוי – עד 'התמיד ונסכה', שלישי – עד 'יעשה ונסכו'.

'מי שברך' לעולה השלישי נאמר אחרי הגבהת ספר התורה הראשון. המגביה מוסר את ספר התורה למכובד בהוצאת ספר התורה השני.

לרביעי קוראים בספר שני בפרשת נשא, מ'ביום השביעי' עד 'קרבן אלישמע בן עמיהוד'.

חצי קדיש אחרי קריאת התורה נאמר בניגון ה'מאורה' של שבת חנוכה 'שני זיתים'.

אין הפסקה בין חצי קדיש למוסף. יש החולצים תפילין לפני הקדיש, ויש שחולצים אחר מוסף.

בחזרת הש"ך של מוסף, הש"ך אומר את הקטע מ'לששון ולשמחה' עד 'ולסליחת עון' בניגון 'שני זיתים', וממשיך בניגון יום חול.

פרשת ויגש

שלישי קורא עד 'רוח יעקב אביהם', רביעי – עד 'הביא אתו מצרימה'.
מפטירים 'ויהי דבר ה' אלי לאמר ואתה בן אדם'.

עשרה בטבת

עוטפים את ספר התורה במעיל שחור עד אחרי קריאת התורה של מנחה, שאז מחזירים את המעיל הרגיל.

אומרים סליחות בברכת 'סלח לנו' של חזרת הש"ך אחר המילים 'כי פשענו'. סדר הסליחות הוא כמנהג אשכנז המובהק.

את הפזמון 'אבותי כי בטחו' אומר הש"ך בנעימה המיוחדת לפזמונים של צום גדליה, עשרה בטבת ותענית אסתר. אחר אומרו את החרוז הראשון חוזר עליו הקהל באותה נעימה. הש"ך ממשיך בניגון לומר את שאר החרוזים, והקהל עמו בקול נמוך. בסופו חוזר הקהל לומר את החרוז הראשון בקול רם ובנעימה. בפזמון 'אבותי כי בטחו' יש הרבה שיבושי צנוורה. הנוסח המקורי מופיע בקובץ מיוחד של 'מכון מורשת אשכנז'.

לפני ברכת 'רפאנו' אומר הש"ך ברכת 'עננו'.

יש מקומות שהש"ך מסיים ברכת 'עננו' בניגון 'שומע תפלה'.

סדר 'אבינו מלכנו' ניתקן לאמירה בעשרת ימי תשובה בלבד, ואין אומרים אותו בתעניות ציבור בשאר ימות השנה.

אחר נפילת אפים אומרים 'שומר ישראל', שהוא פיוט הנועד לימי תענית ציבור בלבד. הש"ך אומר כל חרוז של 'שומר ישראל' בנעימת תענית ציבור, והציבור חוזר עליו באותה נעימה.

לפני הוצאת ספר התורה אומר הש"ך 'א' ארץ אפים', כבכל תענית ציבור גם כשאינה בימי שני וחמישי, והקהל חוזר ואומרו אחריו.

במנחה, קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא הזכרת שמו, במילים: "יעמוד מפטיר".

'עננו'. 'שים שלום' במקום 'שלום רב'. 'רבון העולמים' של תענית.

בארץ ישראל: הכהנים עולים לדוכן. **בחנוץ לארץ:** הש"ך אומר 'או"א ברכנו'.

אין אומרים 'אבינו מלכנו' ולא 'שומר ישראל'.

פרשת ויחי

רביעי קורא עד 'ולבן שנים מחלב', חמישי – עד 'קויתי ה', ששי – עד 'עם רב'.

יש מקומות בהן עליית לוי נחשבת לחשובה, בגלל הפסוק 'המלאך הגואל' שבסופה, ונמכרת בפני עצמה, ויש שמעלים בה לוי חשוב.

חמישי נחשבת לעליה חשובה, בגלל קריאת הפסוק 'לישועתך קויתי ה' שבסופה, ויש מקומות שהיא נמכרת בפני עצמה, ויש שמעלים בה את הרב (ואם עולה לסיום הספר, מעלים את ראש הקהל וכיוצא בו). בקריאת מילים אלו הקורא מרים קולו.

בסיום הספר קורא הציבור כלפי המסיים את שתי המילים: חֲזַק וְנִתְחַזַּק, כלשון המקרא ודקדוקו בשמואל ב' י' יב (ולא שלוש מילים: "חזק חזק ונתחזק"), העולה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה, ורק הקורא בתורה חוזר על קריאה זו.

קדיש שאחר קריאת התורה, לפחות מחציתו השניה, נאמר בניגון נבחר לכבוד סיום הספר.

מפטירים 'ויקרבו ימי דוד למות'.

פרשת שמות

מפטירים 'הבאים ישרש'.

פרשת וארא

מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה נאמרת בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש. מפטירים 'כה אמר ה' אלהים בקבצי'.

אין מזכירים נשמות ואין אומרים 'מי שברך' לקהל.

מברכים החודש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חודש שבט יהיה ביום השני". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף את בקשת 'יחדשהו' בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליה, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרה בניגון נבחר, ויש שנהגו בניגוני פרשת שקלים, וממשיך בו בתחילת 'אשרי'.

שבט

ראש חודש שבט

בראש חודש אין אָבֵל עובר לפני התיבה בכל התפילות. בעל 'יארצייט' עובר.

בערבית ובשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון, אך לא מאריכים באמירת 'הוא רחום'.

בליל ראש חודש לפני שמונה עשרה מכריזים: 'ראש חודש'.

'אדון עולם' בניגון מיוחד.

'הודו' ו'אנא' שבהלל נאמרים בניגון נבחר.

אין הפסקה בין חצי קדיש למוסף. יש החולצים תפילין לפני הקדיש, ויש שחולצים אחר מוסף.

בחזרת הש"ץ של מוסף, הש"ץ אומר את הקטע מ'לששון ולשמחה' עד 'ולסליחת עון' בניגון נבחר, וממשיך בניגון יום חול.

פרשת בא

מפטירים 'הדבר אשר דבר ה'.

במנחה, כהן קורא עד 'מזה אתכם', לוי עד 'לפני העם'.

פרשת בשלח

בפסוקי דזמרה אומר הש"ץ את שירת הים בניגון קריאתה בתורה בשבת זו.

את הקטע המתחיל במילים 'ממצרים גאלתנו' אומר הש"ץ בניגון מיוחד לפרשת בשלח ושביעי של פסח. יש הממשיכים בניגון זה עד גאל ישראל, ויש שהחל מהמילים שירה חדשה ועד גאל ישראל אומרים בניגון הידוע לברית מילה.

הפסוק האחרון של קריאת לוי, 'ה' ילחם לכם ואתם תחרשון', נקרא בהרמת קול.

שלישי ורביעי הן עליות חשובות, שלישי בגלל פרשת 'ויסע' - 'ויבא' - 'ויט', ורביעי בגלל שירת הים. יש מקומות שהן נמכרות כל אחת בפני עצמה, ויש שמעלים לשלישי את הרב ולרביעי את ראש הקהל וכיוצא בו.

בקריאת שלישי, שלושת הפסוקים המתחילים 'ויסע', 'ויבא', 'ויט' נקראים בהרמת קול, ובמלה האחרונה לפני כל אחד מהפסוקים האלה, הקורא מאריך בנגינה. גם המחצית השניה של הפסוק האחרון של קריאת שלישי, מן 'ויאמר מצרים', נאמרת בהרמת קול. בקריאת רביעי בפסוק האחרון, המילים מ'כל המחלה', נקראות בהרמת קול. בקריאת שביעי הפסוק האחרון 'ויאמר כי יד' נקרא בהרמת קול. מפטירים 'ודבורה אשה נביאה'. אוכלים תבשיל של חטים ונותנים חטים לפני העופות. יש המקפידים ליתנם לעופות לפני כניסת שבת, ויש המקילים להניחם בשבת לפני החלון ולא לפניהם ממש.

ט"ו בשבט ('חמשה עשר')

במנחה שלפניו אומרים תחנון. יש שנהגו שאין אָבֵל עובר לפני התיבה בכל תפילות ט"ו בשבט, אף לא ל'אשרי' ו'למנצח'. בעל 'יארצייט' עובר. בשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. אין אומרים תחנון בשחרית אבל במנחה אומרים. לפני הוצאת ספר התורה אומר הש"ץ 'א' ארץ אפים' בניגון הימים שאין אומרים בהם תחנון, והקהל חוזר ואומרו אחריו. ט"ו בשבט הוא יומא דמפגרי ביה המלמדים ותלמידיהם. מרבים באכילת פירות. יש האוכלים חמשה עשר פירות כמנין ט"ו, בתוכם משבעת המינים, ולא פירות האדמה.

פרשת יתרו

בשחרית אומר הש"ץ בניגון מיוחד: 'ישמח משה', עד 'וכן כתוב בתורתך', ויש האומרים בניגון עד 'שבת וינפש'. שלישי קורא עד 'אשר תדבר אל בני ישראל', רביעי - עד 'המה יעלו בהר', חמישי - עד 'יעננו בקול'. ששי נחשבת לעליה חשובה בגלל עשרת הדברות, ויש מקומות שהיא נמכרת בפני עצמה, ויש שמעלים בה את הרב. נהגו לעמוד בשעת קריאת עשרת הדברות. יש המקדימים לקום כמה פסוקים לפני כן כדי שלא להבדיל בין דברי תורה, ולפיכך נהגו שאין עושים 'אנכי' תחלת פרשה. עד 'לאמר' קוראים בנגינה רגילה ובמלה 'לאמר' מאריך בנגינה. את עשרת הדברות קוראים בציבור בטעם העליון, וביחיד - בטעם התחתון. פרשת 'אנכי' נקראת בקול רם. הקורא מאריך בנגינה בסיומי הפסוקים שלפני הדברות (לפי 'דברי קהלת' היינו במלים: 'מצותי', 'לשוא' השניה, 'ויקדשהו', 'לך', 'תרצח', 'תנאף', 'תגנב', 'שקר'). מפטירים 'בשנת מות המלך' ומסיימים במילים: 'קנאת ה' צבאות תעשה זאת'.

פרשת משפטים – פרשת שקלים

לקראת כל אחת משבתות ארבע הפרשיות תולים פרוכת ומניחים כסויים מיוחדים של עמוד הש"ץ וה'אלממור' (בימה).

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה. 'ופרוש עלינו', 'ושמרו' וחלקו הראשון של חצי קדיש – בניגוני פרשת שקלים.

בשחרית אומר הש"ץ 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שקוראים בהן בשני ספרי תורה. אומרים יוצר 'א' מתנשא לכל'. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אתה אהבת'.

בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אז מאז זמות'.

לוי קורא עד 'המבעיר את הבערה'.

מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, בניגון פרשת שקלים.

'מי שברך' לעולה השביעי נאמר אחרי הגבהת ספר התורה הראשון. המגביה מוסר את ספר התורה למכובד בהוצאת ספר התורה השני.

מפטירים הפטרת פרשת שקלים 'בן שבע שנים יהואש'.

אין מזכירים נשמות ואין אומרים 'מי שברך' לקהל.

מברכים החודש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חודש אדר יהיה ביום השלישי וביום הרביעי. הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף את בקשת 'יחדשהו' בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליה, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרה באחד מניגוני פורים וממשיך בו בתחילת 'אשרי' (ניגון 'ויתלו את המן' אינו של פורים, אלא מושאל מהולכת חתן וכלה ל'מיין').

במוסף בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אשכול איזוי', בניגוני פרשת שקלים, בהם מזמרים גם חלק מהקדושה.

קדיש 'תקבל' – בניגון פרשת שקלים.

אדר

ראש חודש אדר

בראש חודש אין אָבֵל עובר לפני התיבה בכל התפילות. בעל 'יארציט' עובר. בערבית ובשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון, אך לא מאריכים באמירת 'הוא רחום'.

בליל א' דראש חודש לפני שמונה עשרה מכריזים: 'יעלה ויבא'; בליל ב' דראש חודש מכריזים: 'ראש חודש'.

'אדון עולם' בניגון מיוחד.

'הודו' ו'אנא' שבהלל נאמרים באחד מניגוני פורים.

אין הפסקה בין חצי קדיש למוסף. יש החולצים תפילין לפני הקדיש, ויש שחולצים אחר מוסף.

בחזרת הש"ץ של מוסף, הש"ץ אומר את הקטע מ'לששון ולשמחה' עד 'ולסליחת עון' באחד מניגוני פורים, וממשיך בניגון יום חול.

פרשת תרומה – הפסקה ראשונה

בשחרית אומרים יוצר 'אור זרוע'.

לוי קורא עד 'לפני תמיד', שלישי – עד 'מראה בהר', רביעי – עד 'מלמעלה', חמישי – עד 'הראית בהר', ששי – עד 'כן יעשו'.

מפטירים 'וה' נתן חכמה לשלמה'.

במנחה, כהן קורא עד 'לכבוד ולתפארת', לוי – עד 'ואת השש'.

פרשת תצוה – פרשת זכור

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה. חלקו הראשון של הקדיש נאמר בניגון שבת. בשחרית אומר הש"ץ את המילים 'וכתוב רננו צדיקים בה' לישרים נאווה תהלה', בניגון 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם' של ברכת המגילה. 'בפי ישרים' – בניגון המיוחד לשבתות שקוראים בהן בשני ספרי תורה.

אומרים יוצר 'זכור את אשר עשה', נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אתה מלא רחמים'.

בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אזכיר סלה'. בסילוק 'אהים אל דמי' אומר הש"ץ את הקטע 'והמזכירים את ה' עד 'שש אשים בה', בניגון פרשת זכור.

חצי קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בניגון פרשת זכור. 'מי שברך' לעולה השביעי נאמר אחרי הגבהת הספר הראשון. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני.

רבים מקפידים על הוראת רבינו נתן אדלר שנשים תשמענה את קריאת פרשת זכור. למפטיר מעלים את הרב.

הקריאה המקובלת היא 'תמחה את זכר עמלק', הזי"ן של 'זכר' בצירי, ולא נהגו לכפול את הקריאה. מפטירים הפטרת פרשת זכור 'כה אמר ה' צבאות פקדתי ומסיימים במילים: 'עלה אל ביתו גבעת שאול'.

בהפטרה את המילה 'ומה (קול הצאן הזה באוני)', יש האומרים אותה בהטעמה מיוחדת כדי להבליט את הרמז של הנביא לגעיית הצאן.

אין מזכירים נשמות.

קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון פרשת זכור או בניגון נבחר.

שחרית של תענית אסתר

עוטפים את ספר התורה במעיל שחור עד אחרי קריאת התורה של מנחה, שאז מחזירים את המעיל הרגיל.

אומרים סליחות בברכת 'סלה לנו' של חזרת הש"ץ אחר המילים 'כי פשענו'. סדר הסליחות הוא כמנהג אשכנז המובהק.

את הפזמון 'במתי מספר' אומר הש"ץ בנעימה המיוחדת לפזמונים של צום גדליה, עשרה בטבת ותענית אסתר. אחר אומרו את החרוז הראשון חוזר עליו הקהל באותה נעימה. הש"ץ ממשיך בניגון לומר את שאר החרוזים, והקהל עמו בקול נמוך. בסופו חוזר הקהל לומר את החרוז הראשון בקול רם ובנעימה.

לפני ברכת 'רפאנו' אומר הש"ץ ברכת 'עננו'.

יש שנהגו שהש"ץ מסיים ברכת 'עננו' בניגון 'שומע תפלה'.

סדר 'אבינו מלכנו' ניתקן לאמירה בעשרת ימי תשובה בלבד, ואין אומרים אותו בתעניות ציבור בשאר ימות השנה.

אחר נפילת אפים אומרים 'שומר ישראל', שהוא פיוט הנועד לימי תענית ציבור בלבד. הש"ץ אומר כל חרוז של 'שומר ישראל' בנעימת תענית ציבור, והציבור חוזר עליו באותה נעימה.

בבית הכנסת אין לימוד אחרי התפילה.

מחצית השקל

נותנים כספי צדקה לפני מנחה לתוך שלוש קערות מיוחדות, המסומנות במילים: 'מעות פורים', 'מחצית השקל' ו'צדקה'.

- **'מעות פורים'**. עבור: חלוקה לעניי העיר לסעודת פורים, היינו מתנות לאביונים. סכום הנתינה: ג' מחציות מטבע של אותה מדינה.
- **'מחצית השקל'**. עבור: לומדי תורה בירושלים, זכר לשקלים שנשלחו לירושלים. סכום הנתינה: ערך מחצית השקל בזמן שבית המקדש היה קיים, שהוא בין שבעה לשמונה גרם כסף טהור, ויש אומרים שהוא קרוב לעשרה גרם כסף טהור (ויש מקום להקל בזה) – העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט מערך מחצית השקל. (מרן ה'חתם סופר' נתן מחצית שקל עתיקה אמיתית שהיתה ברשותו, ופדאה אחר כך).
- **'צדקה'**. עבור: מטרות צדקה שונות, מצד אגרא דתעניתא צדקתא. סכום הנתינה: דמי הסעודות שלא נאכלו בתענית, ככל אשר ידבנו לכו.

מנחה של תענית אסתר

קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא הזכרת שמו, במילים: "יעמוד מפטיר". בפסוק אחרון של 'יוחל', קוראים את המילים 'אשר אתה בקרבנו' בניגון קדמא ואזלא של מגילת אסתר. 'עננו'. 'שים שלום' במקום 'שלוש רב'. 'רבון העולמים' של תענית. **בארץ ישראל**: הכהנים עולים לדוכן. **בחוץ לארץ**: הש"ץ אומר 'או"א ברכנו'. אין אומרים לא 'אבינו מלכנו' ולא תחנון.

ליל פורים

מרבם באורות ונרות בבית הכנסת. אָבֵל אינו עובר לפני התיבה בכל תפילות פורים. בעל 'ארצייט' עובר, מלבד בקהילות גדולות שתיקנו שרק החזן מתפלל לפני התיבה. 'שיר המעלות הנה ברכו' וחצי קדיש נאמרים לפני ערבית, כבכל מעריב בזמנו בחול. מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת כנהוג בכל יום שאין בו תחנון, אך לא מאריכים באמירת 'הוא רחום'. אחר שמונה עשרה אומרים קדיש 'תתקבל', וקוראים את המגילה. בגמר קריאת המגילה והברכה שאחריה, אומרים 'אשר הניא' ומזמרים 'שושנת יעקב'. הגירסא הישנה היא 'ברוכה אסתר בעדי' בלי המלה 'מגנה' שנוספה בסידורי רעדלהיים. לפני 'וגם חרבונה' יש להוסיף את הקטע שהושמט בידי הצנזורה: אָרוּרִים כָּל הָעַרְלִים. בְּרוּכִים כָּל יִשְׂרָאֵל (ולא: 'ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים'). אומרים 'ואתה קדוש' ושוב קדיש 'תתקבל'. עלינו.

קריאת המגילה

לקריאת המגילה עומד הרב לימין הקורא והגבאי – לשמאלו. פותחים את המגילה ופושטים אותה עד סופה וכופלים את היריעות זו על זו באופן שתהינה היריעות הראשונות לעיני הש"ץ בתחילת הקריאה. יש הנוהרים שלא לגעת במגילה בעת הקריאה משום 'האוחז ערום', ואוחזים אותה בעמוד ונרתיק המחוברים לה.

לפני אמירת הברכות מכריזים: "שתיקה יפה בשעת קריאת המגילה והברכות". בקריאה של ליל פורים ראוי לכיין בברכת 'שהחיינו' גם על משלוח מנות, מתנות לאביונים וסעודת פורים של מחר, מפני שאין מברכים 'שהחיינו' ביום.

את הפסוקים הבאים אומר הקהל תחילה ואחר כך הש"ץ: 'איש יהודי עד ימיני' (ב, ה) / 'ומרדכי עד 'ושמחה' (ח, טו) / 'ליהודים' עד 'ויקר' (ח, טז) / 'חמש מאות איש' עד 'עשרת' (ט, ו-י) / 'כי מרדכי עד הסוף (הפסוק האחרון).

בפסוקים הבאים קוראים בניגון איכה: 'וכלים מכלים שונים' (א, ז) / 'אשר הגלה' עד 'מלך בבל' (ב, ו) / 'המלך והמן' עד 'ומרה' (ג, טו - ז, א) / 'אבל גדול' עד 'לרבים' (ד, ג) / 'וכאשר אבדתי אבדתי' (ז, טז) / 'כי איככה אוכל' עד 'מולדתי' (ח, ו).

בפסוקים הבאים משמיעים ניגוני שמחה ידועים: 'להראות' עד 'היא' (א, יא) / 'להיות' עד 'עמו' (א, כב) / 'והנערה' עד 'ויעש כן' (ב, ד) / 'ובהגיע תור אסתר בת אביחיל' (ב, טו) / 'ויאהב' עד 'ושתי' (ב, יז) / 'בלילה ההוא נדדה שנת המלך' (ו, א) ומלת 'המלך' שאחריו בניגון 'המלך' שבימים נוראים לפני 'יושב על כסא' / 'מהר' עד 'אשר דברת' (ו, י) / 'ויתלו' עד 'שככה' (ז, י) / 'הרצים' עד 'הבירה' (ח, יד) / 'ומרדכי' עד 'ושמחה' (ח, טו) / 'ליהודים' עד 'ויקר' (ח, טז) / 'וכל מעשה' עד 'ופרס' (י, ב) / 'כי מרדכי עד הסוף (הפסוק האחרון).

בפסוקים הבאים מרים הקורא את קולו, מפני שהשם הוי' מופיע בראשי התיבות או בסופן: 'היא וכל הנשים יתנו' (א, כ) / 'יבא המלך והמן היום' (ה, ד) / 'זה איננו שוה לי' (ה, ג) / 'כי כלתה אליו הרעה' (ז, ז).

וכן מרים קולו באמירת: 'רוח והצלה' עד 'אחר' (ד, יד) / 'ככה' עד 'ביקרו' (ו, יא).

שחרית של פורים

אחת מחמש ההשכמות.

אומרים 'אדון עולם' באחד מניגוני פורים, וכן 'ועלו מושיעים' עד 'לאמר'. מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.

בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'ויאהב אומן'. בסוף כל קטע הש"ץ אומר את שני החרוזים האחרונים בניגון, ובמילה הנזכרת מפסוק במגילה הש"ץ מגביה את קולו.

בברכת המינים, אומר הש"ץ בניגון זה את החרוזים 'לכד' ו'רנן'. לפני סיום ברכת המינים, הש"ץ אומר מ'יום ליום' בניגון פורים עד 'לנצור'. באמירת 'שובר אויבים ומכניע זדים' מרים הש"ץ את קולו בניגון הנהוג באמירת 'בא"י שומע תפילה'.

חצי קדיש לאחר קריאת התורה נאמר בניגון של פורים.

אין מברכים 'שהחיינו' בקריאת המגילה של שחרית, שכבר יצאו בברכה של אתמול.

אין אומרים 'אשר הניא', מפני שאמרנו קרובות בחזרת הש"ץ, אך מזמרים את סופו 'שושנת יעקב'.

אם יש ברית מילה, מלים בסוף התפילה כבשאר ימים.

בבית הכנסת אין לימוד אחרי התפילה.

סעודת פורים

מתפללים מנחה גדולה ומהדרים להקדים את הסעודה בעוד היום גדול.

אוכלים בשר מעושה המכונה 'המן' (מפני שבשר זה נתלה לצורך עישונו), ואת המאפה בצורת אדם הקרוי 'המן'.

יש נוהגים לומר 'אגני קם לאבד ידידים', או זמירות ושירים אחרים בלשון הקודש וביידיש-דייטש.

שושן פורים בערי הפרזים

יש שנהגו שאין אָבֵל אינו עובר לפני התיבה בכל תפילות שושן פורים. בעל 'יארצייט' עובר. בערבית ושחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון, אך לא מאריכים באמירת 'הוא רחום'. אין אומרים תחנון ולא 'למנצח'.

פרשת כי תשא – פרשת פרה

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה. חלקו הראשון של הקדיש נאמר בניגון שבת. בשחרית אומר הש"ץ 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שקוראים בהן בשני ספרי תורה. אומרים יוצר 'אום אשר בד דבוקה', נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, וזאת 'אשרי כל חוסי בד'. בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אצולת אומן'. אין אומרים בהם את הקטע 'זאת הקשה'. כהן קורא עד 'לדרתם', לוי – עד 'אשר צויתך יעשו', שלישי – עד 'לעשות לעמו', רביעי – עד 'היום ברכה', חמישי – עד 'ונחלתנו'. מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה נאמרת בניגון חצי קדיש של ערבית שבתות שקוראים בהן בשני ספרי תורה. 'מי שברך' לעולה השביעי נאמר אחרי הגבהת הספר הראשון. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני. מפטירים הפטרת פרשת פרה 'ויהי דבר ה' אלי לאמר בן אדם' ומסיימים במילים: 'וידעו כי אני ה''. אין מזכירים נשמות. קדיש 'תקבל' אחר מוסף – בניגון נבחר.

פרשת ויקהל-פקודי – פרשת החודש

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה. 'ופרוש עלינו', 'ושמרנו' וחלקו הראשון של חצי קדיש – בניגון פרשיות שקלים והחודש. בשחרית אומר הש"ץ 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שקוראים בהן בשני ספרי תורה. אומרים יוצר 'אות זה החודש'. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, וזאת 'א עושה נפלאות'. בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אתית עת דודים'. כהן קורא עד 'מלפני משה', לוי עד 'זהב טהור'. בסיום הספר קורא הציבור כלפי המסיים את שתי המילים: "חֶזֶק וְנִתְחַזַּק", כלשון המקרא ודקדוקו בשמואל ב' י, יב (ולא שלוש מילים: "חזק חזק ונתחזק"), העולה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה, ורק הקורא בתורה חוזר על קריאה זו. יש נוהגים שמחציתו הראשונה של קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בניגון נבחר לכבוד סיום הספר, והחל מ'יתברך' לפי מנהג כל הקהילות ממשיכים את הקדיש בניגון פרשיות שקלים והחודש. 'מי שברך' לעולה השביעי נאמר אחרי הגבהת הספר הראשון. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני. מפטירים הפטרת פרשת החודש 'כה אמר ה' אלהים בראשון' ומסיימים במילים: 'עולת תמיד'. אין מזכירים נשמות ואין אומרים 'מי שברך' לקהל.

מברכים החודש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חודש ניסן יהיה ביום החמישי". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף את בקשת 'יחדשהו' בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליה, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרה בניגון פסח ('אדיר הוא'), וממשיך בו בתחילת 'אשרי'. במוסף בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'ראשון אמצת'. סדר ניגונו כבפרשת שקלים. קדיש 'תתקבל' נאמר בניגון פרשיות שקלים והחודש. במנחה כהן קורא עד 'לרצנו לפני ה'.

ניסן

ימי חול

אין אומרים תחנון בכל חודש ניסן. בימי שני וחמישי אומרים 'א' ארך אפים', גם אם חלים בערב פסח ואסרו חג, ואומרו הש"ץ בניגון הימים שאין אומרים תחנון, והקהל חוזר ואומרו אחריו. מאריכים באמירת 'ברכו' בשחרית ובערבית בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. יש שנהגו שאָבֵל אינו עובר לפני התיבה בכל חודש ניסן. בעל 'יארציט' עובר. הקדיש שלאחר קריאת התורה נאמר בניגון מיוחד לחודש ניסן.

ראש חודש ניסן

בראש חודש אין אָבֵל עובר לפני התיבה בכל התפילות. בעל 'יארציט' עובר. בערבית ובשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון, אך לא מאריכים באמירת 'הוא רחום'. בליל ראש חודש לפני שמונה עשרה מכריזים: 'ראש חודש'. 'אדון עולם' בניגון מיוחד. 'הודו' ו'אנא' שבהלל נאמרים בניגון 'אדיר הוא'. הקדיש שלאחר קריאת התורה נאמר בניגון מיוחד לחודש ניסן. אין הפסקה בין חצי קדיש למוסף. יש החולצים תפילין לפני הקדיש, ויש שחולצים אחר מוסף. בחזרת הש"ץ של מוסף, הש"ץ אומר את הקטע מ'לששון ולשמחה' עד 'ולסליחת עון' בניגון 'אדיר הוא', וממשיך בניגון יום חול.

פרשת ויקרא – הפסקה שניה

בשחרית אומרים יוצר 'אורות מאופל'. לוי קורא עד 'תקריב מלח', שלישי עד 'ריח ניחח לה', רביעי עד 'לא תאכלו'. הקדיש שלאחר קריאת התורה נאמר בניגון מיוחד לחודש ניסן. מפטירים 'עם זו יצרת לי' ומסיימים במילים: 'ובישראל יתפאר'. אין מזכירים נשמות. קדיש 'תתקבל' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר. במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

פרשת צו – שבת הגדול

בשחרית אומרים יוצר 'אתי מלבנון'.

'הכל יודוך' אומרים לסירוגין עם הש"ך החל משבת זו עד לימי הסליחות. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון. זולת 'אומרת אני'. בחזרת הש"ך של שחרית אומרים קרובות 'אוני פטרי'. לאחר קדיש 'תתקבל', לפני הוצאת ספר התורה, הרב דורש את דרשת שבת הגדול מענייני פסח. את דרשתו פותח באגדה, ממשיך בהלכה ומשלים באגדה. הוא מסיים במלים: "ובא לציון גואל במהרה בימינו אמנ". אחר הדרשה אומרים קדיש דרבנן. הרב חיוב לעלות לתורה. הקדיש שלאחר קריאת התורה נאמר בניגון מיוחד לחודש ניסן. אין מפטירים 'וערבה' אלא מפטירים בשל פרשת השבוע 'כה אמר ה' צבאות אֵהי ישראל עולותיכם'. אין מזכירים נשמות. קדיש 'תתקבל' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר. במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ך אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף. אין אומרים בציבור 'עבדים היינו'. בערבית של מוצאי שבת אין אומרים 'ויהי נעם' ו'ואתה קדוש'.

ערב פסח

אין אומרים 'מזמור לתודה' ולא 'למנצח'. מכריזים בבית הכנסת את סוף זמני אכילת חמץ ושריפתו. **בחוץ לארץ**: אחר תפילת שחרית ואחר תפילת מנחה (וכשמתפללים סמוך לשקיעה, לפני מנחה), מזכירים בהכרזה לעשות עירוב תבשילין. מחליפים את הפרוכת, המעילים, כסויי עמוד החזן והבימה באלה המיוחדים לחג.

תענית בכורות

הבכורים מתענים בערב פסח, ונהגו מני קדם להשלים את התענית עד ליל הסדר. רבינו ה'קרבן נתנאל' הקיל לאכול רוטב צלול אחר הכרפס, ולבסוף אף התיר לשתות משקה מבעוד יום אחרי השעה התשיעית כדי שלא להשלים את התענית. ויש שהקילו יותר והצריכו להתענות רק עד חצות. ויש מי שהקל בזה רק כשהאב מתענה תחת בנו הקטן, אבל לא בבכור המתענה בשביל עצמו. בכורים קטנים שעדיין לא מסוגלים להתענות, אביהם או אמם מתענים במקומם. כאשר גם האב בכור, נחשבת התענית שמתענה לעצמו אף לבנו הקטן. בדורות המאוחרים יש שהחמירו במקרה כזה שהאם תתענה עבור בנה. אם האב חלש, יכול לפדות את תענית בנו הקטן. בכור המתענה בערב פסח, אומר 'עננו' בברכת 'שמע קולנו' שבתפילת מנחה. אם חלה ברית מילה בערב פסח מותרים לאכול הבכורים שהם בעלי הברית, היינו אבי הבן, המוהל והסנדק, אך צריכים התרת נדרים או שיפרעו תעניתם ביום אחר. אבל המתענה בשביל בנו, והוא מבעלי הברית, מותר לו לאכול גם ללא התרה ובלא לפרוע תענית ביום אחר. ונשים בכורות של בעלי הברית (אם קיבלו על עצמן תענית בכורות) מותרות אף הן באכילה. יש אומרים שהיתר האכילה הזה הוא רק לבעלי הברית עצמם, אבל לא לשאר הבכורים המשתתפים בברית, ויש שהתירו אכילה גם לשאר הבכורים המשתתפים. בכור חלוש שקשה לו לקיים את מצוות ליל הסדר במוצאי תענית, יש שהתירו לו ללמוד מסכת מן הש"ס ולכוין לסיים אותה בערב פסח ובכך לפטור את עצמו מחובת תענית בכורות, ובלבד שיפרע את

התענית ביום אחר או יעשה התרת נדרים. אמנם לבכור בריא לא התירו לכוין לסיים מסכת לערב פסח ולאכול, אם לא שאירע לו הסיום בדיוק באותו יום. בדורות האחרונים יש שהקילו, שלא רק המסיימים עצמם מותרים לאכול בסעודת המצוה, אלא אף שאר הבכורים המשתתפים, שלא סיימו מסכת, גם הם נפטרים מחובת התענית. ויש מפקפקים בהיתר זה. נוהרים מאוד שלא לאכול בבית הכנסת, לא סעודת סיום ולא סעודת מצוה אחרת, מלבד שתיית יין לקידוש, להבדלה ולברית מילה.

עירובי חצרות

הנהיגו קדמונינו לעשות עירובי חצרות במצה שמתקיימת ימים רבים ואינה מתעפשת, ולכן קבעו לערב החצרות בערב פסח, שהוא זמן אפיית המצות. לפנינו בישראל היו מכינים לעירוב זה מצה גדולה ביותר שנאפתה מקמח שנאסף מכל בני הקהילה, ובדורות האחרונים אחר שהורגלו לאפות מצות במאפיות ציבוריות ואין אוספים קמח מבני הקהילה, יש שנטלו מצות בשיעור הדרוש לכך, ויש שנהגו לאפות מצה גדולה מיוחדת לשם עירובי חצרות ואת המצות שנועדו לעירוב להקנות לבני הקהילה באופן המבואר להלן. כדי להימנע מברכה לבטלה, אין מברכים על העירוב אלא אם ברור לחלוטין שעל פי הדין אותו המקום חייב בעירוב. כמו כן אין לברך בשם ומלכות בבית כנסת בעיר שעושים בה ערוב חצרות כללי מטעם רבני העיר.

בקהילות בהן מתפללים ערבית של ליל פסח מבעוד יום, עושים עירובי חצרות לפני 'ברכו', ובקהילות המאחרות להתפלל ערבית בלילה, עושים כן לפני תפילת מנחה. הרב, או החשוב שבקהל, עולה ל'אלממור' (בימה), נוטל את המצה ומוסרה לידי השמש או לאחד מבני הקהילה ואומר לו בלשון הקודש או בשפה אחרת המובנת להם: זכה בעירוב זה לאחינו בני ישראל הַדָּרִים פֶּה עִמָּנוּ וְשָׂבוּאוּ לְדוֹר בְּמִשְׁפַּח הַשָּׁנָה בְּעִיר הַזֹּאת [בְּחֶצֶר הַזֶּה. בְּבֵית הַזֶּה] שִׁסְמְכוּ עָלָיו לְטַלְטֵל עַל יָדוֹ מִרְשׁוֹת לְרִשׁוֹת בְּשִׁבְתוֹת וּבְיָמִים טוֹבִים הַבָּאִים. השמש מגביה את המצה טפח ומתכוון לזכות עבורם ואומר: הַרְיֵנוּ זֹכָת. הרב נוטל את המצה מידי השמש (ומברך בקול רם: בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצָוָנוּ עַל מִצְוַת עִרּוּב. וממשיך) ואומר: בְּדֵן עִרּוּבָא יְהִי שְׂרָא לְגָא. לְאַפּוּקֵי וּלְעִיּוּלֵי וּלְטַלְטוּלֵי. בְּרַחֲבוֹת וְחֶצְרוֹת וּבָתִּים. וּמְהַבְתִּים לְחֶצְרוֹת וְהַרְחִיבוֹת. וּמְהַרְחִיבוֹת וְהַחֲצוֹת לְבָתִּים. וּמְבִית לְבֵית. וּמְחַצֵּר לְחֶצֶר. וּמְנַג לְנַג. וּמְהַבְתִּים וְהַחֲצוֹת לְנִגּוֹת. וּלְכָל אֲתֵר דְּצָרִיד לָן. בְּכָל שְׁבֻתוֹת הַשָּׁנָה (וְיָמִים טוֹבִים). לְנוּ וּלְכָל הַדָּרִים וְהַעֲתִידִים לְדוֹר בְּעִיר הַזֹּאת.

בכמה מקומות הורגלו לקרוא כן מתוך נוסח הרשום ב'ממורבוך' המונח על הבימה, ויש אומרים זאת בנוסחים שונים קצת.

מניחים את העירוב בבית הכנסת במקום משומר שלא יאבד ושלא יאכלוהו עכברים או מזיקים אחרים, ונהגו לתלותו סמוך לתקרה במערב בית הכנסת במקום גלוי לעין כגון בתוך קופסת עץ מפוארת, שדלתה בצורת מגן דוד וניתן לראות דרכה את המצה.

אם התעפשה או התליעה מצת העירוב במרוצת השנה, עושים מחדש עירובי חצרות כפעם בפעם, כפי הצורך.

במשך דורות רבים, כאשר מצת העירוב נאפתה מקמח הנאסף מהקהל, היו מחלקים בערב שבת הגדול בין בני הקהל את מצת העירוב של אשתקד, ולאותה שבת בלבד היו עושים עירוב מפת של חמץ. משחדלו לאסוף קמח לאפיית המצה, לא חילקוה בערב שבת הגדול, אלא שרפוה עם החמץ בערב פסח, וכן היה מנהג הקדמונים.

בעיר או שכונה שאסור לטלטל בהם בשבת, אין עושים עירובי חצרות, אך כדי שלא תשתכח תורת עירוב, יש העושים עירובי חצרות בלא ברכה.

נוסחי תפילות בחג ובחול המועד

הנוסח בסוף 'והשיאנו' כבשבת: "וישמחו בך ישראל אוהבי שמך".
 במוסף, בברכה האמצעית, ב'ומפני חטאינו': שְׁנִשְׁתַּלְחָה (ולא 'השלוחה'), ובקטע 'או"א מלך רחמן',
 הנוסח הוא: שׁוּבָה עִלֵּינוּ (ולא 'אלינו').
 בחזרת הש"ץ של מוסף ביום טוב הנוסח הוא: וְתַעֲרֵב לְפָנֶיךָ עֲתִירְתָּנוּ (ולא 'ותערב עליך'), וכן קָשָׁב
 שְׁכִינְתְּךָ לְצִיּוֹן עִירְךָ (ולא בהשמטת המילה 'עירך').

ליל ראשון של פסח

בארץ ישראל: שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'.
 אומרים מערבות 'ליל שימורים, אותו ז' חצה' (נמצאות גם במחזורי פולין-ליטא).
 בברכת 'השכיבנו' אומרים את הביכור 'איזכרה שנות' (נמצא רק במחזורי אשכנז המובהקים).
 אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק: 'וידבר משה'.
 אין אומרים הלל ואין עושים קידוש בבית הכנסת.
 'יגדל' בניגון יום טוב.
 אחר התפילה מברך איש את רעהו: 'בויא גוט' ('בנה היטב', בבנין בית המקדש – כלשון פיוט ההגדה
 החביב 'אלמעכטיגר גאט גון בויא דיין טעמפל שירה' – 'אדיר הוא יבנה ביתו בקרוב').

שחרית ראשון של פסח

'אדון עולם' נאמר בניגון 'אדיר הוא'; 'ברוך שאמר' – בניגון יום טוב; הלל הגדול בפסוקי דזמרה – בניגון
 'אדיר הוא'.
 הש"ץ פותח בנעימת יום טוב באמירת 'הגבור לנצח' ולא פותח ב'הא' בתעצומות'.
 את סוף 'ישתבח' החל מ'א' ה'הודאות' אומר הש"ץ בניגון 'אדיר הוא' וממשיך בו עד סוף חצי קדיש.
 אומרים יוצר 'אור ישע'. אופן 'ראשו כתם'. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים
 אותו בניגון, זולת 'אהבוך', גאולה 'ברח דודי עד שתחפץ' בניגון (פיוטים אלה הם גם במחזורי פולין-
 ליטא).
 אין אומרים קרובות בחזרת הש"ץ.
 ברכת כהנים נאמרת בניגון 'אדיר הוא'.
 פסוקי 'הודו' ו'אנא' שבהלל נאמרים בניגון 'אדיר הוא'.
 קדיש 'תתקבל' נאמר בניגון נבחר.
 הוצאת ספרי התורה בניגוני יום טוב.
 יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבנו של עולם' ('רבון העולם').
 חצי קדיש אחר קריאת התורה, בניגון 'אדיר הוא'.
 'מי שברך' לעולה האחרון בספר הראשון נאמר אחר הגבהתו. המגביה מוסר את הספר למכובד
 בהוצאת הספר השני.
 מתחילים את הפטרה מהפסוק 'בעת ההיא', ומסיימים במילים 'אין יוצא ואין בא'.

תפילת טל

תולים פרוכת לבנה. הש"ץ אינו לובש סארגנס (קיטל).
 תחילת 'אשרי' וסופו, 'יהללו' וסדר הכנסת ספרי התורה נאמרים בניגוני ימים נוראים.

קדיש לפני מוסף – בניגון ימים נוראים, כופלים בו 'לעילא', ואומרים 'מ'לעילא' בניגון מיוחד לתפילות גשם וטל.

לפני התפילה בלחש הש"ק מכריז: "מכלכל חיים בחסד", ואין אומרים לא 'משיב הרוח' ולא 'מוריד הטל', כל ימי הקיץ. אצל הנוהגים כמנהג הפרושים לומר 'מוריד הטל' בקיץ, מכריז הש"ק: "מוריד הטל". תפילת טל נאמרת בתוך חזרת הש"ק. פותחים את ארון הקודש בתחילת חזרת הש"ק וסוגרים אותו לפני קדושה. ברכה ראשונה של חזרת הש"ק נאמרת בניגון שבת.

אחרי 'אתה רב להושיע' עדיין אין אומרים 'תהומות', אלא הש"ק ממשיך בניגון שבת: 'מכלכל חיים בחסד' (אצל הנוהגים כמנהג הפרושים לומר 'מוריד הטל' בקיץ, ממשיך 'מוריד הטל מכלכל') עד אחרי 'ונאמן אתה להחיות מתים', ורק אז אומרים 'תהומות' וכל הפיוטים הנלוים לפי ניגוניהם המיוחדים. (נמצאים גם במחזורי פולין-ליטא השלמים).

בסוף הפיוטים מקדימים: לְשׁוֹבֵעַ וְלֹא לְרִזּוֹן, ואחר כך אומרים: לְחַיִּים וְלֹא לְמָוֶת. יש האומרים את שלוש הבקשות הללו בניגון 'היום תאמצנו'. לאחריהן ממשיך הש"ק בניגון מיוחד: מְמִית וּמְחַיֶּה וּמְצַמֵּחַ וְשׁוֹעָה וְאֵין דוּמָה לָךְ, ומסיים בניגון שבת: בא"י מדיה המתים.

את הקדושה החל מ'כבודו מלא' אומר הש"ק בניגון 'טל תן לרצות'.

ברכת כהנים נאמרת בניגון ראש השנה.

קדיש 'תתקבל' נאמר בניגון נבחר, וכופלים בו 'לעילא'. 'אין כֹּהֵינּוּ' נאמר בניגון ימים נוראים.

מנחה של יום טוב

'אשרי' ו'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ק והקדושה – בניגון יום חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.

בארץ ישראל

ערבית מוצאי יום טוב ראשון של פסח

אין אומרים 'לדוד ברוך' אבל מאריכים באמירת 'והוא רחום' ו'ברכו' כבמוצאי שבת. ספירת העומר לפני הבדלה.

ספירת העומר

לפי מנהג אשכנז מקדמת דנא לפני עשיית מצוות אין אומרים לא 'לשם יחוד' ולא 'הנני מקיים', וגדולי אשכנז לא היתה דעתם נוחה מהדפסתן בסידורים המאוחרים.

הרב (או הש"ק) מברך וסופר בקול רם, ואחריו חוזר על כך הציבור. אומרים 'לעומר' בלמ"ד.

סופרים העומר לפני אמירת 'עלינו לשבח', ובמוצאי שבתות סופרים לפני אמירת 'ויתן לך', ובמוצאי ימים טובים סופרים לפני הבדלה.

אחר הספירה אומרים 'יהי רצון', ויש אומרים גם 'למנצח בניגונות'. נשים מברכות וסופרות.

בחוץ לארץ

ליל יום טוב שני של פסח

שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'.
 אומרים מערבות 'ליל שימורים אור ישראל'. בברכת 'השכיבנו' אומרים את הביכור 'אור יום הנף'.
 אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק: 'ידבר משה'.
 אין אומרים הלל ואין עושים קידוש בבית הכנסת.
 לפני 'עלינו' סופרים את העומר.
 'יגדל' בניגון יום טוב.
 אחר התפילה מברך איש את רעהו: 'בויא גוט'.

שחרית יום שני של פסח

אומרים יוצר 'אפיק רגן ושרים', אופן 'גן נעול'. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אודך כי עניתני', גאולה 'ברח דודי אל מכון לשבתך' בניגון. (פיוטים אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא).
 בחזרת הש"ץ אומרים את הקרובות 'אסירים אשר בכשר'.
 מפטירים 'ויצו המלך את חלקיהו', ומדלגים מאחרי המילים 'בתוך אחיהם' עד 'ויצו המלך את כל העם'.

תפילין בחול המועד

הנחת תפילין בחול המועד, לשיטת רבותינו הראשונים והאחרונים באשכנז בכל הדורות, היא חובה גמורה הקיימת בארץ ישראל כמו בחוץ לארץ (ורבינו עקיבא איגר הורה שגם מי שאבותיו חדלו מהנחת תפילין, עליו לחזור לקבלת אבות אבותיו ולהניחם). בן אשכנז המתפלל בציבור שאינו מניח תפילין, מניחם בצנעה. מי שמנהג אבותיו בברכה, כפי שהיה המנהג בקהילות אשכנז, מברך על התפילין גם בארץ ישראל. הש"ץ מברך על התפילין בלחש ולא בקול כבשאר ימים.
 אין הפסקה לפני מוסף לצורך חליצת תפילין. יש החולצים אותן לפני הלל, יש החולצים לפני 'ובא לציון', יש החולצים לפני חצי קדיש ויש החולצים כמנהג הישן אחר מוסף, והורו פוסקי אשכנז שמועדי החליצה השונים בבית כנסת אחד אין בהם משום 'לא תתגודדו'.

חול המועד פסח

אָבֵל אינו עובר לפני התיבה בכל תפילות חול המועד. בעל 'ארציט' עובר. בערבית ובשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון, אך לא מאריכים באמירת 'והוא רחום'.
 'אדון עולם', 'הודו ו'אנא' שבהלל, נאמרים בניגון 'אדיר הוא'.
 'מי שברך' לעולה האחרון בספר הראשון נאמר אחר הגבהתו. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת ספר התורה השני.
 חצי קדיש שאחר קריאת התורה נאמר אחר הקריאה בספר השני בניגון 'אדיר הוא'.
 במוסף חצי קדיש לפני העמידה נאמר בניגון יום חול, ומ'לעילא' – בניגון יום טוב ויש שנהגו בניגון שבת.
 ש"ץ אומר את שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ בניגון יום חול.

אומרים קדושת 'נקדש' בניגון יום חול. 'לדור ודור' והברכה האמצעית נאמרים בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול. קדיש 'תתקבל' בניגון יום חול.

שבת חול המועד פסח

סדר קבלת שבת נאמר בשלמות, כבכל שבתות השנה. בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה.

בארץ ישראל: אומרים 'במה מדליקין', ו'אמר רבי אלעזר'.

בחוץ לארץ: אין אומרים 'במה מדליקין' ו'אמר רבי אלעזר' משום מוצאי יום טוב.

מקדשים בבית הכנסת כבכל שבת.

ספירת העומר לפני 'עלינו'.

בשחרית 'אדון עולם' נאמר בניגון 'אדיר הוא'.

הש"ץ פותח בנעימת יום טוב באמירת 'הגבור לנצח' ולא פותח ב'שוכן עד'.

'בפי ישירים' בניגון המיוחד לשבתות שקוראים בהן בשני ספרי תורה.

את סוף 'ישתבח' החל מ'ה' ההודאות' אומר הש"ץ בניגון 'אדיר הוא' וממשיך בו עד סוף חצי הקדיש.

אומרים יוצר 'אהוביך אהבוך'.

'הכל יודוך' עד 'תתברך צורנו' בניגון שבת. ומשם והלאה עד העמידה ממשיכים בניגונים של יום טוב

ראשון של פסח.

אופן 'דודי שליט'. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אלה

וכאלה'. גאולה 'ברח דודי אל שאנן' (פיוטים אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא. בכמה מחזורים נדפסו

בתחתית עמודי פיוטי שביעי של פסח).

פסוקי 'הודו' ו'אנא ה' הושיעה נא' שבהלל נאמרים בניגון 'אדיר הוא'.

קדיש 'תתקבל' נאמר בניגון מיוחד לקדיש שלפני קריאת מגילה במועד, ויש שמתחילים בניגון זה כבר

מ'אנא ה' הצליחה נא' ובאותו ניגון מסיים הש"ץ את הברכה החל מהמילים 'כי לך טוב להודות', ובו

ממשיך ואומר קדיש 'תתקבל'. לפני הוצאת ספרי התורה קוראים שיר השירים בברכה מתוך מגילה של

קלף. אין מברכים 'שהחיינו'. ובמקום בו נוהגים שהציבור כולו קורא את המגילה מתוך מחזורים מודפסים,

אין מברכים עליה כלל. אחר קריאת המגילה, קדיש יתום.

חלקו הראשון של קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בניגון שבת וחלקו השני – בניגון 'אדיר הוא'.

'מי שברך' לעולה השביעי נאמר אחרי הגבהת הספר הראשון. המגביה מוסר את הספר למכובד

בהוצאת הספר השני.

מתחילים את ההפטרה מ'היתה עלי יד', ומסיימים במילים: 'נאום ה'.

באחרונה שבברכות ההפטרה אין מזכירים ענין פסח.

אין מזכירים נשמות.

בעמידה של מוסף בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן החג אומרים: זֶה קֶרְבַּן שְׁכַת וְקֶרְבַּן יוֹם חַג הַפְּסוּחִים

כְּאָמֹר.

בחזרת הש"ץ של מוסף, אומר הש"ץ את שתי הברכות הראשונות והקדושה – בניגון שבת; 'לדור ודור'

והברכה האמצעית – בניגון יום טוב (מלבד הקטעים 'וביום השבת' ו'ישמחו' שנאמרים בניגון שבת); שלוש

הברכות האחרונות מ'רצה' – בניגון שבת.

קדיש 'תתקבל' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר.

במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

במוצאי שבת מזמרים 'לדוד ברוך' ו'למנצח בנגינות' ומאריכים באמירת 'והוא רחום' ו'ברכו' כבכל מוצאי שבת. אין אומרים 'ויהי נועם' ו'ואתה קדוש'. סופרים את העומר לפני 'ויתן לך' ומבדילים בבית הכנסת כבכל מוצאי שבת.

ליל שביעי של פסח

בארץ ישראל: שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'.

אומרים מערבות 'אורי וישעי'. (במחזורי אשכנז המובהקים).

בברכת 'אמת ואמונה' נאמר הקטע מ'המעביר בניו' עד 'לך ענו שירה' בנעימה מיוחדת.

בברכת 'השכיבנו' אומרים את הביכור 'מתי אבוא'.

אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק: 'וידבר משה'.

קידוש בלא 'שהחיינו'. ספירת העומר. עלינו. 'יגדל' בניגון יום טוב.

שחרית שביעי של פסח

'אדון עולם' נאמר בניגון 'אדיר הוא'; 'ברוך שאמר' – בניגון יום טוב; הלל הגדול בפסוקי דזמרה – בניגון 'אדיר הוא'.

ש"ץ פותח בנעימת יום טוב באמירת 'הגבור לנצח' ולא פותח ב'הא בתעצמות'.

בארץ ישראל: את סוף 'ישתבח' החל מ'א' ההודאות' אומר הש"ץ בניגון המיוחד לימי 'מתנת יד'

וממשיך בו את חצי הקדיש (ויש שממשיכים בניגון זה גם באמירת 'ברכו'). בקדיש זה כופלים 'לעילא ולעילא'.

בחוצ לארץ: את סוף 'ישתבח' החל מ'א' ההודאות' אומר הש"ץ בניגון 'אדיר הוא' וממשיך בו עד סוף

חצי הקדיש.

אומרים יוצר 'ויושע שושני'. אין אומרים אופן. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים

אותו בניגון, זולת 'אי' פתרוס'. (פיוטים אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא).

את הקטע המתחיל במילים 'ממצרים גאלתנו' אומר הש"ץ בניגון מיוחד לפרשת בשלח ושביעי של

פסח. יש הממשיכים בניגון זה עד גאל ישראל, ויש שהחל מהמילים שירה חדשה ועד גאל ישראל אומרים

בניגון הידוע לברית מילה.

אין אומרים גאולה.

קרובות בחזרת הש"ץ 'אותותיך ראינו' (פיוטים אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא).

בפיוט 'אילי הצדק ידועים' אומר הש"ץ סוף כל קטע בנעימה ידועה. הקהל מצטרף אל הש"ץ באמירת

חצאי הפסוקים שבסוף כל קטע. בקטע האחרון, 'שם יקרא', פותח הש"ץ ב'ציון יקנא', ואומר עד סופו

בניגון נבחר. ומסיימים ש"ץ וקהל ביחד את הפסוק האחרון בניגון של הפסוקים.

בסילוק 'חסדי ה' אזכיר', הקטע באמצע הסילוק המתחיל 'חסדי ה' כי לא תמנו', שובש מאוד בידי

הצנזורה. נוסח הפייטן מופיע בתדפיס בפני עצמו וכן בספר 'מערבים וקרובות'.

ברכת כהנים נאמרת בניגון 'אדיר הוא'.

'הודו' ו'אנא' שבהלל נאמרים בניגון 'אדיר הוא'

קדיש 'תתקבל' אחר הלל נאמר בניגון נבחר.

קריאת התורה – שביעי של פסח

הוצאת ספרי התורה בניגוני יום טוב.

יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבנו של עולם' ('רבון העולם').

בארץ ישראל: בהוצאת ספרי התורה שרים 'על הכל' לסירוגין הש"ץ והקהל.

הפסוק האחרון של קריאת שלישי, 'ה' ילחם לכם ואתם תחרשו', נקרא בהרמת קול. רביעי וחמישי הן עליות חשובות. רביעי בגלל פרשת 'ויסע'- 'ויבא'- 'ויט', וחמישי בגלל שירת הים. יש מקומות שהן נמכרות כל אחת בפני עצמה, ויש שמעלים לרביעי את הרב ולחמישי את ראש הקהל וכיוצא בו.

בקריאת רביעי, שלושת הפסוקים המתחילים 'ויסע', 'ויבא', 'ויט' נקראים בהרמת קול, ובמלה האחרונה לפני כל אחד מהפסוקים האלה, הקורא מאריך בניגונה. גם המחצית השנייה של הפסוק האחרון, מן 'ויאמר מצרים', נאמרת בהרמת קול.

בקריאת חמישי בפסוק האחרון, המילים מ'כל המחלה', נקראות בהרמת קול.

חצי קדיש שאחר קריאת התורה בניגון מיוחד לקדיש זה או בניגון 'אדיר הוא'.

'מי שברך' לעולה האחרון בספר הראשון נאמר אחר הגבהתו. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני.

בארץ ישראל

ב'מי שברך' לעולי התורה מוסיפים: 'לכבוד התורה ולכבוד הרגל', 'ויזכהו לעלות לרגל עם כל ישראל אחי'.

הרב הוא חיוב לעלות לתורה וכן מכובד בגלילת ספר שני, משום 'מי שברך' של 'מתנת יד'.

מתנת יד

הרב הוא הש"ץ עד סוף הכנסת ספרי התורה.

לאחר ההפטרה מברכים עבור 'מתנת יד'. אחד מראשי הקהל אוהז ספר תורה בידו ומברך את הרב ב'מי שברך' של 'מתנת יד'. ואחר כך אוהז הרב את ספר התורה ומברך ב'מי שברך' של 'מתנת יד' את כל הקהל. (המעוה שכל אחד קיבל על עצמו לתת כמתנת יד עבור לומדי תורה ועניי ארץ ישראל וירושלים נאספות אחר החג ונשלחות ליעדן).

אין אומרים 'זיכור' ברגלים, כי אסור לעורר עצב בימי חיוב דאורייתא של שמחה, כמבואר בראשונים. המורגלים לאומרו כמנהג פולין-ליטא, יכולים לאומרו בשעת אמירת 'מי שברך' של 'מתנת יד'. הכנסת ספרי התורה, כולל 'אשרי' ו'תהילת ה' ידבר', בניגוני ימים נוראים. הרב בעצמו מניח את הספרים בתוך הארון.

מוסף שביעי של פסח

ברכת כהנים נאמרת **בארץ ישראל**: בניגון 'מתנת יד' **ובחוץ לארץ**: בניגון 'אדיר הוא'. קדיש 'תקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר.

מנחה של יום טוב

'אשרי' ו'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה ושתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ והקדושה – בניגון יום חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תקבל' – בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.

שמיני של פסח בחוץ לארץ

ליל שמיני של פסח

שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'.
 אומרים מערבות 'אמונת אמן' (במחזורי אשכנז המובהקים). אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק:
 'יודבר משה'.
 בליל זה מקדימים ספירת העומר לקידוש, ואין אומרים 'שהחיינו' בקידוש.
 'עלינו'. 'יגדל' בניגון יום טוב.

שחרית שמיני של פסח

'אדון עולם' בניגון 'אדיר הוא'; 'ברוך שאמר' – בניגון יום טוב; הלל הגדול בפסוקי דזמרה – בניגון 'אדיר הוא'.

הש"ץ פותח באמירת 'הגבור לנצח' ולא ב'הא' בתעצומות'. את סוף 'ישתבח' החל מ'א' ההודאות' אומר הש"ץ בניגון המיוחד לימי 'מתנת יד' וממשיך בו את חצי הקדיש (ויש שממשיכים בניגון זה גם באמירת 'ברכו'). בקדיש זה כופלים 'לעילא ולעילא'.
 אומרים יוצר 'אתה הארת'. אין אומרים אופן. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, וזאת 'אי פתרוס'. (פיוטים אלה נמצאים גם במחזורי פולין-ליטא).

קרובות בחזרת הש"ץ 'אימת נוראתיך'. (גם במחזורי פולין-ליטא).
 החרוז 'בעטותו קנאה' וכוליה הוא מנוסח הפיוט והקהילות שהשמיטהו בדורות האחרונים עשו כן מאימת הצנזורה.
 אין אומרים 'א' נא'.

בפיוט 'אצולים מפרך סונים' אומר הש"ץ סוף כל קטע בנעימה ידועה. הקהל מצטרף אל הש"ץ באמירת חצאי הפסוקים שבסוף כל קטע. בקטע האחרון, 'מלכות עד', פותח הש"ץ ב'אז יהפוך', ואומר עד סופו בניגון נבחר. ומסיימים ש"ץ וקהל ביחד את הפסוק האחרון בניגון של הפסוקים.
 קדיש 'תתקבל' נאמר בניגון נבחר.

הוצאת ספרי התורה בניגוני יום טוב. יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבנו של עולם' ('רבנו העולם').

שרים 'על הכל' לסירוגין הש"ץ והקהל.

ב'מי שברך' לעולי התורה מוסיפים: 'לכבוד התורה ולכבוד הרגל', 'ויזכהו לעלות לרגל עם כל ישראל אחיו'.

הרב הוא חייב לעלות לתורה וגם מכבדים אותו בגלילת ספר שני משום 'מי שברך' של 'מתנת יד'.
 קדיש שאחר קריאת התורה בניגון 'אדיר הוא'.

מתנת יד ומוסף

'מתנת יד' – ראה בלוח המקביל לבני ארץ ישראל במנהגי שביעי של פסח.
 'אשרי' תחילתו וסופו, וכן הכנסת ספרי התורה בניגוני ימים נוראים. הרב בעצמו מניח את הספרים בתוך הארון.

ברכת כהנים נאמרת בניגון 'מתנת יד'.

קדיש 'תתקבל' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר.

מוצאי פסח

מאריכים ביותר ב'הוא רחום' ו'ברכו', ומכנים אותו: 'ברכו של חמץ' ('חמצדיגען ברכו').
לאחר קדיש 'תתקבל' סופרים את העומר ומבדילים בתוך בית הכנסת לפני 'עלינו'.

אסרו חג של פסח

אין אומרים תחנון ולא 'למנצה'.
בארץ ישראל: לפני הוצאת ספר התורה אומר הש"ץ 'א' ארך אפים' בניגון הימים שאין אומרים בהם תחנון, והקהל חוזר ואומרו אחריו.

פרשת שמיני

'לכה דודי' נאמר בניגוני שבתות רגילות ולא בניגון ספירה. בשחרית אין אומרים 'זולת'.
מחציתו הראשונה של הקדיש שאחר קריאת התורה, נאמרת בניגון מיוחד לחודש ניסן, ומחציתו השניה – בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש.
מפטירים 'ויוסף עוד דוד' ומסיימים במילים: 'כן דבר נתן אל דוד'.
אין מזכירים נשמות ואין אומרים 'מי שברך' לקהל.
מברכים החודש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: 'ראש חודש אייר יהיה ביום הששי וביום שבת קודש הבא עלינו לטובה'. הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף את בקשת 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליה, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרה בניגון 'הלכה ותוספות' ויש שנהגו בניגון 'לכה דודי' של שבתות הספירה, וממשיך בו בתחילת 'אשרי'.
קדיש 'תתקבל' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר.
במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.
אחר מנחה מתחילים לשנות פרקי אבות, ובשבת זו שונים פרק ראשון.

פרקי אבות

בשבתות בין פסח ושבעות שונים מידי שבת אחר מנחה פרק אחד.
בארץ ישראל: בין שבעות וי"ז בתמוז שונים מידי שבת שני פרקים.
בתוך לארץ: בשנה זו שיום טוב שני של שבעות חל בשבת שאין אומרים בה פרקים ואם כן יש רק חמש שבתות בין שבעות וי"ז בתמוז, נהגו בג' השבתות הראשונות שאחר שבעות לשנות שני פרקים בכל שבת, ובשתי השבתות שאחריהן לשנות שלושה פרקים בכל שבת.
אחר י"ז בתמוז אין שונים פרקים כלל.
לאחר הפרקים אומרים קדיש יתום.

אייר

א' דראש חודש אייר

בראש חודש אין אָבֵל עובר לפני התיבה בכל התפילות. בעל 'יארצייט' עובר.
בערבית ובשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון, אך לא מאריכים באמירת 'הוא רחום'.

ליל ראשון של ראש חודש לפני שמונה עשרה מכריזים: 'יעלה ויבא'.
 'אדון עולם' בניגון מיוחד.
 'הודו ו'אנא' שבהלל נאמרים בניגון 'לכה דודי' של ימי הספירה.
 אין הפסקה בין חצי קדיש למוסף. יש החולצים תפילין לפני הקדיש, ויש שחולצים אחר מוסף.
 בחזרת הש"ץ של מוסף, הש"ץ אומר את הקטע מ'לששון ולשמחה' עד 'ולסליחת עון' בניגון 'לכה דודי'
 של ימי הספירה, וממשיך בניגון יום חול.

פרשת תזריע-מצורע – ב' דראש חודש אייר

'לכה דודי' נאמר בניגוני שבתות רגילות ולא בניגון ספירה.
 בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים
 לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה.
 לפני תפילת העמידה של ערבית ליל שבת מכריזים: 'ראש חודש'.
 בשחרית אומר הש"ץ 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שקוראים בהן בשני ספרי תורה.
 אומרים יוצר של שבת וראש חודש 'אהינו אלהים אמת', אופן 'לך אלים' בניגון, נוסח 'אמת ויציב' הקצר
 והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אמונתך אמת'.
 'הודו ו'אנא' שבהלל נאמרים בניגון 'לכה דודי' של ימי הספירה.
 כהן קורא עד 'שבעת ימים שנית'.
 חצי קדיש אחרי קריאת התורה נאמר בניגון שבת וראש חודש.
 'מי שברך' לעולה השביעי נאמר אחרי הגבהת הספר הראשון. המגביה מוסר את הספר למכובד
 בהוצאת הספר השני.
 מפטירים הפטרת שבת ראש חודש 'השמים כסאי'.
 אין מזכירים נשמות.
 בעמידה של מוסף, בברכת 'אתה יצרת', בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן ראש חודש, אומרים: זָה
 קָרְבַּן שֶׁבֶת וְקָרְבַּן רֵאשִׁית חֹדֶשׁ קָאָמֹר.
 בסוף קדושה אחר עניית הקהל 'אני ה' אלהיכם', אומרים את הפיוט של שבת וראש חודש: 'אלהיכם
 יזריח'.
 'לדור ודור' נאמר בניגון שבת, 'הא הקדוש' – בניגון יום טוב, עד 'כאמור', 'וביום השבת' – בניגון שבת,
 עד 'זה קרבן שבת', ומ'קרבן ראש חודש כאמור, ובראשי חדשיכם' ממשיך בניגון יום טוב, 'ישמחו' –
 בניגון שבת, 'אלקיננו' עד 'לטובה ולברכה' – בניגון יום טוב, 'לששון ולשמחה' עד 'ולסליחת עון' – בניגון
 'לכה דודי' של ימי הספירה. 'כי בעמך' עד סוף העמידה – בניגון שבת.
 קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר.
 במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.
 אחר מנחה שונים פרק ב' של אבות.

תקופת האבלות

מנהגי אבלות של ימי הספירה מתחילים ביום ב' באייר ונמשכים עד שבועות, בהפסקת יום ל"ג בעומר.
 והתירו תספורת בערב שבועות.
 נישואין בימי הספירה אסורים עד שבועות, מלבד ראש חודש אייר ובי"ח בו הוא ל"ג בעומר.

פרשת אחרי מות-קדושים

'לכה דודי' נאמר בניגון המיוחד לימי הספירה.

בשחרית אומרים את נוסח 'אמת ויציב' הרגיל והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בנעימת עצב. אומרים זולת 'אזכרך דודי', תחילתה וסופה נאמרים בנעימה. כהן קורא עד 'כל קהל ישראל'. מפטירים 'הלא כבני'. ב'מי שברך' של קהל, אחר 'וצדקה לעניים', מוסיפים את המילים: 'וכל מי שיתענה שני וחמישי ושני'. אחר מנחה שונים פרק ג' של אבות.

תענית בה"ב

בתחילת חודש אייר מתענים תעניות בה"ב ומנהגן כמו בתעניות בה"ב של חודש מרחשון.

פסח שני

אומרים תחנון כרגיל.

פרשת אמור

'לכה דודי' נאמר בניגון המיוחד לימי הספירה. בשחרית אומרים את נוסח 'אמת ויציב' הרגיל והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בנעימת עצב. אומרים זולת 'אתה יהים', תחילתה וסופה נאמרים בנעימה. מפטירים 'והכהנים הלויים'. אחר מנחה שונים פרק ד' של אבות.

ל"ג בעומר

בשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. אין אומרים תחנון בשחרית אבל במנחה שלפניו ובמנחה בו ביום אומרים. יש שנהגו שאין האבל עובר לפני התיבה בכל תפילות ל"ג בעומר אף לא ל'אשרי' ול'מנצח'. בעל 'יארצייט' עובר. ל"ג בעומר הוא יומא דמפגרי ביה המלמדים ותלמידיהם, ואוכלים ושותים מעט יותר לשמחת היום. נמנעים מלהשתתף בהילולות לציון פטירת רשב"י ושאר צדיקי עולם.

פרשת בהר-בחוקתי

'לכה דודי' נאמר בניגון המיוחד לימי הספירה. בשחרית אומרים את נוסח 'אמת ויציב' הרגיל והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בנעימת עצב. אומרים זולת 'אחרי נמכר', תחילתה וסופה נאמרים בנעימה. כהן קורא עד 'איש אל אחתו'. לתוכחה קוראים לעלות לתורה בזה הלשון: "יעמוד מי שירצה". בתוכחה הקורא מנמיד את קולו מהפסוק 'ואם לא תשמעו' עד 'ואז ירצו את עונם' ומרים את קולו בפסוק 'וזכרת', מנמיד בפסוק 'והארץ' ומרים מ'ואף גם זאת' עד סופה של התוכחה. אחרי עלייתו, עושים לו 'מי שברך' בנוסח מיוחד בנוסף ל'מי שברך' הרגיל, ובשניהם מזכירים אותו בשמו.

בסיום הספר קורא הציבור כלפי המסיים את שתי המילים: "חֶזֶק וְנִתְחַזַּק", כלשון המקרא ודקדוקו בשמואל ב' יב (ולא שלוש מילים: "חזק חזק ונתחזק"), העולה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה, ורק הקורא בתורה חוזר על קריאה זו.

קדיש שאחר קריאת התורה, לפחות מחציתו השניה, נאמר בניגון נבחר לכבוד סיום הספר. הקריאה למפטייר מתחילה מ'וכל מעשר בקר'.

מפטיירים 'ה' עזי ומעזי'.

אחר מנחה שונים פרק ה' של אבות.

שבת לפני שבועות פרשת במדבר – 'שווארץ שבת' (שבת זכרון קהילות אשכנז שחרבו בגזירות תתנ"ו)

לכה דודי' נאמר בניגון המיוחד לימי הספירה.

בשחרית לפני חתימת ברכת 'אהבה רבה', אחר המילים 'וליחדך באהבה', אומרים את האהבה 'אותך כל היום' בנעימה ידועה, ואז אומרים את חתימת הברכה: 'בא"י הבוחר בעמו ישראל באהבה', בניגון שבת. הנוסח הנכון ללא שיבושי הצנזורה מופיע בתדפיס מיוחד, וכן באוצר פיוטי שבתות השנה 'השיר והשבח'.

נוסח 'אמת ויציב' הרגיל, ובשבת זו אין הש"ץ משמיע 'על הראשונים' בנעימה, אך מסיימו בניגון שבת, זולת 'אֵהִים בְּאֲזִינֵנו' בניגונה המיוחד.

מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, נאמרת בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש.

מפטיירים הפטרת ערב ראש חודש שחל בשבת 'ויאמר לו יהונתן מחר חודש'.

לאחר אמירת 'יקום פורקן' מזכירים נשמות בלחש מתוך ספר הזכרת נשמות המכונה 'ממורבוד'. תחילה קורא הש"ץ כנהוג בכל שבת את ההזכרה של שלושת הנפטרים האחרונים שהלכו לעולמם ושנרשמו בו, וכן את ההזכרה של שלושה נפטרים קודמים, לפי סדר הופעתם בספר. לאחר מכן מתחיל את ההזכרה המיוחדת לשבת זו, היינו את נשמות הרוגי הקהילות בגזירות תתנ"ו, גזירות ק"ט ושאר גזירות, וכן את נשמות גדולי החכמים הנזכרים בספר. אם ארוכה מאוד רשימת ההזכרות, יש המחלקים את קריאת ההזכרות, דהיינו שמלבד הש"ץ אומר אחר עמו על הבימה חלק מסדר ההזכרה בזמן שהש"ץ אומר את חלקו.

בגמר הזכרת נשמות אומר הש"ץ 'מי שברך' לקהל אף שלאחר מכן מברכים החודש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: 'ראש חודש סיון יהיה למחר ביום הראשון'. הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף את בקשת 'יחדשהו' בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליה, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרה בניגון שבועות (תחילת 'אקדמות'), וממשיך בו בתחילת 'אשרי'.

אחרי 'אשרי', עומד הקהל על רגליו והש"ץ אומר בנעימה עצובה 'אב הרחמים' והקהל אומר עמו בלחש. הנוסח הנכון הוא: וַיִּקְוֶם בְּיָמֵינוּ לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דָּם עֲבָדָיו הַשְּׂפוּדִי. (הנוסח המודפס קוצר בידי הצנזורה). אחר כך הש"ץ נוטל את ספר התורה ואומר 'יהללו' בניגון שבו מסיימין לומר 'אב הרחמים'. בשנה זו ש'שווארץ שבת' חלה בימים שאומרים בהם תחנון, אומר הש"ץ קדושה וקדיש 'תתקבל' בלא ניגון נבחר.

במנחה קריאת התורה מסתיימת ב'בן אהרן הכהן' לפני 'ויפקד'.

אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

אחר מנחה שונים פרק ו' של אבות.

בערבית של מוצאי שבת אין אומרים 'יהי נעם' ו'ואתה קדוש'.

סיון

ראש חודש סיון

בראש חודש אין אָבֵל עובר לפני התיבה בכל התפילות, אף לא בערבית של מוצאי שבת. בעל 'ארציט' עובר.

בליל ראש חודש לפני שמונה עשרה מכריזים: 'ראש חודש'.
'אדון עולם' בניגון מיוחד.

גם בשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.
'הודו' ו'אנא' שבהלל נאמרים בניגון שבועות (תחילת 'אקדמות').

אין הפסקה בין חצי קדיש למוסף. יש החולצים תפילין לפני הקדיש, ויש שחולצים אחר מוסף.
בחזרת הש"ץ של מוסף, הש"ץ אומר את הקטע מ'לששון ולשמחה' עד 'ולסליחת עון' בניגון שבועות, וממשיך בניגון יום חול.

בין ראש חודש סיון לשבועות

יש שנהגו שאין אָבֵל עובר לפני התיבה מפני שהם ימים שאין אומרים בהם תחנון. בעל 'ארציט' עובר.
מאריכים ב'ברכו' של ערבית ושחרית בניגון של מוצאי שבת.
אין אומרים תחנון.

בימים ב' וה' (גם כשחל בערב שבועות) לפני הוצאת ספר התורה אומר הש"ץ 'א' ארך אפים בניגון הימים שאין אומרים בהם תחנון, והקהל חוזר ואומר אחריו.

ערב שבועות

אין אומרים 'למנחה'.
אחר תפילת שחרית ואחר תפילת מנחה (וכשמתפללים סמוך לשקיעה, לפני מנחה), מזכירים בהכרזה לעשות עירוב תבשילין.
מחליפים את הפרוכת, המעילים, כסווי עמוד החזן והבימה באלה המיוחדים לחג.

עשבים ואילנות

לקראת יום טוב של שבועות, מקשטים את בית הכנסת בעשבים ומעמידים בו ענפי אילנות סרק.
ילדים קולעים מחרוזות בשלל צבעים מפרחים ריחניים (שנלקטו ממקומות שאין בהם חשש גול), מעטרים במ את ארון הקודש והבימה ומקשטים במ את פתחי בית הכנסת ובתי המגורים.
לעיתור ספרי התורה יש הקולעים כתרים מפרחים צבעוניים ומניחים אותם על ספרי התורה במקום כתרי הכסף ורימוני הכסף.
רבתינו הקפידו שלא לבטל מנהג קדמונים זה, לשמחת הרגל ולכבוד התורה.

נוסחי תפילה בחג

הנוסח בסוף 'והשיאנו' כבשבת: "וישמחו בך ישראל אוהבי שמך".
במוסף, בברכה האמצעית, ב'ומפני חטאינו': שְׁשַׁתְּלָחָה (ולא 'השלוחה'), ובקטע 'או"א מלך רחמן', הנוסח הוא: שׁוּבָה עִלְיָנוּ (ולא 'אלינו').

בחזרת הש"ץ של מוסף הנוסח הוא: **וְתַעֲרַב לְפָנֶיךָ עֵתִיךְנָנוּ (ולא 'ותַעֲרַב עֵלֶיךָ')**, וכן **הַשֵּׁב שְׂכִינְתְּךָ לְצִיּוֹן עִירְךָ (ולא בהשמטת המילה 'עירך')**.

ליל שבעות

בארץ ישראל: שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'.
אומרים מערבות 'וירד אביר'. (כל פיוטי שבעות דידן של יום א' הם גם במחזורי פולין-ליטא).
אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק: 'וידבר משה'.
קידוש עם ברכת 'שהחיינו'. 'עלינו'.
'יגדל' בניגון יום טוב.

תיקון ליל שבעות – 'שבעות לערנען'

נעורים כל הלילה ולומדים בחבורה את סדר 'תיקון ליל שבעות'.
ילדים גדולים משתתפים בלימוד זה.

בני החבורה יושבים סביב שולחן ובראשם הרב. כל אחד מהנוכחים, לסירוגין לפי סדר הישיבה, קורא בקול רם קטע מהתיקון, ושאר בני החבורה אומרים עמו בלחש. כשגמר הראשון את הקטע שלו, מתחיל היושב לימינו בקריאת הקטע הבא. וכן הלאה עד הסוף. הואיל והקטעים מרובים הם, חוזר כל אחד לקרוא בהגיע תורו כמה פעמים.

חלק התורה נקרא בטעמי המקרא, חלק הנביאים – בנגינת ההפטרה, חלק התהלים – בניגון אמירת תהלים בציבור, חלק המגילות – בניגון, שאר הכתובים – בנגינת ההפטרה (מלבד איוב ומשלי שאין לנו בהם מסורת נגינה), וחלק המשניות – בניגון לימוד תורה שבעל פה.
באמירת עשרת הדברות נוהגים לעמוד, ויש המקדימים לעמוד כמה פסוקים לפני כן, שלא להבדיל בין דברי תורה.

אבל אומר קדיש יתום בסיום התורה, וכן בנביאים וכן בכתובים. אחר גמר כל סדר משה סדרי משנה אומרים 'רבי חנניא בן עקשיא' וקדיש דרבנן, וכן אחר גמר כל חלק נוסף בסדר הלימוד, כפי שמצוין בספרי תיקון ליל שבעות.

בארץ ישראל: במגילת רות יש האומרים רק את שלושת הפסוקים הראשונים ושלושת הפסוקים האחרונים, מפני שבארץ ישראל קוראים את כולה בשחרית.
פסוקי מגילת איכה נאמרים בלחש. מזמורי התהלים נאמרים לסירוגין פסוק בפסוק.
יש מרבתינו שנמנעו מלומר את התחינות הקבליות והתפילה על תיקון כרת שבסוף הלימוד.
בכמה קהילות בגמר הלימוד נהגו לומר 'יגדל' ו'אדון עולם' בנגונים מיוחדים.
במהלך הלימוד עומדים לרשות הלומדים מאכלים ומשקאות. יש העורכים הפסקה להגשתם בין לימוד תורה שבכתב לתורה שבעל פה.

שחרית של שבעות

'אדון עולם' נאמר בניגון תחילת 'אקדמות'.
אחד המתפללים אשר ישן בלילה אומר את הברכות בקול רם מ'על נטילת ידיים' עד 'גומל חסדים טובים' וגם את ברכות התורה, ומכוין להוציא את המכוונים לצאת.
'ברוך שאמר' נאמר בניגון יום טוב.
ש"ץ פותח בנעימת יום טוב באמירת 'ה' בתעצומות'.

בארץ ישראל: את סוף 'ישתבח' החל מ'א' ההודאות' אומר הש"ץ בניגון המיוחד לימי 'מתנת יד' וממשיך בו את חצי הקדיש (ויש שממשיכים בניגון זה גם באמירת 'ברכו'). בקדיש זה כופלים 'לעילא ולעילא'.

בחוץ לארץ: את סוף 'ישתבח' החל מ'א' ההודאות' אומר הש"ץ בניגון תחילת 'אקדמות' וממשיך בו עד סוף חצי הקדיש.

אומרים יוצר 'אדון אמנני'; אופן 'ועתה בנינים'; נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אנכי שמעת'.

בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אורח חיים'. (במחזורי פולין-ליטא הן הקרובות לשחרית יום ב' דשבועות). אומרים 'א נא'.

בסדר 'אלוף מסובל' אומר הש"ץ סוף כל קטע בנעימה ידועה. הקהל מצטרף אל הש"ץ באמירת חצאי הפסוקים שבסוף כל קטע. הקטע המתחיל 'תעתועים המה' שובש מאוד בידי הצנזורה, נוסח הפייטן ללא שיבושי הצנזורה מופיע בתדפיס מיוחד וכן בספר 'מעריבים וקרובות'. בקטע האחרון, 'שכן רעך', פותח הש"ץ ב'קרוץ מחמר', ואומרו עד סופו בניגון נבחר. ומסיימים ש"ץ וקהל ביחד את הפסוק האחרון בניגון של הפסוקים.

בסוף הסילוק הש"ץ מתחיל בנעימה מ'חילי מעלה'.

ברכת כהנים של שחרית נאמרת בניגון תחילת 'אקדמות'.

בחוץ לארץ	בארץ ישראל
<p>הלל</p> <p>'הודו' ו'אנא' שבהלל, נאמרים בניגון תחילת 'אקדמות'.</p> <p>קדיש 'תתקבל' לאחר הלל נאמר בניגון נבחר.</p>	<p>הלל ומגילה</p> <p>פסוקי 'הודו' ו'אנא' ה' הושיעה נא' שבהלל נאמרים בניגון תחילת 'אקדמות'. קדיש 'תתקבל' נאמר בניגון מיוחד לקדיש שלפני קריאת מגילה במועד, ויש שמתחילים בניגון זה כבר מ'אנא' ה' הצליחה נא' ובאותו ניגון מסיים הש"ץ את הברכה החל מהמילים 'כי לך טוב להודות', ובו ממשיך ואומר קדיש 'תתקבל'.</p> <p>לפני הוצאת ספרי התורה קוראים מגילת 'רוח' בברכה מתוך מגילה של קלף. אין מברכים 'שהחינו'. ובמקום בו נוהגים שהציבור כולו קורא את המגילה מתוך מחזורים מודפסים, אין מברכים עליה כלל. אחר הקריאה אומרים קדיש יתום.</p>

אקדמות וקריאת התורה

הוצאת ספרי התורה בניגוני יום טוב.

יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבנו של עולם' ('רבון העולם').

בארץ ישראל: שרים 'על הכל' לסירוגין הש"ץ והקהל.

'אקדמות' אומרים אחר קריאת פסוק ראשון בתורה. בעת אמירת 'אקדמות' מכסים את ספר התורה. העולה לתורה אינו אומר 'אקדמות' כלל, לא את תרוזי הש"ץ ולא את חרוזי הציבור, משום הפסק ברכה שלו. על פי גדולי פוסקי אשכנז ראוי לקורא בתורה להמנע מלומר 'אקדמות' בעצמו ולהניח לאיש זולתו לאומר, שהוא כדמות המתורגמן.

רביעי נחשבת לעליה חשובה, בגלל קריאת עשרת הדברות שבה, ויש מקומות שהיא נמכרת בפני עצמה, ויש שמעלים בה את הרב או תלמיד חכם אחר.

אין אומרים 'ארכי'.

נהגו לעמוד בשעת קריאת עשרת הדברות. יש המקדימים לקום כמה פסוקים לפני כן כדי שלא להבדיל בין דברי תורה, ולפיכך נהגו שאין עושים 'אנכי' תחלת פרשה.
 עשרת הדברות קוראים בטעם עליון. כשאומר הקורא את המלה 'לאמר' שלפניהן, מאריך בנגינה, פרשת 'אנכי' נקראת בקול רם. הקורא מאריך בנגינה בסיומי הפסוקים שלפני הדברות (לפי 'דברי קהלת' היינו: 'מצותי', 'לשוא' השניה, 'ויקדשהו', 'לך', 'תרצח', 'תנאף', 'תגנב', 'שקר').
 חצי קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בניגון תחילת 'אקדמות'.
 'מי שברך' לעולה האחרון בספר הראשון נאמר אחר הגבהתו. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני.
 להפטר 'מרכבה דחזקאל' קוראים את הרב או תלמיד חכם אחר (בארץ ישראל הרב הוא חיוב גם משום 'מי שברך' של 'מתנת יד').

בארץ ישראל

ב'מי שברך' לעולי התורה מוסיפים: 'לכבוד התורה ולכבוד הרגל', 'ויזכהו לעלות לרגל עם כל ישראל אחיו'.
 מכבדים את הרב בגלילת ספר שני משום 'מי שברך' של 'מתנת יד'.

מתנת יד

הרב הוא הש"ץ עד סוף הכנסת ספרי התורה.
 לאחר ההפטר מברכים עבור 'מתנת יד'. אחד מראשי הקהל אוזח ספר תורה בידו ומברך את הרב ב'מי שברך' של 'מתנת יד', ואחר כך אוזח הרב את ספר התורה ומברך ב'מי שברך' של 'מתנת יד' את כל הקהל. (המעוה שכל אחד קיבל על עצמו לתת כמתנת יד עבור לומדי תורה ועניי ארץ ישראל וירושלים, נאספות אחר חג ונשלחות ליעדן).
 אין אומרים 'זיכור' ברגלים, כי אסור לעורר עצב בימי חיוב דאורייתא של שמחה, כמבואר בראשונים. המורגלים לאומרו כמנהג פולין-ליטא, יכולים לאומרו בשעת אמירת 'מי שברך' של 'מתנת יד'.
 הכנסת ספרי התורה, כולל 'אשרי' ו'תהילת ה' ידבר', בניגוני ימים נוראים. הרב בעצמו מניח את הספרים בתוך הארון.

מוסף של שבועות

בחזרת הש"ץ אומרים אזהרות 'אתה הנחלת'.
 אחר האזהרות הש"ץ אומר 'או שש מאות' בניגון 'בראש השנה יכתבון'.
 ברכת כהנים **בארץ ישראל**: בניגון 'מתנת יד'; **בחוף לארץ**: בניגון תחילת 'אקדמות'.
 קדיש 'תקבל' בניגון נבחר.

מנחה של יום טוב וקבלת שבת

'אשרי' ו'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, ושתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ והקדושה – בניגון יום חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תקבל' – בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.
 סדר קבלת שבת נאמר בשלמות, כבכל שבתות השנה.

בארץ ישראל**פרשת נשא – אסרו חג של שבועות**

אין אומרים 'במה מדליקין' ו'אמר רבי אלעזר' משום מוצאי יום טוב. כהן קורא עד 'בן אהרן הכהן' לפני 'ויפקד'. רביעי נחשבת לעליה חשובה, בגלל קריאת ברכת כהנים שבסופה, ויש מקומות שהיא נמכרת בפני עצמה, ויש שמעלים בה את הרב. בברכת כהנים, הקורא מאריך בניגונה במילים 'אמור להם' וקורא את שלושת הפסוקים של הברכה בהרמת קול. מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, נאמרת בניגון נבחר מחמת אסרו חג. מפטירים 'ויהי איש אחד' ומסיימים במילים: 'ובין אשתאל'. אין מזכירים נשמות. קדיש 'תתקבל' אחרי מוסף בניגון נבחר. במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף. אחר מנחה שונים פרקים א'-ב' של אבות.

בחוץ לארץ**ליל שני של שבועות בשבת**

אין שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'. אומרים מערבות 'אֱלֹהִים ה' (רק במחזורי אשכנז המובהקים). בברכת 'השכיבנו' אומרים את הביכור 'אשריך ישראל'. אחר 'השכיבנו' אומרים 'ושמרו' ולאחריו את הפסוק 'וידבר משה'. אחר העמידה אומרים 'ויכלו' וברכת מעין שבע. כשהש"ץ מגיע ל'קנה שמים וארץ', מוסיפים את הפיוט, 'יום שבת זכור' בניגון. אין אומרים 'במה מדליקין' ו'אמר רבי אלעזר'. קידוש עם ברכת 'שהחיינו'. עלינו. 'יגדל' בניגון יום טוב.

שחרית יום שני של שבועות בשבת

'אדון עולם' נאמר בניגון תחילת 'אקדמות'. הש"ץ מתחיל בנעימת יום טוב באמירת 'הא' בתעצומות'. את סוף 'ישתבח' החל מ'א' ההודאות' אומר הש"ץ בניגון המיוחד לימי 'מתנת יד' וממשיך בו את חצי הקדיש (ויש שממשיכים בניגון זה גם באמירת 'ברכו'). בקדיש זה כופלים 'לעילא ולעילא'. אומרים יוצר 'אילת אהבים', אופן 'ועתה בנים'. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אנכי גדול בנועדים' (במחזורי אשכנז המובהקים). בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'ארץ מטה ורעשה' (במחזורי פולין-ליטא הן הקרובות לשחרית א' דשבועות). אומרים 'אנא'. בסדר המתחיל 'ובכן ה' קנני ראשית דרכו', השמיטו המדפיסים כמה שורות בקטעים המתחילים באותיות ע"ן עד רי"ש. נוסח הפיוט המלא מופיע בקובץ מיוחד של 'מכון מורשת אשכנז'. ברכת כהנים בניגון תחילת 'אקדמות'. אין אומרים תחינות בברכת כהנים מחמת השבת.

בחוף לארץ

פסוקי ה'ודו' ו'אנא ה' הושיעה נא' נאמרים בניגון תחילת 'אקדמות'. קדיש 'תתקבל' נאמר בניגון מיוחד לקדיש שלפני קריאת מגילה במועד, ויש שמתחילים בניגון זה כבר מ'אנא ה' הצליחה נא' ובאותו ניגון מסיים הש"ץ את הברכה החל מהמילים 'כי לך טוב להודות', ובו ממשיך ואומר קדיש 'תתקבל'.

מגילה וקריאת התורה בשבת

לפני הוצאת ספרי התורה קוראים מגילת 'רות' בברכה מתוך מגילה של קלף. אין מברכים 'שהחיינו'. ובמקום בו נוהגים שהציבור כולו קורא את המגילה מתוך מחזורים מודפסים, אין מברכים עליה כלל. אחר הקריאה אומרים קדיש יתום.

הוצאת ספרי התורה בניגוני יום טוב. בהוצאתם בשבת אין אומרים י"ג מידות ותחינת 'רבונו של עולם' ('רבונו העולם').

שרים 'על הכל' לסירוגין הש"ץ והקהל.

קורים 'עשר תעשר' לשבעה קרואים.

ב'מי שברך' לעולי התורה מוסיפים: 'לכבוד התורה ולכבוד הרגל', ויזכהו לעלות לרגל עם כל ישראל אחיו.

הרב הוא חיוב לעלות לתורה משום 'מי שברך' של 'מתנת יד', ולכן אף מכבדים אותו בגלילת ספר שני.

מתחילים את ההפטר מהפסוק 'תפלה לחבקוק הנביא'.

בהפטרה אין אומרים 'ציב פתגם'.

הרב הוא הש"ץ מ'יקום פרקן' עד סוף הכנסת ספרי התורה.

אין מזכירים נשמות.

בסוף 'מי שברך' לקהל של שבת לפני המילים 'עם כל ישראל אחיהם', מוסיף הש"ץ: 'ויזכם לעלות לרגל'.

אומרים 'מי שברך' של 'מתנת יד', כפי הסדר המפורט בקטע המקביל לבני ארץ ישראל ביום ראשון של שבועות.

הכנסת ספרי התורה, כולל 'אשרי' ו'תהילת ה' ידבר', בניגוני ימים נוראים. הרב בעצמו מניח את הספרים בתוך הארון.

מוסף יום שני של שבועות בשבת

בעמידה בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן החג אומרים: זֶה קִרְבְּן שִׁבְתְּךָ וְזֶה קִרְבְּן יוֹם חַג הַשְּׁבִיעוֹת קָאָמֹר.

בחזרת הש"ץ אומרים את האזהרות 'אזהרת ראשית'. אחר האזהרות אומר הש"ץ 'אז שש מאות' בניגון 'בראש השנה יכתבון'.

ברכת כהנים נאמרת בניגון מתנת יד.

קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר.

מנחה יום שני של שבועות בשבת

'אשרי' ו'ובא לציון' וחצי הקדיש שאחריהם נאמרים בניגון שבת.

קריאת התורה מסתיימת ב'בן אהרן הכהן' לפני 'ויפקד'.

חצי הקדיש לפני העמידה – בניגון יום חול.

בחוף לארץ

שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ והקדושה – בניגון יום חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון שבת; קדיש 'תתקבל' – בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.
 אין אומרים פרקי אבות בשבת זו.

מוצאי שבת (ויום טוב בחוף לארץ) וימי התשלומים

מזמרים 'לדוד ברוך' ולמנצח בנגינות'. מאריכים באמירת 'והוא רחום' ו'ברכו' ככל מוצאי שבת. אומרים 'ויהי נועם'. 'ויתן לך', מבדילים ואומרים 'שיר המעלות' בנעימה. למחרת אסרו חג עד סוף ימי התשלומים אומרים תחנון.

בחוף לארץ	בארץ ישראל
<p>אסרו חג של שבועות</p> <p>יש שנהגו שאין אב"ל עובר לפני התיבה בכל תפילות אסרו חג מפני שאין אומרים בו תחנון ולמנצח'. בעל 'יארצייט' עובר. בשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. אין אומרים תחנון ולא 'למנצח'.</p> <p>פרשת נשא</p> <p>כהן קורא עד 'בן אהרן הכהן' לפני 'ויפקד'. רביעי נחשבת לעליה חשובה, בגלל קריאת ברכת כהנים שבסופה, ויש מקומות שהיא נמכרת בפני עצמה, ויש שמעלים בה את הרב. בברכת כהנים, הקורא מאריך בנגינה במילים 'אמור להם' וקורא את שלושת הפסוקים של הברכה בהרמת קול. מפטירים 'ויהי איש אחד' ומסיימים במילים: 'ובין אשתאל'. אחר מנחה שונים פרקים א'-ב' של אבות.</p> <p>פרשת בהעלתך</p> <p>את פסוקי המסעות קוראים בניגון מיוחד. חמישי קורא עד 'ויסעו', ששי – עד 'את רוחו עליהם'. מפטירים 'רני ושמחי' ומסיימים במילים: 'חן חן לה'. אחר מנחה שונים פרקים ג'-ד' של אבות.</p>	<p>פרשת בהעלתך</p> <p>את פסוקי המסעות קוראים בניגון מיוחד. חמישי קורא עד 'ויסעו', ששי – עד 'את רוחו עליהם'. מפטירים 'רני ושמחי' ומסיימים במילים: 'חן חן לה'. אחר מנחה שונים פרקים ג'-ד' של אבות.</p> <p>פרשת שלח</p> <p>לוי קורא עד 'יכל נובל לה', שלישי – עד 'מאד מאד', רביעי – עד 'את כל הארץ', חמישי – עד 'ריח ניחח לה', ששי – עד 'הגר אתכם'. מפטירים 'וישלח יהושע'. אחר מנחה שונים פרקים ה'-ו' של אבות.</p>

פרשת קרח בארץ ישראל / שלח בחוף לארץ

בארץ ישראל: שלישי קורא עד 'ביד משה לוי'. מפטירים 'ויאמר שמואל אל העם'.

בחוץ לארץ: לוי קורא עד 'יכל נוכל לה', שלישי – עד 'מאד מאד', רביעי – עד 'את כל הארץ', חמישי – עד 'ריח ניחח לה', ששי – עד 'הגר אתכם'. מפטירים 'וישלח יהושע'.
מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, נאמרת בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש.
אין מזכירים נשמות ואין אומרים 'מי שברך' לקהל.
מברכים החודש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חודש תמוז יהיה ביום השני וביום השלישי". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף את בקשת 'יחדשהו' בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליה, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרה בניגון נבחר ויש שנהגו בניגון 'לכה דודי' של ימי בין המצרים, וממשיך בו בתחילת 'אשרי'.
בארץ ישראל: במנחה לוי קורא עד 'לחוקת עולם'. אחר מנחה שונים פרקים א'-ב' של אבות.
בחוץ לארץ: אחר מנחה שונים פרקים ה'-ו' של אבות.

תמוז

ראש חודש תמוז

בראש חודש אין אָבֵל עובר לפני התיבה בכל התפילות. בעל 'יארצייט' עובר. בערבית ובשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון, אך לא מאריכים באמירת 'הוא רחום'.
בליל א' דראש חודש לפני שמונה עשרה מכריזים: 'יעלה ויבא'; בליל ב' דראש חודש מכריזים: 'ראש חודש'.
'אדון עולם' בניגון מיוחד.
'הודו' ו'אנא' שבהלל נאמרים בניגון 'לכה דודי' של ימי בין המצרים.
אין הפסקה בין חצי קדיש למוסף. יש החולצים תפילין לפני הקדיש, ויש שחולצים אחר מוסף. בחזרת הש"ץ של מוסף, הש"ץ אומר את הקטע מ'לששון ולשמחה' עד 'ולסליחת עון' בניגון 'לכה דודי' של ימי בין המצרים, וממשיך בניגון יום חול.

בחוף לארץ	בארץ ישראל
<p>פרשת קרח</p> <p>שלישי קורא עד 'ביד משה לו'. מפטירים 'ויאמר שמואל אל העם'. במנחה, לוי קורא עד 'לחוקת עולם'. אחר מנחה שונים פרקים א'-ב'-ג' של אבות.</p> <p>פרשת חוקת-בלק</p> <p>כהן קורא עד 'אל כלי'. מפטירים 'והיה שארית יעקב'. אחר מנחה שונים פרקים ד'-ה'-ו' של אבות.</p>	<p>פרשת חוקת</p> <p>מפטירים 'ויפתח הגלעדי' ומסיימים במילים: 'מפני בני ישראל'. אחר מנחה שונים פרקים ג'-ד' של אבות.</p> <p>פרשת בלק</p> <p>מפטירים 'והיה שארית יעקב'. אחר מנחה שונים פרקים ה'-ו' של אבות.</p>

שבעה עשר בתמוז

ביום זה מתחיל הש"ץ לנגן את ניגוני התפילה המיוחדים לימי בין המצרים (ראה להלן).
עוטפים את ספר התורה במעיל שחור עד אחרי קריאת התורה של מנחה, שאז מחזירים את המעיל הרגיל.

אומרים סליחות בברכת 'סלח לנו' של חזרת הש"ץ אחר המילים 'כי פשענו'. סדר הסליחות הוא כמנהג אשכנז המובהק.

את הפזמון 'שעה נאסר' אומר הש"ץ בנעימה מיוחדת. אחר אומרו את החרוז הראשון חוזר עליו הקהל באותה נעימה. הש"ץ ממשיך בניגון לומר את שאר החרוזים והקהל עמו בקול נמוך. בסופו חוזר הקהל לומר את הקטע הראשון בקול רם ובנעימה.

לפני ברכת 'רפאנו' אומר הש"ץ ברכת 'עננו'. יש מקומות שהש"ץ מסיימו בניגון 'שומע תפלה'.
'אבינו מלכנו' ניתקן לאמירה בעשרת ימי תשובה בלבד, ואין אומרים אותו בתעניות ציבור בשאר ימות השנה.

אחר נפילת אפים אומרים 'שומר ישראל', שהוא פיוט הנועד לימי תענית ציבור בלבד. הש"ץ אומר כל חרוז של 'שומר ישראל' בנעימת תענית ציבור, והציבור חוזר עליו באותה נעימה.

לפני הוצאת ספר התורה אומר הש"ץ 'א' ארך אפים' בניגון הפזמון 'שעה נאסר', והקהל חוזר ואומרו אחריו.

במנחה, קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא הזכרת שמו, במילים: "יעמוד מפטיר".

'עננו'. 'שים שלום' במקום 'שלוש רב'. 'רבון העולמים' של תענית.

בארץ ישראל: הכהנים עולים לדוכן. **בחוצ לארץ:** הש"ץ אומר 'או"א ברכנו'.

אין אומרים 'אבינו מלכנו', ולא 'שומר ישראל'.

בין המצרים

הש"ץ אומר 'אדון עולם' בניגון מיוחד לימי חול של בין המצרים, והניגון יורד במילים: 'ה' לי ולא אירא', וכן יורד הניגון במילים 'על נטילת ידים', 'מלך מהולל בתשבחות', 'אמן ואמן'.

את המילים 'הבוחר בעמו ישראל באהבה' אומר בניגון טעמי איכה.

בחזרת הש"ץ של שחרית ומנחה יורד הניגון במילים: 'מגן אברהם', 'מחיה המתים', 'וקרא זה אל זה ואמר', 'לעומתם ברוך יאמרו'. את ברכת 'ולירושלים עירך' כולה אומר בניגון ידוע של קינות, ואת חתימת הברכה – בניגון טעמי איכה. גם בסוף שלוש הברכות האחרונות יורד הניגון, אולם במלה אחרונה של רצה ו'שים שלום' דהיינו 'לציון ו'בשלום', הניגון שוב עולה.

בשני וחמישי, אחר נפילת אפים באמירת 'השם אלהי ישראל', את הקטעים הנאמרים בקול מסיימים בניגון יורד. לפני הוצאת ספר התורה אומר הש"ץ 'א' ארך אפים' בניגון הפזמון 'שעה נאסר', והקהל חוזר ואומרו אחריו. סוף חצי קדיש שאחר קריאת התורה מסתיים בניגון יורד.

במנחה של ערב שבת וערב ראש חודש, בה אין אומרים תחנון, נעימת חזרת הש"ץ היא כבכל ימות השנה.

פרשת פינחס

לכה דודי' נאמר בניגון מיוחד לשבתות בין המצרים.

בשחרית אומרים את נוסח 'אמת וציב' הרגיל. הש"ץ אומר בנעימת עצב ידועה 'על הראשונים' עד 'זולתך', אומרים זולת 'אל א חי ארנן', תחילתה וסופה נאמרים בנעימה. החרוז החוזר הוא 'אל תחרש א', (ולא 'אל דמי לך').

מפטירים 'דברי ירמיהו' (נדפס בפרשת מטות).

משבת זו והלאה, אין שונים פרקי אבות אחר מנחה.

פרשת מטות-מסעי

לכה דודי' נאמר בניגון מיוחד לשבתות בין המצרים. בשחרית אומרים את נוסח 'אמת ויציב' הרגיל. הש"ץ אומר בנעימת עצב ידועה 'על הראשונים' עד 'זולתך', אומרים זולת 'אריות הדיחו', תחילתה וסופה נאמרים בנעימה. כהן קורא עד 'בית אביה'. את פסוקי המסעות בפרשת מסעי קוראים בניגון מיוחד. בסיום הספר קורא הציבור כלפי המסיים את שתי המילים: "חֶזֶק וְנִתְחַזַּק", כלשון המקרא ודקדוקו בשמואל ב', יב (ולא שלוש מילים: "חזק חזק ונתחזק"), העולה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה, ורק הקורא בתורה חוזר על קריאה זו. קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בניגון נבחר לכבוד סיום הספר ויש המתחילים בניגון רק מ'יתברך' שיש לו ניגון מיוחד לשבת ברכת החודש. הקריאה למפטיר מתחילה מ'כאשר'. מפטירים 'שמעו דבר ה' ומסיימים במילים: 'אלוף נעורי אתה'. אין מזכירים נשמות ואין אומרים 'מי שברך' לקהל. מברכים החודש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חודש אָב יהיה ביום הרביעי". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף את בקשת 'יחדשהו' בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליה, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרה בניגון 'אלי ציון' וממשיך בו בתחילת 'אשרי'.

מנחם אב

ערב ראש חודש אב

במנחה של ערב ראש חודש, בה אין אומרים תחנון, נעימת חזרת הש"ץ היא כבכל ימות השנה.

ראש חודש אב

בראש חודש אין אָבֵל עובר לפני התיבה בכל התפילות. בעל 'יארצייט' עובר. בערבית ובשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון, אך לא מאריכים באמירת 'הוא רחום'. בליל ראש חודש לפני שמונה עשרה מכריזים: 'ראש חודש'. נעימת התפילה בשחרית ומנחה היא כבכל ימות השנה, בלא ניגוני ימי בין המצרים. יש שנהגו לומר 'אדון עולם' בניגון ימים נוראים, עם ירידת הניגון בסוף כל חרוז שני. 'הודו' ו'אנא' שבהלל נאמרים בניגון 'אלי ציון'. חצי קדיש אחרי קריאת התורה בניגון המיוחד לשבת חזון ולראש חודש אב. באותו ניגון אומר הש"ץ במוסף את הקטע מ'לששון ולשמחה' עד 'ולסליחת עון' ומשם ממשיך בניגון יום חול. אין הפסקה בין חצי קדיש למוסף. יש החולצים תפילין לפני הקדיש, ויש שחולצים אחר מוסף.

שבת חזון – 'שווארץ שבת'

לובשים בגד חול בשבת חזון כדי לעשות היכר לאבלות, והקפידו על כך גדולי הפוסקים רבותינו שבאשכנז. אם בלבוש חליפה של חול כבר נעשה היכר, ניתן ללבוש את כל השאר – כובע, חולצה, נעלים – של שבת. 'לכה דודי' נאמר בניגון 'אלי ציון', וממשיכים בה באמירת 'מזמור שיר ליום השבת' ו'ה' מלך'. הפסוק האחרון, 'עדותיך נאמנו', נאמר בניגון שבת.

יש נוהגים ש"ץ אומר 'מגן אבות' בניגון עצוב מיוחד.

בשחרית אומרים 'אדון עולם' בניגון יום הכפורים, אלא שכל חרוז שני מסתיים בירידת ניגון. 'ברוך שאמר' נאמר בניגון פשוט. אין מאריכים ב'הכל יודוך' וב'א' אדון' אלא אומרים את הכל באמירת סירוגין. הש"ץ אומר את הקטע מ'לא אשר שבת' עד 'ביום שבת קודש' בניגון מיוחד של עצב, וב'שמך ה' אלהינו' חוזר לניגון שבת.

לפני חתימת ברכת 'אהבה רבה', אחר המילים 'וליחדך באהבה', אומרים את האהבה 'אותך כל היום' בנעימה ידועה, ואז אומרים את חתימת הברכה: 'בא"י הבוחר בעמו ישראל באהבה', בניגון שבת. הנוסח הנכון ללא שיבושי הצנזורה מופיע בתדפיס מיוחד וכן באוצר פיוטי שבתות השנה 'השיר והשבח'. נוסח ברכת 'אמת ויציב' הרגיל, ובשבת זו אין הש"ץ משמיע 'על הראשונים' בנעימה אך מסיימו בניגון שבת, ומתחיל זולת 'להים באזנינו' בניגונה המיוחד.

בקריאת התורה מתחילים לקרוא ללוי מהפסוק 'איכה אשא', בניגון הרגיל ולא בניגון איכה.

חצי קדיש אחר קריאת התורה נאמר בניגון מיוחד לראש חודש אב ולשבת חזון.

מפטירים 'חזון ישעיהו'. הרב קורא את ההפטרה בניגון 'איכה', ומהפסוק 'לכן נאם האדון' עד סוף ההפטרה אומר בניגון טעמי ההפטרה. את הפסוק האחרון של ההפטרה 'ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה' אומר הקהל בקול רם, ואחר כך המפטיר.

לאחר אמירת 'יקום פורקן' מזכירים נשמות בלחש מתוך ספר הזכרת נשמות המכונה 'ממורבנד'. תחילה קורא הש"ץ כנהוג בכל שבת את ההזכרה של שלושת הנפטרים האחרונים שהלכו לעולמם ושנרשמו בו, וכן את ההזכרה של שלושה נפטרים קודמים, לפי סדר הופעתם בספר. לאחר מכן מתחיל את ההזכרה המיוחדת לשבת זו, היינו את נשמות הרוגי הקהילות בגזירות תתנ"ו, גזירות ק"ט ושאר גזירות, וכן את נשמות גדולי החכמים הנזכרים בספר. אם ארוכה מאוד רשימת ההזכרות, יש המחלקים את קריאת ההזכרות, דהיינו שמלבד הש"ץ אומר אחר עמו על הבימה חלק מסדר ההזכרה בזמן שהש"ץ אומר את חלקו.

בגמר הזכרת נשמות אומר הש"ץ 'מי שברך' לקהל ולאחר מכן אומרים 'אשרי'. אחרי 'אשרי' עומד הקהל על רגליו והש"ץ אומר בנעימה עצובה 'אב הרחמים' והקהל אומר עמו בלחש. הנוסח הנכון הוא: וַיִּקְוֶם בְּיָמֵינוּ לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דָּם עֲבָדָיו הַשְּׂפוּדָה (הנוסח המודפס קוצר בידי הצנזורה). אחר כך הש"ץ נוטל את ספר התורה ואומר 'היללו' בניגון שבו מסיימן לומר 'אב הרחמים'.

במוסף אין אומרים את הקדושה בניגון מלבד המילים 'הוא ישמיענו' עד 'כתוב לאמר', שאומרם הש"ץ בניגון חצי הקדיש שאחר קריאת התורה של שבת זו.

במוצאי שבת מבדילים בבית הכנסת ואף נותנים לנערים לשתות כבכל מוצאי שבת, ואם אין שם קטן ישתה המבדיל בעצמו.

שיר המעלות אחרי הבדלה נאמר בלי ניגון.

יש מסירים את הכתרים והרימונים מעל ספרי התורה.

ליל תשעה באב

במנחה של ערב תשעה באב, נעימת חזרת הש"ץ היא כבכל ימות השנה.

מהפכים את הפרוכת, המפות והמכסאות (ואין מסירים אותם), ומסירים את החלק העליון והנפרד של הפרוכת ('כפורת').
 עוטפים במעיל שחור את ספר התורה שקוראים ממנו למחרת היום.
 מכבים את הרוב המכריע של האורות לפני 'והוא רחום'.
 אין אומרים 'שיר המעלות' וחצי קדיש לפני ערבית אף כשמתפללים אחר צאת הכוכבים.
 יש שהקפידו שאָבֵל אינו עובר לפני התיבה בכל תפילות תשעה באב.
 ש"ץ מתפלל בלי עטיפת טלית.
 מתפללים בקול נמוך דרך אבל, וכל מה שהש"ץ אומר בקול יש לו ניגון ידוע מיוחד לתשעה באב, עצוב ונמוך מאוד.
 יש עומדים בתפילה עד קריאת 'איכה'.
 אחר שמונה עשרה אומרים קדיש שלם בלא 'תתקבל'.
 הש"ץ יושב על מדרגה שלפני ארון הקודש, והקהל על הקרקע או על מושבים נמוכים.
 אם הש"ץ קורא מתוך מגילה של קלף מברך עליה לפני הקריאה.
 בכל פרק ופרק מרים הש"ץ קולו יותר מקודמו.
 כשמגיע הש"ץ לפסוק 'השיבנו' מקדים הקהל ואומר בקול רם, והש"ץ חוזר עליו, ואומר 'כי אם' עד 'עד מאד', וחוזר הקהל לומר את הפסוק 'השיבנו' ואחריו הש"ץ.
 ש"ץ אומר את הקינות בקול ובניגוניהם, והציבור אומרן עמו בקול נמוך.
 מדלגים את הקינה השניה, 'בליל זה יבכיון'.
 אחר הקינות עומדים ואומרים 'ואתה קדוש' בקול נמוך. קדיש שלם בלא 'תתקבל'. 'עלינו'.
 יוצאים מבית הכנסת בלי אמירת שלום.

שחרית בתשעה באב

אחת מחמש ההשכמות.
 בשחרית אין מדליקים אור או נרות.
 התפילה כולה נאמרת בקול נמוך דרך אבלות, וכל מה שהש"ץ אומר בקול יש לו ניגון ידוע מיוחד לתשעה באב, עצוב ונמוך מאד. אין הש"ץ משמיע את ניגוני ימי בין המצרים.
 סדר ברכות השחר הוא כבכל יום ואין משמיטים מהן את ברכות 'שעשה לי כל צרכי' ו'עוטר ישראל'.
 אף הש"ץ אינו מתעטף בטלית.
 בחזרת הש"ץ אומרים את הקרובות 'אאביך', והש"ץ אומר 'עננו'.
 הש"ץ אומר 'או"א ברכנו' אבל אין הכהנים עולים לדוכן.
 אחר חזרת הש"ץ, חצי קדיש. לפני הוצאת ספר התורה אומר הש"ץ 'א' ארך אפים' בקול נמוך, והקהל חוזר ואומר אחריו.
 עולים לתורה בלא טלית, ומברכים את ברכת התורה בקול עצוב. לפני ברכת התורה מברכים בלחש את ברכת: 'ברוך דיין האמת', ויש המברכים אותה בשם ומלכות.
 קוראים בתורה בקול נמוך ועצוב בלא טעמים. אין מברכים את העולים ב'מי שברך', ואין הם אומרים 'יישר כח' למכבדם לעלות.
 לישראל קוראים לעלות לתורה בלא הזכרת שמו אלא בקריאה: 'יעמוד מפטיר'.
 קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בנעימת עצב.
 את ההפטרה בשחרית קוראים בקול נמוך ועצוב בלא טעמים (אף לא בטעמי איכה), כמו בקריאת התורה.
 יושבים על הקרקע ואומרים קינות, והש"ץ יושב על מדרגה שלפני ארון הקודש.

כל קינה וקינה נאמרת בקול מתחילתה ועד סופה, בניגונים נבחרים עצובים, על ידי אנשי הקהל, בזה אחר זה, כל אחד בתורו קינה אחת או יותר. יש קינות שיש להן ניגון מיוחד, והשאר בניגוני קינה רגילים. יש קהילות בהן הש"ץ מקונן את י"ז הקינות הראשונות. הקהל אומר כל קינה בקול נמוך יחד עם המקונן בקול רם. מדלגים את הקינה 'ארזי הלבנון', ואומרים במקומה 'אלי ציון' בניגונה הידוע, בשיבה. אחר 'אלי ציון' מתחילים לומר את הציונים. הציון השני נאמר על ידי החשוב שבקהל. בסוף הקינות אומרים את החרוז 'עד אנה בכיה'. הקינה 'אז בחטאנו' נאמרת בנגון 'אלי ציון'. ש"ץ עומד ואומר 'אשרי' ו'ובא לציון' (בלא הפסוק 'ואני זאת בריתי'), קדיש שלם בלא 'תתקבל'. אומרים 'קרבו גויים'. קדיש יתום. 'עלינו'. אין אומרים שיר של יום ו'שיר מזמור לאסף'. אין קוראים 'איכה' בציבור. אחר יציאת בית הכנסת הולכים לבית קברות, מסבבים אותו, ואין מתפללים בו. אחרי שחרית, השמש מעביר את המעיל השחור לספר תורה שקוראים בו במנחה.

ברית מילה בתשעה באב

אם יש ברית מילה בתשעה באב, אחר גמר אמירת הקינות מדליקים את נרות המילה ומלים את התינוק.

מנחה בתשעה באב

מתעטפים בטלית ומניחים תפילין. הש"ץ וחשובי הקהל מברכים עליהם בקול רם. אומרים שיר של יום ו'שיר מזמור לאסף' שלא נאמרו בשחרית, ולאחריהם קדיש יתום, ופותחים באמירת 'אשרי'. מעלים לתורה את שלושת עולי התורה של שחרית ומברכים אותם ב'מי שברך'. קוראים בתורה בטעמי המקרא הרגילים, והעולים לתורה מברכים את ברכותיה בניגון הרגיל של כל השנה.

לישראל קוראים לעלות לתורה בלא הזכרת שמו אלא בקריאה: 'יעמוד מפטיר'. אחרי קריאת התורה עוטפים את ספר התורה במעיל של כל השנה. ויש שעתה מחזירים את הכתרים והרימונים לספרי התורה.

אומרים 'נחם', 'עננו', 'שים שלום' במקום 'שלום רב', ו'רבון' של תענית. חזרת הש"ץ נאמרת בלי ניגוני ימי בין המצרים.

יש שנהגו שהש"ץ מסיים את ברכות 'עננו' ו'נחם' בניגון 'שומע תפלה'.
בארץ ישראל: הכהנים עולים לדוכן. **בחוף לארץ:** הש"ץ אומר 'או'א ברכנו'.
 אחר מנחה אומרים קדיש 'תתקבל'.

אם אין מתפללים ערבית מיד אחרי מנחה, אומרים 'עלינו'.

מוצאי תשעה באב

אם מתפללים ערבית לאחר צאת הכוכבים, מקדימים ואומרים 'שיר המעלות הנה ברכו' וחצי קדיש, כבכל מעריב בזמנו בחול.

לאחר תפילת ערבית מחזירים את הפרוכת והמכסאות.

המנהג הוא שאין מברכים ברכת הלבנה במוצאי תשעה באב, אלא ממתנינים עד מוצאי שבת 'נחמו'.

פרשת ואתחנן – שבת נחמו

החל מליל שבת זו עד ליל שבת 'שובה' אומר הש"ץ את סוף הקדיש לפני העמידה, בניגון המסולסל, דמוי התקיעות, השברים והתרועה, המקובל בחצי הקדיש שלפני מוסף ימים נוראים. בשחרית הש"ץ אומר את ברכת 'יוצר אור' עד סוף החרוז 'אור עולם' בניגון ימים נוראים. אומרים יוצר 'ארומד אלה', אופן 'שאו מנחה' בניגון ידוע, נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אמת משל היה'.

כהן קורא עד 'כלכם היום'. רביעי נחשבת לעליה חשובה בגלל עשרת הדברות, ויש מקומות שהיא נמכרת בפני עצמה, ויש שמעלים בה את הרב.

נהגו לעמוד בשעת קריאת עשרת הדברות. יש המקדימים לקום כמה פסוקים לפני כן כדי שלא להבדיל בין דברי תורה, ולפיכך נהגו שאין עושים 'אנכי' תחלת פרשה. עד 'לאמר' קוראים בניגון רגילה.

את עשרת הדברות קוראים בציבור בטעם העליון, וביחיד – בטעם התחתון. פרשת 'אנכי' נקראת בקול רם. הקורא מאריך בניגון בסיומי הפסוקים שלפני הדברות (לפי 'דברי קהלת' היינו כשאומר הקורא את המלה 'לאמר' שלפניה, מאריך בניגון, ובדברות עצמן מאריך במלים 'מצות', 'לשוא' השניה, 'השבת' השניה, 'לך' השניה, 'תרצה', 'תנאף', 'תגנב', 'שוא'). חמישי קורא עד 'ובשערך'.

מחציתו השניה של הקדיש אחר קריאת התורה נאמרת בניגון נבחר.

מפטירים 'נחמו נחמו עמי' ומסיימים במילים: 'איש לא נעדר'.

אין מזכירים נשמות.

בסוף קדושה אחר עניית הקהל 'אני ה' אלהיכם', אומרים את הפיוט: 'אלהיכם יוסיף'.

משבת זו עד חודש מרחשון של השנה הבאה אומרים קדיש 'תתקבל' שלאחר מוסף בניגון נבחר, ויש בניגון ימים נוראים.

במנחה הפסוק האחרון של קריאת שלישי 'ואכלת ושבעת' נקרא בהרמת קול.

ט"ו באב ('חמשה עשר')

בשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.

אין אומרים תחנון בשחרית אבל במנחה שלפניו ובמנחה בו ביום אומרים.

יש שנהגו שאין האבל עובר לפני התיבה בכל תפילות ט"ו באב אף לא ל'אשרי' ולמנצח. בעל 'יארצייט' עובר.

ט"ו באב הוא יומא דמפגרי ביה המלמדים ותלמידיהם, ואוכלים ושותים מעט יותר לשמחת היום.

פרשת עקב

בערבית לפני העמידה סוף הקדיש נאמר בניגון המסולסל דמוי התקיעות.

בשחרית כהן קורא עד 'יחיה האדם', לוי – עד 'אשר נתן לך', שלישי – עד 'כאשר דבר ה' לך', רביעי – עד 'ובזרעך הנטויה', חמישי – עד 'לתת להם', ששי – עד 'חלב ודבש'.

הפסוק האחרון של קריאת לוי 'ואכלת ושבעת' נקרא בהרמת קול.

מפטירים 'ותאמר ציון'.

קדיש 'תתקבל' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר, ויש בניגון ימים נוראים.

במנחה, כהן קורא עד 'לפניכם היום'.

פרשת ראה

בערבית לפני העמידה סוף הקדיש נאמר בניגון המסולסל דמוי התקיעות. בשחרית מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה נאמרת בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש. מפטירים 'עניה סוערה'.
 אין מזכירים נשמות ואין אומרים 'מי שברך' לקהל.
 מברכים החודש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חודש אלול יהיה ביום החמישי וביום הששי". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף את בקשת 'יחדשהו' בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליה, והחל מהמילים 'לחיים ולשלום' אומרה באחד מניגוני הימים הנוראים, וממשיך בו בתחילת 'אשרי'.
 קדיש 'תתקבל' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר, ויש בניגון ימים נוראים.

אלול

ימי חול ושבטות

בכל יום חול תוקעים שלוש פעמים תשר"ת אחר תפילת שחרית (או מוסף) ושוב אחר תפילת ערבית (ולא אחרי מנחה), ומפסיקים לתקוע שלושה ימים לפני ראש השנה.
 אין אומרים 'לדוד ה' אורי' אחרי התפילות.
 בלילי שבטות אומרים את ברכת 'השכיבנו' בניגון מיוחד. הש"ץ אומר את סוף הקדיש לפני העמידה בניגון הנהוג מאז שבת נחמו ועד שבת שובה.
 קדיש 'תתקבל' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר, ויש בניגון ימים נוראים.
 במוצאי שבטות אומרים 'והוא רחום' ו'ברכו' בניגון מיוחד לחודש אלול.

ראש חודש אלול

בראש חודש אין אָבֵל עובר לפני התיבה בכל התפילות. בעל 'יארצייט' עובר. בערבית ובשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבטות השנה, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון, אך לא מאריכים באמירת 'והוא רחום'.
 בליל א' דראש חודש לפני שמונה עשרה מכריזים: 'יעלה ויבא'; בליל ב' דראש חודש מכריזים: 'ראש חודש'.

'אדון עולם' בניגון מיוחד.
 'הודו' ו'אנא' שבהלל נאמרים באחד מניגוני ימים נוראים כגון 'אדר והוד' או 'אבינו מלכנו כתבנו'.
 חצי הקדיש שלאחר קריאת התורה נאמר בניגון המיוחד לראש חודש אלול ושבט שובה, או באחד מניגוני ימים נוראים, ובאותו ניגון אומר הש"ץ במוסף את הקטע מ'לששון ולשמחה' עד 'ולסליחת עון' ומשם ממשיך בניגון יום חול.
 אין הפסקה בין חצי קדיש למוסף. יש החולצים תפילין לפני הקדיש, ויש שחולצים אחר מוסף.
 מתחילים לתקוע בשופר בבוקר יום א' דראש חודש אלול, אחר תפילת מוסף, ותוקעים שלוש פעמים תשר"ת.

פרשת שופטים

בערבית אומרים את ברכת 'השכיבנו' בניגון מיוחד. לפני העמידה סוף הקדיש נאמר בניגון המסולסל דמוי התקיעות.

מפטירים 'אנכי אנכי הוא מנחמכם'.
קדיש 'תתקבל' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר, ויש בניגון ימים נוראים.
במוצאי שבת אומרים 'הוא רחום' ו'ברכו' בניגון אלול.

פרשת כי תצא

בערבית אומרים את ברכת 'השכיבנו' בניגון מיוחד. לפני העמידה סוף הקדיש נאמר בניגון המסולסל דמוי התקיעות.

מפטירים 'רני עקרה'.
קדיש 'תתקבל' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר, ויש בניגון ימים נוראים.
בקריאת התורה של מנחה הפסוק 'השקיפה' בסוף הקריאה, נקרא בהרמת קול.
במוצאי שבת אומרים 'הוא רחום' ו'ברכו' בניגון אלול.

פרשת כי תבא

בערבית אומרים את ברכת 'השכיבנו' בניגון מיוחד. לפני העמידה סוף הקדיש נאמר בניגון המסולסל דמוי התקיעות.

בשחרית הפסוק 'השקיפה' בסוף קריאת הלוי נקרא בהרמת קול.
רביעי קורא עד 'באר היטב', חמישי – עד 'ברוך טנאך ומשארתך'.
לתוכחה קוראים לעלות לתורה בזה הלשון: "יעמוד מי שירצה".
בתוכחה, הקורא מנמיך את קולו מהפסוק 'והיה אם לא תשמע' עד 'בספר הזה', ומגביה את קולו מ'ליראה' עד 'את ה' אלהיך', מנמיך את קולו עד 'ואין קנה' ומגביה את קולו בפסוק האחרון 'אלה דברי הברית'.
אחרי עלייתו, מברכים אותו ב'מי שברך' בנוסח מיוחד בנוסף ל'מי שברך' הרגיל, ובשניהם מזכירים אותו בשמו.

מפטירים 'קומי אורי'.
קדיש 'תתקבל' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר, ויש בניגון ימים נוראים.
בקריאת התורה של מנחה, הפסוק האחרון 'הנסתרת' נקרא בהרמת קול.
במוצאי שבת אומרים 'הוא רחום' ו'ברכו' בניגון אלול.

פרשת נצבים-וילך

בערבית אומרים את ברכת 'השכיבנו' בניגון מיוחד. לפני העמידה סוף הקדיש נאמר בניגון המסולסל דמוי התקיעות.

בשחרית הפסוק האחרון של קריאת כהן 'הנסתרת' נקרא בהרמת קול.
מפטירים 'שוש אשיש'.
קדיש 'תתקבל' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר, ויש בניגון ימים נוראים.
בקריאת התורה של מנחה, הפסוק האחרון, 'השם בדרך ינחני', נקרא בהרמת קול.
'הוא רחום' ו'ברכו' בערבית של מוצאי שבת אומר הש"ץ בניגון של חצי קדיש שלפני מוסף ימים נוראים, ומאריכים בו ביותר.
אומרים 'ויהי נעם' ו'ואתה קדוש' כבכל מוצאי שבת.

סליחות

הש"ץ של סליחות עובר לפני התיבה ערבית שלפניהן ושחרית שאחריהן, אך לא למנחה. אָבֵל ובעל 'ארציט' יכולים לעבור לפני התיבה בימי הסליחות שלפני ראש השנה, ברם אָבֵל אינו הש"ץ בעשרת ימי תשובה.

סדר הסליחות הוא של מנהג אשכנז הגדול (פפד"מ ובנותיה). אין אומרים סליחות בלילה לפני השינה, אף לא בלילה הראשון שאומרים בו 'במוצאי מנוחה', אלא משכימים בבוקר לסליחות, ובמידת האפשר לפני עלות השחר.

פותחים באמירת 'אדון עולם' בניגון מיוחד לימי הסליחות, וממשיכים באמירת 'לך ה' הצדקה'.

חצי קדיש נאמר בניגון יום חול, בגמר 'א' ארך אפים' ו"ג מידות.

מקפידים לומר את פסוקי ההקדמה של כל סליחה וסליחה, וש"ץ מסיים אמירתם בניגון מיוחד החל מ'כי לא על צדקתינו עד ועל עמך'.

לפזמונים יש ניגונים קבועים, הרבה מהם נאמרים בניגון של פזמון היום הראשון 'במוצאי מנוחה'. כל פזמון נאמר בקול רם על ידי הש"ץ בנעימתו. בגמר אמירת הבית הראשון, חוזר עליו הקהל באותה נעימה. הש"ץ ממשיך בניגון לומר את שאר הבתים, והקהל עמו בקול נמוך. לפי המנהג הישן בכל פזמון הנאמר בימי סליחות ותעניות מוסיפים אחר כל קטע את החרוז החוזר, שבדפוס רעדלהיים נדפס רק בבית הראשון ובבית האחרון, כגון בפזמון יום א' 'במוצאי מנוחה', מוסיפים בכל בית את החרוז החוזר: 'לשמוע אל הרנה ואל התפלה'. ויש שאינם מוסיפים את החרוז הזה שנשמט על ידי המדפיסים. בסוף הפזמון חוזר הקהל לומר את כל הבית הראשון בקול רם ובנעימה.

לפיוטי 'עקדה' ו'חטאנו' יש ניגונים קבועים מיוחדים.

את נוסח 'או"א תבא לפניך' שבהקדמת הוידוי אומר הש"ץ כולו בניגון, והקהל עמו. בהמשך ההקדמה אומרים 'שאינו אנו' (ולא אנחנו) עזי פנים'.

הוידוי 'אשמנו בגדנו' נאמר בימי הסליחות שלוש פעמים ובלחש.

החרוזים של 'עננו', לפחות בחלקם האחרון, נאמרים על ידי הש"ץ בניגון מיוחד, והקהל עונה: 'עננו' על כל אחד מהם, היינו הש"ץ אומר 'עננו השם', והקהל אומר: 'עננו', וכן בשאר החרוזים. יש המקפידים על כך גם בפיוט 'מי שענה לאברהם אבינו בהר המוריה', שהקהל משיב: 'הוא יעננו'.

אחר נפילת אפים הש"ץ והקהל ממשיכים לשבת עד 'ואנחנו לא נדע מה נעשה'.

'מחי ומסי' נאמר בניגון מיוחד. 'מכניסי רחמים' נאמר כולו בניגון נבחר. 'מרן דבשמיא' וכן 'שומר ישראל' נאמרים בניגון 'אדר והוד'.

אם החלו הסליחות לפני עלות השחר, ונסתיימו אחר עלות השחר, הקהל הולך ליטול את ידיו בגמר הסליחות.

כשמתחילים את הסליחות לפני זמן ציצית והש"ץ מעוטף בטלית שאולה, הריהו מסירה מעליו בין קדיש 'תתקבל' של סליחות לברכות השחר, ולפני 'ברוך שאמר' מתעטף בטלית שלו וכן מניח תפילין ומברך את שלוש הברכות בקול כדרכו בכל ימות השנה.

אחר קדיש 'תתקבל', אין הש"ץ אומר 'אדון עולם' שנית, אלא פותח מיד בברכת 'על נטילת ידים' בניגון ימים נוראים, וממשיך בניגון יום חול בברכות השחר, כולל ברכת התורה לפני הקרבנות.

יום רביעי של סליחות

אין אומרים את הבית האחרון של הפזמון 'ה' שמעה' המתחיל 'שפטינו', שנועד לאמירה ביום הכפורים בלבד. ניגון הפזמון הוא של 'מלאכי רחמים'.

מפסיקים לתקוע בשופר החל משחרית זו של כ"ז באלול.

יום חמישי של סליחות

בסליחות אומרים את החטאנו 'אדון משפט בקרבך' במקום 'א' נא רפא'.

ערב ראש השנה

מתענים בערב ראש השנה, ואין נוהגים להשלים את התענית. יש שנהגו שאָבָל אינו עובר לפני התיבה בערב ראש השנה, אף לא ל'אשרי' ול'ובא לציון', מפני שאין אומרים בו תחנון ו'למנצח'.

סדר הסליחות לערב ראש השנה בלי שיבושי הצנזורה מופיע בקובץ מיוחד של מכון מורשת אשכנז. בפזמונים 'שופט כל הארץ' ו'זכור ברית', פותחים את ארון הקודש. לפזמון 'זכור ברית אברהם' יש ניגון משלו, וצורת אמירתו היא כמו של הפזמונים של שאר ימי הסליחות.

אם האיר היום אין אומרים תחנון בסוף הסליחות.

מאריכים באמירת 'ברכו' בשחרית בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.

בשחרית אין אומרים תחנון ולא 'למנצח'.

אחר התפילה עושים 'התרת נדרים' בבית הכנסת. אומרים בה 'ואפילו נזירות שמשון'.

אחר יציאת בית הכנסת הולכים לבית הקברות, אומרים שם תחינות לבית הקברות (ולא תהלים שנאסרה אמירתם ליד קברים מחמת 'לועג לרש') ונותנים צדקה לעניים.

ברית מילה בערב ראש השנה

אם יש ברית מילה בערב ראש השנה, אין אומרים את הפזמון של ה'רוקח' לברית מילה 'זכור ברית אברהם – אות ברית', מפני שביום זה אומרים את הפזמון 'זכור ברית אברהם – אבדנו מארץ'.

בערב ראש השנה, אף שהוא יום תענית, עורכים את סעודת ברית המילה לפני תצות וסועדים בה כל הקרואים, אף אם רבים הם ואף בלא התרת נדרים.